

ERM0827

ԳՐԱՆՈՒՆ Ա. ԵՍԶԸՃԵԱՆ ԴՐԱՏԱՆ

ԵՒ Չ. ԱՍԱՏՈՒՐ

Թ Ա Ն Գ Ա Ր Ա Ն

ՀԱՏԸՆՏԻՐ ՀԱՏՈՒԱԾՆԵՐՈՒ

ԱՐՉԱԿ ԵՒ ՈՏԱՆԱԻՈՐ

ՏԱՐՐԱԿԱՆ ԴՍԱԸՆԹԱՑՔ

F. ՏԱՐԻ

ԴՐԱՑՈՒՆ Ա. ԵՍԶԸՃԵԱՆ

Կ. Պոլիս, Ֆինաներլար

ՊԱՑՊԼ ՀԱՈՒՉ

1923

ՏՊԱԳՐ. Յ. Մ. ՍԷՔԵԱՆ

Հ. ԵՒ Զ. ԱՍԱՏԱԻՐ

Թ Ա Ն Գ Ա Ր Ա Ն

ՀԱՏԸՆՏԻՐ ՀԱՏՈՒԱԾՆԵՐՈՒ

ԱՐԶԱԿ ԵՒ ՈՏԱՆԱԻՈՐ

ՏԱՐՐԱԿԱՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ

Բ. ՏԱՐԻ

ԳՐԱՏՈՒՆ Ա. ԵԱԶԸՃԵԱՆ

Կ. Պոլիս, Ֆիննամըլար

ՊԱՅՊԼ ՀԱՌՈՉ

1923

Յ. Մ. ՍԷԹԵԱՆ

Տ Պ Ա Ր Ա Ն

Կ Ա Ջ Մ Ա Տ Ո Ւ Ն

Թ Ղ Թ Ա Վ Ա Ճ Ա Ռ Ա Տ Ո Ւ Ն

Կ. ՊՈԼԻՍ, Զամաֆերլար

N° 18

Յ Ա Ռ Ա Ջ Ա Բ Ա Ն

ԹԱՆԳՐԱԲԱՆԻ այս հասորին մեջ ալ, ինչպէս միւսներուն մեջ, ջանացած ենք որ ուսանողը իւրաքանչիւր Հասուածէ կարենայ քաղել բարոյական դաս մը: Ուսուցիչը հարցումներով պէտք է առաջնորդէ իր աշակերտները որ իրենց կարդացածէն հետեւցնեն այդ բարոյականը, որ յանախ քանի մը բառով ամփոփուած է Հասուածներուն մեջ իսկ, բացայայտ կերպով:

Իւրաքանչիւր Հասուածի սակ նշանակուած հարցումները քաղած ենք գլխաւորաբար անոր պարունակութենէն եւ երբեմն ալ բացասուած բառերէն: Բայց ուսուցիչը, աշակերտներուն մտաւոր զարգացման աստիճանին համեմատ, կրնայ դասին մեջ յիշուած առարկաներուն վրայ լրացուցիչ տեղեկութիւններ տալ կամ բացասուած բառերէն զատ նոր բառեր բացատրել, եւ զանոնք յետոյ նիւթ դարձնել նոր հարցումներու: Աշակերտին հետ «խօսակցելով» է որ ուսուցիչը պիտի կրնայ անոր մտքի մշակութեան սասարել, մարզել անոր մտածելու կարողութիւնը, բաղդատել սորվեցնել անոր, արդիւնքի մը պատճառները եւ իրողութենէ մը առաջ զալիք հետեւանքները գտնելու վարժեցնել:

Այս հասարկ ամբողջապէս կը բաղկանայ բոլորովին նոր Հասուածներէ, ոտանաւոր եւ արձակ, որոնք պատասխանուած են թարգմանօրէն կամ հետեւողութեամբ: Մեր

գլխաւոր նպատակը եղած է գրական նաւակ ու
միանգամայն իրագիտական ծանօթութիւններ սալ աւա-
կերտին, առակի մը բով դնելով նշանաւոր դէպքի մը
կամ գիւտի մը պատմութիւնը, պատմական մանրամասնի
մը կամ հեքիաթի մը բով՝ բնական տեսարանի մը կամ
գիտական երեւոյթի մը նկարագրութիւնը, օգտակարը
հանելիին խառնելով եւ դրական գաղափարները բնդե-
լուզելով բանաստեղծութեան:

Հ. ԵՒ Զ. ՍՍՍՏՈՒՐ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

	Էջ
1. Հայրիկին տարեդարձը	1
2. Մեր հացը	5
3. Ժամացոյցը(*)	9
4. Խոստումին գործադրութիւնը	12
5. Էջմիածնի շրջակայ գիւղերը	14
6. Ծաղիկ եւ ամպ	17
7. Երկու հաշուեցուցակները	19
8. Գայլերու որսորդութիւն Ռուսիոյ մէջ	22
9. Առաջին բռիչքը	25
10. Հրաշագործ ճախարակը	27
11. Մեղունները	30
12. Գառնուկ եւ բուփ	35
13. Հանրի Դ եւ մանկլաւիկը	36
14. Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի տեսիլքը	39
15. Փիղ եւ Բորսոս	44
16. Պապուս կատունները	47
17. Կատուն	49
18. Մուկ եւ ոստրէ	52
19. Պզտիկ ազատարարը	55
20. Արեւուն տաքութիւնը եւ մեր հագուստներուն գոյնը	58
21. Արտոյտը	61
22. Մեծ եղբայրը	63
23. Կալիլէ	66
24. Կարապ, ձուկ եւ խեչավար	71
25. Վարդագոյն ժապաւէնը	73
26. Ս. Ղազարու վանքը	75
27. Հիմնադիրն ու աշխարհակալը	81
28. Տակառագործը	83
29. Տընի Բարէն	86

[*] Նորման գիրքով նշանակուած Հասուածները ոսանաւոր են:

30. Ծերուկն ու մանակը	89
31. Աշնան պտոյտ	91
32. Ս. Ներսէս Ենորհալի	95
33. Փոլեան ու Պարպիկ	99
34. Ոսկի ընչատուփը	103
35. Բօպրրթ Ֆիւլթըն	106
36. Յարենը	109
37. Բաթօ	111
38. Տղու աղօրիփ	114
39. Փոքրիկ թմրկահարը	117
40. Երկաթին երգը	123
41. Սաւառնակը	126

Թ Ա Ն Գ Ա Ր Ա Ն

ՀԱՏԸՆՏԻՐ ՀԱՏՈՒԱԾՆԵՐՈՒ

I. ՀԱՅՐԻԿԻՆ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ

Քանի մը շարաթէ ի վեր խորհրդաւոր⁽¹⁾ բաներ տեղի կ'ունենան տանը մէջ: Գաղտնի խօսակցութիւններ ամէն կողմ: Շարունակ գոց դուռներու կը հանդիպիս, և բոլոր պահարանները, որոնց մէկ մասը բաց կը մնար սովորաբար, կը պուլուսան են հիմայ: Ի՞նչ կ'անցնի կը դառնայ: — Շատ պարզ բան մը: Հայրիկին ծնած օրուան տարեդարձը մտեցած է, և տղաքը իրենց նուէրները կը պատրաստեն: Սա հին դարանին մէջ աղէկ մը առասանուած⁽²⁾ ծրարիկ մը պահուած է, և սա դրան ետեւ, զոր չես կրնար բանալ, մէկը պահուըտած՝ փառաւոր աշխարհագրական քարտէս մը կը դժէ:

Իր բոլոր եղբայրներուն և քոյրերուն այս գործունէութիւնը տեսնելով, տղոց ամէնէն պզտիկը չ'ուզեր ետ մնալ: Օրերէ ի վեր, ան ալ միջոց մը աներեւոյթ կ'ըլլայ և ոչ ոք չիտէ թէ ուր կ'երթայ կը պահուըտի: Վերը, ձեղնայարկին⁽³⁾ մէջ, աղաւնոցին ետեւը, փոքրիկ խցիկ մը գտած է, ուր կ'երթայ հայրիկին համար աշ-

Այս նուէրները տեսնելով, մեծ եղբայրները բոբիշ մը
կ'արձակեն, եւ տղեկը, շուարած, կ'սկսի լալ:

խատելու : Ի՞նչ կը պատրաստէ արդեօք , մարդ չի գիտեր : Իր գազանիքն է :

Ահա՛ եկաւ հասաւ մեծ օրուան նախօրեակը⁽¹⁾ : Տղաքը պառկելու գացած են , պատուիրելով պառաւ Մարիամին որ շատ կանուխ արթնցնէ զիրենք , որպէս զի անակնկալ⁽²⁾ մը ընեն հայրիկին՝ անկողնէն ելլելէն առաջ : Իսկ ամէնէն պզտիկը , Մարիամին ծունկերուն վրայ ելած , անոր երեսները կը համբուրէ ու կ'ըսէ ականջն ի վար . «Շատ կանուխէն . . . քառորդ մը առաջ արթնցո՛ւր զիս :»

Յաջորդ օրը , լուսնալուսն պէս , բոլոր այս մանուկները արտորնօք կը հագուին , և իրարանցումով կը վազեն դէպի հայրիկին սենեակին դուռը , սպասելով որ ներսէն ձայն մը լսեն ներս մտնելու համար : Վերջապէս , կղպանքին ծակին փակած պտրտիկ ականջներէն մէկը շշուկ⁽³⁾ մը կը լսէ ներսէն : Շո՛ւտ , շուտ , ամէնքը միասին ծաղկեփունջերով , տուփերով , տեսակ տեսակ ձեռագործներով բեռնաւորուած սենեակէն ներս կը խուժեն : Հայրիկին անկողինը ծաղիկներով կը ծածկեն և ընծաները կը շարեն ամէն կողմ , համբոյրներ տալով ու առնելով :

Մինչեւ ցարդ կրտսեր մանկիկը դեռ բան մը տուած չէ : Մէկդի կեցած է , և ձեռքերը ետին կապած՝ կը դիտէ : Երբ մեծերուն շարժումը քիչ մը կը դադրի , առաջ կուգայ ան քիչ մը վեհերօտ⁽⁴⁾ , և իրմէ մեծերուն զարմանքի արտայայտութեանց առջեւ , կը մատուցանէ պլորուած գորշ թուղթ մը բաւական ճմրթկած . . . և նամակ մը :

Թուղթը բանալով , հայրիկը կը գտնէ գոյնըգոյն բուրդերով բանուած գորգի կտոր մը . բան-

խատելու : Ի՞նչ կը պատրաստէ արդեօք , մարդ չի գիտեր : Իր գազանիքն է :

Ահա՛ եկաւ հասաւ մեծ օրուան նախօրեակը⁽¹⁾ : Տղաքը պառկելու գացած են , պատու իրելով պառաւ Մարիամին որ շատ կանուխ արթնցնէ զիրենք , որպէս զի անակնկալ⁽²⁾ մը ընեն հայրիկին՝ անկողնէն ելլելէն առաջ : Իսկ ամէնէն պզտիկը , Մարիամին ծունկերուն վրայ ելած , անոր երեսները կը համբուրէ ու կ'ըսէ ականջն ի վար . «Շատ կանուխէն . . . քառորդ մը առաջ արթնցո՛ւր զիս :»

Յաջորդ օրը , լուսնալուսն պէս , բոլոր այս մանուկները արտորնօք կը հագուին , և իրարանցումով կը վազեն դէպի հայրիկին սենեակին դուռը , սպասելով որ ներսէն ձայն մը լսեն ներս մտնելու համար : Վերջապէս , կղպանքին ծակին փակած պտրտիկ ականջներէն մէկը շշուկ⁽³⁾ մը կը լսէ ներսէն : Շո՛ւտ , շուտ , ամէնքը միասին ծաղկեփունջերով , տուփերով , տեսակ տեսակ ձեռագործներով բեռնաւորուած սենեակէն ներս կը խուժեն : Հայրիկին անկողինը ծաղիկներով կը ծածկեն և ընծաները կը շարեն ամէն կողմ , համբոյրներ տալով ու առնելով :

Մինչեւ ցարդ կրտսեր մանկիկը դեռ բան մը տուած չէ : Մէկդի կեցած է , և ձեռքերը ետին կապած՝ կը դիտէ : Երբ մեծերուն շարժումը քիչ մը կը դադրի , առաջ կուգայ ան քիչ մը վեհերօտ⁽⁴⁾ , և իրմէ մեծերուն զարմանքի արտայայտութեանց առջեւ , կը մատուցանէ պլորուած գորշ թուղթ մը բաւական ճմրթկած . . . և նամակ մը :

Թուղթը բանալով , հայրիկը կը գտնէ գոյնըգոյն բուրդերով բանուած գորգի կտոր մը . բան-

ուածքը այլանդակ բան մըն է, ոչ նկար է և ոչ իսկ որոշ ձեւ մը ունի: Իսկ նամակին պահարանին վրայ ճանճի տոտիկներ գծուած են, մէջն ալ չորս էջ լեփ լեցուն միեւնոյն գիծերով և շատ տեղ պտղած մեղանի հետքերով: Մանկիկը բնաւ կարգալ գրել չի գիտեր տակաւին: Այս նուէրները տեսնելով, մեծ եղբայրները քրքիջ⁽⁸⁾ մը կ'արձակեն, և տղեկը, շուարած, կ'սկսի լալ:

Բայց հայրիկը, շատ յուզուած, գիրկը կ'առնէ խեղճ փոքրիկը, կը համբուրէ զայն գորովագին և կ'ըսէ. «Շնորհակալ եմ, սիրելի տղա՛ս, մի՛ լար, քու նուէրդ մեծ հաճոյք կը պատճառէ ինծի: Քու բանած գորգի կտորովդ ազուոր հողաթափ⁽⁹⁾ մը չինել պիտի տամ ինծի համար, նամակդ ալ պիտի պահեմ թղթապանակիս⁽¹⁰⁾ մէջ, որովհետեւ ես այս գիրը կրնամ կարգալ: Ուզած ես գրել ինծի թէ կը սիրես զիս. միեւնոյն բանը բանած ես նաև այս կտորին վրայ կարմիր, կապոյտ, կանանչ, դեղին բուրգով: Ասիկա բաւական է: Բանի մը տարիէն, դուն ալ եղբայրներուդ պէս պիտի նուիրես ինծի աւելի կանոնաւոր ձեռագործներ և աւելի խնամքով գրուած մաղթանքներ: Իցի՛ւ թէ այն ատեն ալ կարենաս ըսել միեւնոյն սրտով. «Հայրիկս կը սիրեմ»:»

ՇԱՐԼ ՎԱԿՆԵՌ

ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

- (1) **Խորհրդաւոր.**— Գաղսնի խորհուրդ պարունակող, դիւրին չհասկցուող:
- (2) **Առասանուած.**— Բարակ չուանով (սիւնիւմ) կապուած:
- (3) **Չեղնայարկ.**— Տան մը ամէնէն վերի յարկը:
- (4) **Նախօրեակ.**— Օրուան մը նախորդ օրը:
- (5) **Անակնկալ.**— Չսպասուած բան մը (իբր գոյական):

- (⁶) Շշուկ.— Մեղմ, քեթել ձայն:
- (⁷) Ալեհերոտ.— Երկչոտութեամբ (իբր մակբայ):
- (⁸) Քրքիջ.— Բարձրաձայն խնդուփ:
- (⁹) Հողարափ.— Տան մէջ հազմելիք կիսակօշիկ:
- (¹⁰) Թղրապանակ.— Պահարան մը որ բուղբերու յակացած է:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.— Ի՞նչ պատճառով տանը մէջ բոլոր տղաք զբաղած են.— Ի՞նչ կ'ընեն մեծ եղբայրները.— Ի՞նչ կ'ընէ անոնց ամէնէն պզտիկը.— Ի՞նչ կը պատահի հայրիկին տարեդարձին օրուան առտուն.— Կրտսեր տղան ի՞նչ կը նուիրէ հայրիկին.— Այս նուէրները ի՞նչ տպաւորութիւն կ'ընեն.— Ինչո՞ւ համար մանկիկը այս նուէրները պատրաստած էր.— Ի՞նչ կ'ընէ հայրիկը, եւ ի՞նչ կ'ըսէ.— Ո՞ր նուէրը ամէնէն աւելի հաճոյք կը պատճառէ հայրիկին:

2. ՄԵՐ ՀԱՑԸ

Հոկտեմբերին կամ նոյեմբերին, երկրագործը ցորենի ցանքը⁽¹⁾ կ'ընէ այն երկար ակօսներուն⁽²⁾ մէջ զորս բացած է իր արօրը⁽³⁾:

Գարնան խոտի ծիղի⁽⁴⁾ մը նման ծլած ցորենը ցօղուն⁽⁵⁾ մըն է դարձած, և նոր քալել սկսող մանկիկի մը հասակը ունի արդէն: Յօղունին ծայրը գորշ փռչի մը հաւաքուած

Յորենի ցանքը

Յօղունին ծայրը գորշ փռչի մը հաւաքուած

է. այս փոշիէն կազմուած է հատիկը, և ցորենի հաս-

Մանգաղով հունծք

դին վրայ կը թողոյի չորնալու համար. յետոյ որաները⁽⁹⁾ կը կապուին, ցորենը ձեծելով կը բաժնեն յարդէն, և այսպէս վերջ կը գտնէ երկրագործին դերը հացին պատրաստութեան մէջ:

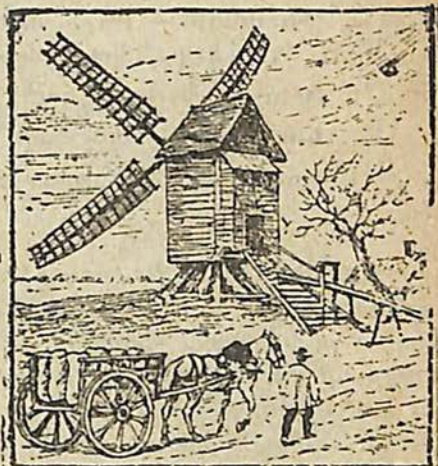

Գերանդիով հունծք

Ցորենները պարկերու մէջ դրուած ջազացք կը փոխադրուին: Ջազացպանը կ'աղայ երկու երկանաքարի միջև ճմլելով զանոնք: Երկանաքարերը իրարու վրայ դրուած բոլորչի, տափարակ, թանձր ու շատ ծանր քարեր են: Աղալու գործողութենէն ետքը, խարբալի⁽¹⁰⁾ մը միջոցաւ ալիւրը կը բաժնուի թեփէն որ սեղին պատեանն է հատիկին:

Թեփէն բաժնուած ալիւրը կը տարուի հացագործին որ հաց շաղուելիք տաշտին⁽¹¹⁾ մէջ կը պարպէ զայն: Հացագործը խմորը պատրաստելէ ետքը զանազան մեծութեամբ

կտորներու կը բաժնէ, և այդ կտորները, որոնք հացերը կը կազմեն, երկայն կոթով թիւ մը վրայ շարած ներս կը դնէ փուռէն: Ժամ մը ետքը, վրայի մասը կեղեւ կապած է, և իր ոսկի գոյնը կը յայտնէ թէ եփած է արդէն: Հացագործը դուրս կը քաշէ հացերը նոյն թիւն միջոցաւ:

Անոնք որ ամէն օր ուտելու հաց կը դտնեն, պէտք է մտածեն թէ ի՞նչ ջանքեր թափուած են, որքա՞ն քրտինք հոսած է զայն պատրաստելու համար, ու պզտիկ կտոր մը անգամ պէտք չէ՛ անօգուտ կերպով սպառեն, փառք տալով Աստուծոյ, և ի հարկին բաժին հանելով հացի կարօտ թշուառներուն:

Յորենները պարկերու մէջ դրուած ջաղացք կը փոխադրուին

զայն պատրաստելու համար, ու պզտիկ կտոր մը անգամ պէտք չէ՛ անօգուտ կերպով սպառեն, փառք տալով Աստուծոյ, և ի հարկին բաժին հանելով հացի կարօտ թշուառներուն:

ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

- (¹) **Յորենի ցանֆ.**— Յորեն ցանելու զործողութիւնը:
- (²) **Ակօս.**— Արօրին խոփով հողին մէջ բացուած հեղի:
- (³) **Արօր.**— Հողը հերկելու զործիք:
- (⁴) **Ծիղ.**— Հողին վրայ հունձէն ուղղակի բարձրացող շիւղ:
- (⁵) **Յօղուն.**— Բարձր ծիղ կամ ծղօս, ինչպէս ցորենը եւ եղէգը:
- (⁶) **Յորենի կասկ.**— Յորենի ցողունի մը գլուխը, որուն մէջ հասիկներ կը հասունանան:

- (7) **Մանգաղ.**— Յորենը կտրելու գործիք մը, որ կէս Երջանակի ձեւով ծուած պողպատէ շեղք մը ունի:
- (8) **Գեթեւապէս ծուած շեղք** մը պողպատէ, որուն երկայն կողմը կտրուած է եւ որ հնձելու կը ծառայէ:
- (9) **Ուռայ.**— Կտրուած գործենի կամ ուրիշ արմատիկի խուրձ:
- (10) **Խարբալ.**— Մեծ մաղ:
- (11) **Տաշա.**— Փայտէ խոռոչաւոր մեծ կոնք (**բէքնէ**):

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.— Երկրագործը ե՞րբ կ'ընէ ցորենի ցանքը.— Գարնան՝ ցորենին ցողունը ի՞նչ բարձրութիւն ունի արդէն.— Ինչպէ՞ս կազմուած է հատիկը.— Յորենի հասկերը ի՞նչ ազդեցութեամբ կը հասուննան.— Յորենը ե՞րբ եւ ինչո՞վ կը կտրուի.— Ի՞նչ է մանգաղը.— Ի՞նչ է գերանդին.— Ի՞նչ կ'ըլլայ կտրուած ցորենը.— Ի՞նչ է որան.— Ինչո՞ւ կը ծեծուի ցորենը.— Յորենները ո՞ւր կը փոխադրուին.— Չաղացքին մէջ քանի՞ երկանաքար կայ.— Ի՞նչի կը ծառայեն այս երկանաքարերը.— Ի՞նչ է թեփը.— Ալիւրը թեփէն ինչպէ՞ս կը բաժնուի.— Հացագործը հացին խմորը ինչպէ՞ս կը պատրաստէ.— Հացագործը ինչպէ՞ս կ'եփէ հացը.— Անոնք որ ամէն օր ուտելու հաց ունին ի՞նչ պէտք է ընեն:

---

3. ԺԱՄԱՑՈՅՑԸ

Հայրիկս ինձի անակնկալ⁽¹⁾

Նուէր մ'ըրաւ այս տարի,
Ժամացոյց մը արժաթափայլ⁽²⁾

Որ անդադար կը բանի:

Խաղալիկ չէ, այլ իրակա՛ն

Եւ կը գործէ անխափան⁽³⁾ .

Երբ չըմոռնամ զայն լարելու,

Պարտքին կ'ըլլայ միշտ հըլու:

Շարժուն երկու սըլաք⁽⁴⁾ ունի

Որ ցոյց կուտան ժամն ինձի,

Եւ իր թիք-թաքն ինձ կ'ըսէ թէ
Ինք կ'ապրի միշտ կը գործէ .
Երբ ականջիս ղընեմ ես զայն
Կ'զգամ զարնող սրտի ձայն ,
Ի՛մս է համակ, ինձի համար
Իր կորովն է անըսպառ⁽⁵⁾ :

Երբ խուցիս մէջ, գիշերն իբուռն⁽⁶⁾
Հանգիստ կ'ընեմ, կ'ըլլամ քուն ,
Կ'առաջանայ ան շարունակ՝
Հարուած անխոնջ⁽⁷⁾ զսպանակ⁽⁸⁾ .
Երբ արթննամ կանուխ առտուն
Ժամը կ'ըսէ ինձ իսկոյն .
Ու կը ցատքեմ անկողնէս վար՝
Երբ ան կ'ըլլայ աղբարար⁽⁹⁾ :

Ժամանակին միշտ վարժարան
Կ'երթանք երկուքս անբաժան ,
Ես , գոհ իրմէ, կը դիտեմ զայն
Երախտազէտ, լուրեայն .
Ան , բաց գիրքի պէս, ինձ կ'ըսէ .
«Մոյլ մի՛ ըլլար, զիս լըսէ՛ .
Թող քեզ վարէ՛ միշտ իմ ձայնիկ .
Ճշդապա՛հն⁽¹⁰⁾ է երջանիկ »
ԺԱՆ ԷՔԱՌԻ⁽¹¹⁾ հետեւողութեամբ

ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

- (1) Անակնկալ.— Չսպասուած (իբր անական):
(2) Արժարաւիայլ.— Արժարի պէս փայլող:
(3) Անխափան.— Առանց կենալու, առանց դադրելու:

- (4) **Սլաֆ.**— Բուն իմաստն է նե՛ս կամ նիգալ: Հոս կը նշանակէ այն ասեղները որոնք ժամերը եւ վայրկեանները ցոյց կուտան ժամացոյցի սախակին վրայ:
- (5) **Անսպառ.**— Չհասնող:
- (6) **Գիշերն իբուն.**— Ամբողջ գիշերը մինչեւ լոյս:
- (7) **Անխոնջ.**— Չյոզնող:
- (8) **Զսպանակ.**— Գալարուած, սեղմուած պողպատ կամ ուրիշ մետաղ, որ իր բնական վիճակին դառնալու համար ուժ, շարժում յառաջ կը բերէ:
- (9) **Ազդարար.**— Իմաց տուող:
- (10) **Ճշդապահ.**— Ան որ իր գործերը որոշուած կամ խոսացուած ժամանակին կը կատարէ:
- (11) **Ժամն էջառ.**— Ժամանակակից ժրանագի բանաստեղծ եւ վիպասան: Մեռած է 1921ին:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.— Ի՞նչ նուէր ստացած է այս տղան.— Ո՞վ նուիրած է զայն.— Ինչո՞ւ նուիրած է.— Ժամացոյցին տէրը ինչո՞ւ գո՞ն է.— Իր ժամացոյցը ի՞նչ բանի օգտակար կ'ըլլայ իրեն դպրոցին մէջ եւ տանը մէջ.— Ի՞նչ անպատեհութիւններէ կ'ազատի.— Ի՞նչ ըսել է ճշդապահ ըլլալ.— Ժամացոյցը բանի՞ ասեղ ունի.— Մեծ ասեղը քանիչորս ժամուան մէջ բանի՞ անգամ ժամացոյցի տախտակին շրջանը կ'ընէ.— Պզտիկ ասեղը քանի անգամ.— Մէկ ժամուան մէջ բանի՞ վայրկեան կայ:

«Ընդունէ՛, մեծ հայրի՛կ, քեզի համար աշխատեցայ եւ յաջողեցայ»

4. ԽՈՍՏՈՒՄԻՆ ԳՈՐԾԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

Ծերունի մեծ հայրիկը շատ կը սիրէր իր Լիւսիէնը միշտ նուէրներ ու գգուանքներ կը շնայէր⁽¹⁾ անոր :

Ամէն առտու ինք ձեռքովը դպրոց կը տանէր զայն ու խօսք կ'առնէր անկէ որ խելօք եւ ուշադիր ըլլայ Լիւսիէն ալ շատ կը սիրէր իր մեծ հայրը, և կ'ողջէր միշտ ուրախութիւն պատճառել անոր. դժբախտաբար շատ դժուար է խելօք կենալ մանչու մը համար որ անհանդարտ է :

Ուստի Լիւսիէն իր խոստումները կը մոռնար յաճախ, և մեծ հայրիկը շատ կը վշտանար երբ կը տեսնէր որ իր թոռնիկը յոռի⁽²⁾ նիշեր առած է դպրոցին մէջ :

Օր մը եկան ըսին Լիւսիէնին թէ իր մեծ հայրը, որ
չատ հիւանդ էր, պիտի մեռնէր, և իր անկողնին քով կը
կանչէր զինքը:

Ծերունին մեռաւ արդարեւ, բայց իր վերջին խօս-
քերը և վերջին նայուածքը իր սիրելի թոռնիկին ուղ-
ղուած էին:

Լիւսիէն այս անգամ չմոռցաւ իր խոստումը:
Սկսաւ եռանդագին⁽³⁾ աշխատիլ, ամէն դժուարու-
թեան յաղթեց, և մրցանակաբաշխութեան հանդէսին⁽⁴⁾
մէջ, առաջինը եղաւ իր կարգին ու ոսկեզօծ պսակը⁽⁵⁾
դնդունեցաւ:

Այն իրիկունն իսկ, մօրը հետ, գերեզմանատուն
չնաց, և իր գեղեցիկ պսակը մեծ հայրիկին գերեզմանին
լրայ դնելով, ըսաւ. «Ընդունէ՛, մեծ հայրի՛կ, քեզի
ամար աշխատեցայ և յաջողեցայ:»

ՇԱՐԼ ՍԷԿԱՌ

ԱՅՍԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(1) Շուայիլ.— Առատօրէն սալ:

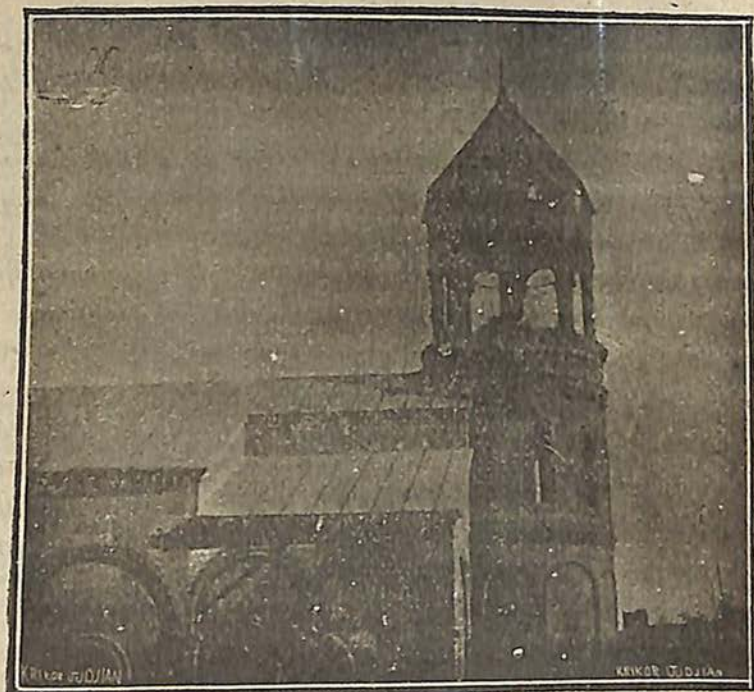
(2) Յոռի.— Գէշ:

(3) Եռանդագին.— Եռանդով:

(4) Մրցանակաբաշխութեան հանդէս.— Դպրոցական
սաււոյն վերջը դպրոց սկսան հանդէս ուր մրցանակներ
կը բաժնուին յառաջադէմ ու՝ ցակեցներուն:

(5) Ոսկեզօծ պսակ.— Ոսկեզօծ բուրձի պսակ գոր գլխա-
ւոր մրցանակներ ստացող տղոց գլուխը կը դնեն ժրան-
սական կարգ մը դպրոցներու մէջ:

ՀԱՐՅՈՒՄՆԵՐ.— Լիւսիէնի մեծ հայրը ի՞նչ կուտար իրեն.—
Ի՞նչ դպրոց տանէր զինքը ի՞նչ կը յանձնարարէր իրեն.— Ի՞նչ
խոստում կուտար Լիւսիէն.— Լիւսիէն խելօք կը կենա՞ր եւ ու-
աղիր կ'ըլլա՞ր.— Ի՞նչ նիշեր կ'ստանար.— Մահամերձ մեծ հայ-
իկը իր վերջին ակնարկով ի՞նչ կը յիշեցնէր իր թոռան.— Անոր
հիշէն ետքը Լիւսիէն պահե՞ց իր խոստումը.— Ի՞նչ ըրաւ այն
պսակը, որուն արժանացեր էր իր աշխատանքով:

Օշականի եկեղեցիին զանգակատունը

5. ԷԶՄԻԱԾՆԻ ՇՐՋԱԿԱՅ ԳԻՒՂԵՐԸ

Ամէն տարի, ամառուան մէջ, կրօնական հանդէս մը կը կատարուի Էջմիածնէն ժամ մը հեռու գտնուող Օշական գիւղին եկեղեցւոյն մէջ: Ս. Թարգմանչաց տօնին նախորդ իրիկունը, շրջակայ գիւղերէն կու գան ուխտաւորները, և հանդէսը կ'սկսի անմիջապէս: Ամբողջ գիշերը կը պարեն, կ'երգեն մինչեւ լոյս: Հետեւեալ առտուն պատարագ կը մատուցուի, և Էջմիածնի միաբանները կու գան արարողութեանց մասնակցելու: Յետոյ, պաշտօն կը կատարուի Ս. Մեսրոպ Մաշտոցի(Ն) հոգւոյն համար:

Օշականի եկեղեցիին մէջ կը գտնուի Ս. Մեսրոպի գերեզմանը, խորանին ներքեւ, ուր կայ գեանափոր⁽²⁾ դամբարան⁽³⁾ մը: 1882ին ճերմակ մարմարէ գերեզմանաքար մը դրուեցաւ Սուրբին թաղուած տեղւոյն վրայ: Այս գերեզմանաքարին մօտ կայ խաչքար⁽⁴⁾ մը և պատարագի յատուկ խորան մը: Օշականի արդի եկեղեցին գրեթէ կէս դար առաջ վերաշինուած է Գէորգ Դ Կաթողիկոսին⁽⁵⁾ օրով:

Օշական միացած է Աշտարակ գիւղին գեղեցիկ այգիներով, զորս առատօրէն կ'ոռոգեն⁽⁶⁾ Արագած լեռան հալող ձիւներուն ջուրերը: Աշտարակ ուշագրաւ մատուռ մը ունի, և կը պարունակէ հին եկեղեցիներու բեկորներ, հնօրեայ, հետաքրքրական գերեզմանաքարերով: Այս գիւղը մեծ համբաւ ունի շնորհիւ հոն ծնած նշանաւոր Հայոց, որոնց մէջ կը գտնուին Ներսէս Ե. Կաթողիկոսը⁽⁷⁾, Սմբատ Շահազիզեան⁽⁸⁾ բանաստեղծը և Պերճ Պոօշեան⁽⁹⁾ վիպաստնը:

Աշտարակէն մինչեւ Մուղնի հազիւ կէս ժամ կը տեւէ ձիով: Մուղնի գիւղը նշանաւոր է իր Ս. Գէորգ եկեղեցիով, ուր աշնան ուխտաւորներ կու գան Ս. Գէորգը տօնելու վարագայ Խաչին օրը:

Մուղնիէն շատ հեռու չէ Սաղմոսավանք, որուն եկեղեցւոյն առջեւ կը գտնուի Քասաղի ժայռոտ ձորը: Եկեղեցւոյն դիմացը կը անտնուին ձիւնոտ կատարները Արագած լեռան: Այս լեռնէն կը բխին յորդ վտակներ, որոնք նախախնամութիւնն են բոլոր այս երկրամասին: Այս ջուրերը կը տարածուին էջմիածնի դաշտին մէջ, ուր ամառը, մինչեւ օգոստոսի վերջը, շատ տաք կ'ընէ:

Արագածի կատարին վրայ երբեմն կ'երեւան գետնածերպերէ⁽¹⁰⁾ վեր բարձրացող ծուխեր, սրովհետեւ այդ լեռը մարած հրաբուխ մըն է: Վաղարշապատի, Երե-

ւանի, Աղեքսանդրապոլի ամբողջ հողամասը անոր լա-
վաներովը⁽¹⁾ կազմուած է:

Հին աւանդութիւն մը, որ մինչեւ հիմայ հաւատ-
քով պահուած է ժողովուրդին մէջ, կ'ըսէ թէ Արագածի
կատարին վերև կանթեղ մը կախուած է երկինքն ի վար,
առանց շղթայի: Այս կանթեղը ամէն գիշեր կը վառի.
Իւրը չէ որ վառ կը պահէ զայն, այլ Ս. Գրիգոր Լուսա-
ւորչի արցունքները: Եւ անոնք միայն կրնան ամէն
գիշեր տեսնել այդ պզտիկ լոյսը որոնք անմեղ ու սուրբ
են եւ անապակ սիրտ մը ունին:

ԲԱՅԱՏՐՈՒՅԻՒՆՆԵՐ

- (1) **Ս. Մեսրոպ Մաշտոց.**— Վարդապետ Հայ Եկեղեցւոյ:
Ապրած է Ե դարուն եւ նշանաւոր եղած է հայ այ-
բուբենի գիւտով: Աստուածաւունչի մէկ մասը քարգ-
մանած է եւ հայ դպրութեանց սարածման աշխատած:
Հայ Եկեղեցւոյ ծիսարանը իր անունով կոչուած է
«Մաշտոց»:
- (2) **Գեանափոր.**— Հողին սակ փորուած:
- (3) **Դամբարան.**— Դամբանարան, այսինքն դամբաններ,
գերեզմաններ պարունակող վայր:
- (4) **Խաչքար.**— Բարի մէջ քանդակուած Խաչ:
- (5) **Գեորգ Գ. Կոստանդնուպոլսեցի.**— Ամենայն Հայոց
Կաթողիկոս ԺԹ դարուն մէջ:
- (6) **Ուռզել.**— Ջրել:
- (7) **Ներսէս Ս Աշտարակեցի.**— Ամենայն Հայոց Կաթո-
ղիկոս ԺԹ դարուն մէջ:
- (8) **Սմբատ Շահազիզեան.**— Ռուսահայ բանաստեղծ. շմե-
նած է 1907ին:
- (9) **Պերն Պուօշեան.**— Ռուսահայ վիպասան. մեռած է
1907ին:
- (10) **Գեանաձերպ.**— Երկրաւարձներու հետեւանքով գետնին
մէջ բացուած խորունկ նեղի:

(11) Ապագայ.— Հալած հիւք մը որ հրաբուխի խառնարանէն դուրս կը հոսի իբր բոցավառ հեղուկ, եւ պաղելով կը բանձրանայ ու հաստանուն մարմին կը դառնայ:

(12) Պատգամ.— Մաքուր, անբիծ:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.— Ո՞ր կը գտնուի Օշական գիւղը.— Օշական հինջով նշանաւոր է.— Ո՞վ ներկայ կ'ըլլայ այս առթիւ եկեղեցւոյ արարողութեանց.— Ի՞նչ է խաչքարը.— Ո՞վ վերաշինած է Օշականի արդի եկեղեցին.— Աշտարակ գիւղը ինչո՞վ միացած է Օշականի.— Այս այգիները ուղղո՞ւ ջուրը ո՞ր կէտէ՞ կը բխի.— Ո՞վ է ներսէս եւ Աշտարակեցի.— Ո՞վ է Սմբատ Շահագիզեան.— Ո՞վ է Պերճ Պռօշեան.— Սաղմոսավանքի եկեղեցւոյն դիմացը ո՞ր լեռը կ'երեւայ.— Այս լեռան ջուրերը ո՞ր կը տարածուին.— Ի՞նչ ծուխեր կ'երեւան երբեմն Արագած լեռան վրայ.— Ի՞նչ է լավան.— Արագած լեռան վրայ կախուած չանթեղի մը մասին ի՞նչ աւանդութիւն կայ ժողովուրդին մէջ.— Որո՞նք կրնան տեսնել Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի այս կաթեղին լոյսը, ըստ ժողովրդական աւանդութեան:

6. ԾԱՂԻԿ ԵՒ ԱՄՊ

(ԱՌՆԱԿ ԼԱՇԱՄՊՈՏԻՒՄ)

Չորի(2) մը մէջ հէք ծաղիկ մը տօթահար(3)

Արեւուն տակ կը նըքողէր(4) այն ամառ՝

Երբոր հեռուն՝ տեսաւ ամպ մը հիւսիսի.

«Գըլթա՛ վըրաս, գոչեց ծաղիկն անսրւաղ(5) .

Կը մեռնիմ կոր, պահի՛կ մը լսկ ջուրդ հոսի :»

«Դարձիս կու գամ, ըսաւ ամպը օղտապար(6),

Կու տամ քեզի շիթ(7) մ'անձրեւէս բարերար .»

Բայց ծաղիկը չի դիմանար ծարաի ,

—Արեւն հուրով կը տոչորէ⁽⁸⁾ զայն, աւա՛ղ,—
Ու կը մեռնի, կ'իյնայ գետին կը փրռուի:

Իրա՛ւ, ամալը ետ կը դառնայ յամբօրէն⁽⁹⁾,
Կու գայ, խոստմանն հաւատարիմ, և վերէն
Առատանոս ջուրեր հողը կ'ողողեն⁽¹⁰⁾,
Բայց ուշ է ա՛լ. մեռա՛ւ ծաղիկն այն չքնաղ⁽¹¹⁾,
Քիչ ետք ան ալ պիտի դառնայ հողեղէն:

Երբ մարդ ուզէ մըխիթարել թշուառներ
Պէտք է փութայ մինչ ժամանակն ուշ չէ դեռ.
Երբ աղքատը զոհ կը դառնայ սեւ բախտին,
Չայն կը հընձէ շուտով մահուան սուր մանգաղ.
Օր չանցուցած պէտք է օգնել դժբախտին:

ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

- (1) **Լաշամպօտի.**— Ֆրանսացի առակագիր որ ծնած եւ մեռած է ԺԹ դարուն մէջ:
(2) **Չոր.**— Երկու լեռներու միջեւ զտնուած հողամաս:
(3) **Տօրախար.**— Չափազանց սաքցած, սաքուքենէ զարնուած «սօք» կը նշանակէ սասիկ սաքուքիւն, «խար»՝ զարնուած:
(4) **Նոնդիլ.**— Նուաղիլ, քալկանալ, քարուքիւնը կորսնցնել:
(5) **Անտուաղ.**— Անօթի ծառաւ:
(6) **Օղապար.**— Օղիւն մէջ օրջող:
(7) **Շիք.**— Կաքիլ:
(8) **Տոչորել.**— Չարաչար այրել կամ չորցնել:
(9) **Յամբօրէն.**— Կամաց կամաց, դանդաղութեամբ:
(10) **Ողողել.**— Ջուր կոխել, ջուրով ծածկել:
(11) **Չքնաղ.**— Նմանը չտեսնուած, սխալելի:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.— Ծաղիկը ի՞նչ վիճակի մէջ է.— Հեռուն ի՞նչ

կը տեսնէ. — Ի՞նչ կ'ըսէ ամպին. — Ամպը ի՞նչ կը պատասխանէ. — Ամպը չդարձած ծաղիկը ի՞նչ կ'ըլլայ. — Երբ անծրեւ կը տեղայ ինչո՞ւ ա՛լ ուշ է. — Քիչ ետքը ի՞նչ վիճակի պիտի վերածուի ծաղիկը. — Աղբատին օգնութիւն ընել ուզողը դանդաղութիւն ընելո՞ւ է. — Ինչո՞ւ ժամանակին օգնութեան հասնելու է դժբախտներուն. — Ո՞վ է Լաշամպօտի:

7. ԵՐԿՈՒ ՀԱՇՈՒԵՑՈՒՑԱԿՆԵՐԸ

Օր մը, Պետրոս, իր մօրը գրասեղանին վրայ վաճառորդներու⁽¹⁾ հաշուեցուցակներ⁽²⁾ տեսաւ, որոնց ներքև գրուած էր «վճարեալ», և խորհեցաւ որ ինք ալ իր մատուցած ծառայութեանց հաշուեցուցակը ներկայացնէ իր մօրը:

Կէս օրին՝ մայրը, սեղանին վրայ, իր պնակին մէջէն գտաւ հետեւեալ զարմանալի ցուցակը.

ՄԱՅՐԻԿԸ ԿԸ ՊԱՐՏԻ ՊԵՏՐՈՍԻՆ

Վեց անգամ ամուսի բերած ըլլալուն համար	10 դր.
Շաս անգամներ փայտ բերած ըլլալուն համար	10 »
Շաս անգամներ յանձնարարուած ⁽³⁾ գործեր կատարած ըլլալուն համար	5 »
Միշտ բարի եւ խելօք ըլլալուն համար	5 »
	<hr/>
	Գումար 30 դր.

Մայրը ցուցակը առաւ և բան մը չըսաւ:

Իրիկունը, երբ Պետրոս սեղան կը նստէր, իր պնակին մէջ գտաւ իր հաշուեցուցակը պահանջած 30 դրուշին հետ: Շատ գոհ, գրամը գրպանը դնելու վրայ էր երբ տեսաւ որ ուրիշ հաշուեցուցակ մըն ալ կայ հոն, ուր գրուած էր.

ՊԵՏՐՈՍ ԿԸ ՊԱՐՏԻ ԻՐ ՄՕՐԸ

Տաւր տարի տան մը մեջ երջանիկ սպարած ըլ-
լալուն համար

Ոչինչ

Տաւր տարուան սնունդի համար

Ոչինչ

Հիւանդութեանը տեսն տարուած ինքամեքերուն
համար

Ոչինչ

Տաւր տարի իրեն նկատմամբ բարի մայր մը ըլ-
լալուն համար

Ոչինչ

Գումար Ոչինչ

Երբ Պետրոս կարդաց ա՛լ աւելի զարմանալի այս
հաշուեցուցակը, շփոթած մնաց: Աչքերը արտասուա-
լից⁽⁴⁾, սաստիկ յուզուած, մօրը քով վազեց և անոր
գէրկը նետուեցաւ. «Սիրելի յանուշ մայրիկս, ըստ ա-
ռած դրամը ետ տալով, ներէ՛ ինձի: Մայրիկը բան մը
չէ պարտիր իր զաւակն: Կը հասկնամ որ երբեք չպիտի
կարենամ վճարել ինչ որ կը պարտիմ քեզի: Այսուհետև

պիտի կատարեմ քու բոլոր փափաքներդ, առանց բնաւ փոխարինութիւն(6) մը մտքէս անցընելու(6) :

ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

- (1) Վանառորդ. — Ապրանք ծախող:
(2) Հաշուեցուցակ. — Հաշիւի ցուցակ մը ուր կը նշանակուին վանառուած ապրանքներուն գիները:
(3) Յանձնարարուած. — Ապրարուած, հրատարուած:
(4) Արտասուալից. — Արտասու փոխ լեցուն:
(5) Փոխարինութիւն — Աւանդութեան փոխարին վարձ:
(6) Մտքէ անցընել. — Մտածել, խորհիլ: «Անցընել»ը պէտք է ընդ գրել «անցնիլ»ին հետ չփոքրելու համար:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ. — Ի՞նչպէս եղաւ որ Պետրոս իր մատուցած ծառայութեանց փոխորդէն մօրմէն վարձք մը պահանջելու գաղափարը ունեցաւ. — Կը կարծէ՞ք որ աղէկ խորհած ըլլայ իր հաշուեցուցակը պատրաստելէ առաջ. — Ի՞նչ նպատակով մայրն ալ կը պատրաստէ իր հաշուեցուցակը. — Ի՞նչ բանի կը մտածէ Պետրոս մօրը հաշուեցուցակը կարգացած պահուն. — Իր ըրածէն գո՞հ է. — Ինչո՞ւ գոհ չէ. — Ի՞նչ կ'ըսէ իր մայրիկին. — Ի՞նչ կը խոստանայ անոր:

Թրոյքա

8. ԳԱՅԼԵՐՈՒ ՈՐՍՈՐԴՈՒՅԻՒՆ ՌՈՒՍԻՈՅ ՄԷՉ

Երեք չորս որսորդներ, երկհարուածեան մէյ մէկ հրացան առած, թրոյքա մը կը նստին :

Թրոյքան ու է կառք մըն է իրեք ձիով լծուած, և իր անունը ոչ թէ իր ձեւէն այլ իր ձիերէն առած է :

Այս երեք ձիերէն մէջտեղինը շարունակ պէտք է դռոթէ⁽¹⁾, աջինն ու ձախինը շարունակ պէտք է վարպեն⁽²⁾ : Մէջտեղինը գլխիկոր կը դռոթէ. իր երկու ընկերները, որոնք մէկ երասանակ⁽³⁾ միայն ունին, իրենց մարմինն մէջտեղէն կառքին առջեւի ձողին կոպուած են, բայց երբ կ'արշաւեն, մէկուն գլուխը դէպի աջ կը նայի միւսինը դէպի ձախ :

Ձիերը այսպէս արշաւած ատեննին հովանարի մը

կերպարանքը կ'առնեն: Վստահելի կառապան մը կը վարէ թրոյքան:

Կառքին ետին, չուանով մը կամ աւելի ապահով ըլլալու համար՝ շղթայով մը պզտիկ խող մը կը կապեն:

Չուանը կամ շղթան տասը մէթրի չափ ըլլալու է:

Պզտիկ խողը հանգիստ տեղ մը կառքին մէջ կը դնեն մինչև անտառ մտնելիք վայրը, ուր պիտի սկսի որսորդութիւնը:

Այնտեղ վար կ'իջեցնեն զայն, և կառապանը կը քշէ ձիերը, որոնք կը մեկնին, մէջտեղինը դռոթելով, միւս երկուքը վարգելով:

Պզտիկ խողը որ վարժ չէ այս ընթացքին, ճիչեր կ'արձակէ որոնք ընդ հուպ⁽⁴⁾ ողբերու կը փոխուին:

Այս սղբերը լսելով, նախ գայլ մը երեւան կ'ելլէ, ու կ'սկսի խողը հետապնդել⁽⁵⁾, յետոյ, երկու գայլ, յետոյ երեք գայլ, յետոյ տասը, յետոյ գայլերը յիսուն կ'ըլլան:

Ամէնքն ալ պզտիկ խողը կ'ուզեն ձեռքէ ձեռք յափըշտակել, կը կուռին իրարու հետ անոր մօտենալու համար, մէկը ճիրանի հարուած մը կուտայ, միւսը՝ ժանիքի⁽⁶⁾ հարուած մը:

Խեղճ կենդանիին ողբերը յուսահատ ճիչերու կը փոխուին: Այդ ճիչերը կ'արթնցնեն գայլերը անտառին ամէնէն հեռաւոր խորութեանց մէջ: Երեք փարսախ⁽⁷⁾ շուրջը որչափ որ գայլեր կան կը վազեն կու գան, եւ թրոյքան գայլերու վոհմակէ⁽⁸⁾ մը կը հետապնդուի:

Այն ատեն անհրաժեշտ է լաւ կառապան մը ունենալ: Ձիերը որ բնագործէն կը սարուափին գայլերէն, կը մոլեգնին⁽⁹⁾: Ան որ կը դռոթէր կ'ուզէ վարգել, անոնք որ կը վարգէին գլուխնին առնել երթալ կ'ուզեն:

Այդ միջոցին որսորդները ըստ դիպաց⁽¹⁰⁾ հրացան կը պարպեն. նշան առնելու պէտք չկայ: Խողը կը պոռայ, ձիերը կը վրնջեն, գայլերը կ'ոռնան, հրացանները կ'որոտան: Ձի, որսորդ, խոճկոր⁽¹¹⁾, գայլերու վոհմակ, ամէնքը մէկ հողմաւար յորձանք մը դարձած են զոր ձիւնը կը թռցնէ շուրջանակի, և որ փոթորկալից ամպի մը նման օդին մէջ սահելով, փայլակներ ու կայծակներ կ'արձակէ:

Յորչափ կառապանը տէր է իր ձիերուն, անոնք որքան ալ մոլեղնած ըլլան, գործը յաջող է:

Բայց եթէ չի կրնար վարել զանոնք, եթէ ձիերը տեղի մը կառչին⁽¹²⁾, եթէ թրոյքան տապալի, այն ատեն ամէն ինչ վերջացած է:

Յաջորդ օրը, վաղալյաջորդ օրը, ութ օր ետքը, կը գտնուին կառքին բեկորները, հրացաններու փողերը⁽¹³⁾, ձիերուն կմախքները և որսորդներուն ու կառապանին խոշոր ոսկորները:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ՏԻՒՄԱ.⁽¹⁴⁾

ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

- (1) **Պոռիլ.**— Ձիուն միջակ արագութեամբ ընթանալուն կ'ըսուի:
- (2) **Վարգիլ.**— Ձիուն մեծ արագութեամբ արժատելուն կ'ըսուի:
- (3) **Երասանակ.**— Այն փոկը որ կցուած է կարգ մը կենդանիներու բերանը անցուած երկաթին, եւ զոր ձիաւոր կամ կառապանը ձեռքը կը բռնէ ձին վարելու համար: Կ'ըսուի նաեւ «սանձ» որ երկու իմաստ ունի. 1. Երասանակ (եռլար), եւ 2. Կենդանիներու բերանը անցուած երկաթը (կէմ):
- (4) **Ընդիուպ.**— Շուտով:
- (5) **Հետապնդիլ.**— Ետեւէն վազել:
- (6) **Ժանիլ.**— Անասունի ակռայ:

- (7) Փարսախ.— Երկայնութեան չափ մը:
- (8) Առնմակ.— Գայլերու խումբ. կը գործածուի նաեւ կարգ մը ուրիշ վայրի կենդանիներու խումբերուն համար:
- (9) Մոլեզնիլ.— Կասդիլ:
- (10) Ըստ դիպաց.— Ըստ բախտի: Այս սեղ հեղինակը ըսել կ'ուզէ թէ որսորդները առանց նշան առնելու հրացաննին կարձակէին:
- (11) Խոնկոր.— Խոզի ձագ:
- (12) Կառչիլ.— Արգելի մը հանդիպելով կենալու ստիպուիլ:
- (13) Հրացանի փող.— Հրացանին գլանածեւ երկայն երկաթը:
- (14) Ալեխամեղ Տիւմա.— Ֆրանսացի նշանաւոր վիպասան որ ծնած եւ մեռած է ժ.թ. դարուն:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.— Ի՞նչ է թրօյքան.— Ինչպէ՞ս լծուած են ձիերը թրօյքային.— Ի՞նչ է դռոթելը.— Ի՞նչ է վարգելը.— Ո՞վ կը վարէ թրօյքան.— Գայլերու որսորդութեան ատեն ի՞նչ կը կապեն թրօյքային ետին.— Ինչո՞ւ համար.— Ո՞ր կ'սկսի որսորդութիւնը.— Ինչպէ՞ս կ'սկսի.— Խոզին ճիշերը ի՞նչ արդիւնք կ'ունենան.— Ի՞նչ ազդեցութիւն կ'ընեն գայլերը ձիերուն վրայ.— Ի՞նչ կ'ընեն որսորդները.— Ինչ կը պատահի եթէ արկած մը ստիպէ թրօյքան կենալու:

9. ԱՌԱՋԻՆ ԹՈՒՉՔԸ

Երբ թռչունին ձագը մատղաչ եւ անուշիկ Աչքը բանայ, նայի բնութեան, յուշիկ յուշիկ⁽¹⁾ Յափշտակուած, հրմայուած⁽²⁾ ջինջ⁽³⁾ հորիզոնէն, կը շարժաբեկի⁽⁴⁾ բոյնին. մէջ որ բանան է իրեն: Դուրս կ'ելլէ պահ մ'ու կ'օրօրուի ոտին վըրայ, կը վարանի⁽⁵⁾, կը փորձէ թեւն ու կը դողայ:

Թռչկոտելով⁽⁶⁾ հայրն ու մայրը կ'ողուորեն,
Կը զըրզըռեն, կշտամբելով⁽⁷⁾ դայն մեղձօրէն .
Սիրտ կ'առնէ ձաղն ու պարզելով թեւերն իսկոյն,
Դեռ միշտ վախով, կը վտասնի փետուրներուն :
Օղը կ'առնէ բեռն այս սիրուն : Մարդագետին
Կ'իջնէ ձագուկն, ու դասերը կը կրկնըւին :
Աշակերտը ա'լ վախ չունի, ա'լ յանդուզն⁽⁸⁾ է :
Եւ մարզըւած⁽⁹⁾ կը թեւածէ⁽¹⁰⁾, կ'իյնայ, կ'եւլէ,
Ու վերջապէս ուժին վտասն կը մեկնի ան :
Հրածե՞շտ անդարձ⁽¹¹⁾, ա'լ վերջացած է ամէն բան :
ՏՐԼԻԼԻ⁽¹²⁾ հետեւողութեամբ

ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

- (1) **Յուշիկ յուշիկ.**— Կամաց կամաց, քիչ քիչ:
(2) **Հմայուած.**— Հրապուրուած, սմանչացած:
(3) **Զինջ.**— Մաքուր, պայծառ:
(4) **Շարժակիլ.**— Կեցած տեղը շարժումներ րնել:
(5) **Վարամիլ.**— Տեսամսիլ, տարակուսանքի մէջ մնալ:
(6) **Թռչկոտիլ.**— Թռչիլ:
(7) **Խշտամբել.**— Պակասութիւնը երեսին տալ, սաստել:
(8) **Յանդուզն.**— Անվախ:
(9) **Մարզըւած.**— Վարժուած, սորված: «Մարզուած» ու ու
կը գրուի, բայց զգալի ընելու նամար քէ այս նսանաւոր
տողին մէջ պէտք չէ կարգալ «մարզված» (երկու վանկ
այլ «մարզըւած» (երեք վանկ), քօ ով գրուած է:
(10) **Թեւածել.**— Թռչիլ:
(11) **Հրածեշտ անդարձ.**— Չդառնալու մտով տրուած վերջիկ
հրածեց:
(12) **Տրիլ.**— Ֆրանսացի բանաստեղծ 1813ին մեռած:
ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.— Երբ թռչունի ձագին աչուրնները բացուին,

ինչ կ'ընէ.— Անմիջապէս կը թռչի՞.— Ինչո՞ւ կը վարանի.— Հայ-
րը եւ մայրը ի՞նչ միջոցի կը դիմեն.— Զագուկը առաջին անգամ
ի՞նչպէս կը թռչի.— Ո՞վ կը կրկնէ դասերը.— Այն ատեն ծագուկը
ինչպէ՞ս կը վարուի.— Երբ ծագը աղէկ մը վստահ է թէ կրնայ
թռչի, ի՞նչ կ'ընէ:

10. ՀՐԱՇԱԳՈՐԾ⁽¹⁾ ՃԱԽԱՐԱԿԸ⁽²⁾

(Հ Է Ք Ե Ա Թ)

Պղտիկ իշխան մը, որ մը խիստ յանդիմանութիւն
մը լսեց իր դաստիարակէն: Իրիկունը, տրտմութեամբ կը
խորհէր թէ շատ դժբախտ բան է տղայ ըլլալը, քանի որ
պէտք է հնազանդիլ: Կ'ուզէր չափահաս մարդ եղած
ըլլալ արդէն:

Լայով լալով, տղուն քունը տարաւ: Հետեւեալ առ-
տուն, արթննալուն՝ իր քովը մետաքսի աղուոր ճախա-
րակ մը տեսաւ որ արշալոյսին նորածագ⁽³⁾ ճառագայթ-
ներուն տակ կը փայլէր: Զարմացաւ, և ձեռքը երկըն-
ցուց որ բռնէ, երբ ճախարակին մէջէն շատ բարակ
ձայն մը ելաւ ու հետեւեալ խօսքերը մրմնջեց. «Զգու-
շացի՛ր, տղայ՛, զգուշացի՛ր: Իմ շուրջս փաթթուած
հրաշալի թեւը քու կեանքիդ բոլոր օրերուն շարքը կը
ներկայացնէ: Նայէ՛, քանի բուրբերը կ'անցնին, այս
թեւը կը քակուի: Երէկ կը փափաքէիր որ կեանքդ ու-
զածիդ պէս երազէիր⁽⁴⁾: Այդ կարողութիւնը կուտամ
քեզի: Միայն թէ մի՛ մոռնար որ քու ձեռքովդ կրնաս
մէկ բուրբ մէջ այս դերձանը քակել, բայց անոր մէկ
թելիկը չես կրնար նորէն վրան փաթթել:»

Փոքրիկ իշխանը նայեցաւ ճախարակին առանց հա-

մարձակելու ձեռք դպցնել անոր: Յետոյ, յանդգնեցաւ և թելին ծայրէն քիչ մը քաշեց, այնչափ միայն որ մէկ օր մը անցաւ և իրիկունն եղաւ, ու ինք որ նոր արթընցեր էր քնանալու պէտք զգաց իսկոյն. «Մէկ օրը ինչ է որ խորհեցաւ. ես կ'ուզեմ մեծնալ, չափահաս ըլլալ»:

Բունեց ճախարակը, սկսաւ թելը քաշել, և տեսաւ որ չափահաս մարդ եղեր է, մօրուք եկեր է կղակին⁽⁵⁾ վրայ: Թագաւոր էր, խորհրդակոսններ ու պալատականներ կեցած էին իր շուրջը և պետութեան գործերուն վրայ կը խօսէին իրեն:

Նախ շատ մեծ ուրախութիւն զգաց: Յետոյ ուզեց ամուսնացած ըլլալ, զաւակներ ունենալ, և արդէն ընտանիքի տէր եղած էր: Վերջապէս անհամբեր իր զաւակներուն մեծնալը տեսնելու, նորէն թելը քաշեց եւ իր տարիները անցան յորձանքէ⁽⁶⁾ մը տարուած:

Ամէն մէկ բաղձանքը գոհանալուն՝ ուրիշ մը կը ծնէր աւելի եռանդազին, և վերստին ճախարակը կը դառնար իր մատերուն միջեւ և նորէն թելը կը քակուէր:

Արդ, եկաւ հասաւ այն օրը, ուր մետաքսէ թելին հտեւէն, յանկարծ երեւան ելաւ ճախարակին ոսկեզօծ փայտը: Թագաւորը զարմացաւ ու սոսկաց: Հազիւ կը համարձակէր նայիլ թելին որ ինքնիրեն կը քակուէր յամրաբար: Ինչե՛ր չպիտի տար կարենալ փաթթիլու համար նորէն թելիկ մը ճախարակին վրայ, զոր տրտմութեամբ կը դիտէր:

Բարակ ձայնը նորէն լսելի եղաւ:

«Ո՛վ իշխան, անցած օրերը չեն վերադառնար⁽⁷⁾ երբեք: Դուն կեանքդ մսխեցիր⁽⁸⁾ խենդի պէս: Կեանքդ դատարկ կ'երեւայ քեզի հիմայ, որովհետեւ բարի գործերով չլեցուցիր զայն, դժբախտ կ'երեւայ որովհետեւ

չկրցար օգտակար կերպով դործածել զայն: Քու անհամբերութիւնդ, իրապէս ծուլութիւն էր, առօրեայ աշխատանքէդ խուսափելու⁽⁹⁾ համար ուզեցիր արագ ապրիլ: Եթէ երջանիկ չես, սպառճառը այն է որ արժանի չեղար երջանկութեան:»

Ժ. ԿԻՒՅԵՕ

ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

- (1) Հրաշագործ.— Հրաճ գործող:
- (2) Ճախարակ.— Փայտե պղծիկ զլան մը որուն վրայ կը փաքքեն դերձանին կամ մետաքսին քելը (մախառա):
- (3) Նորածագ.— Նոր ծագած:
- (4) Երագել.— Շուսցնել. հոս կը նշանակէ (կեանքին օրերը) շուս անցընել:
- (5) Կզակ.— Դէմքին այն մասը որ դուրս ցցուած է բերնին վարի կողմը:
- (6) Յորձանք.— Զօրաւոր հոսանք:
- (7) Վերողանալ.— Նորէն գալ, ետ դառնալ:
- (8) Խուսափիլ.— Փախչիլ, խոյս տալ:
- (9) Մսխել.— Ծախսել, սպառել:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.— Պզտիկ իշխանը ի՞նչ բանի կը փափարէր.— Ինչո՞ւ չէր ուզեր տղայ մնալ.— Հետեւեալ առտուն ի՞նչ տեսաւ իր քովը.— Ճախարակին մէջէն լսուած ձայնը ի՞նչ ըսաւ իրեն.— Ի՞նչ վտանգ կը ներկայացնէր այս ճախարակը.— Ինչո՞ւ երիտասարդ իշխանը կ'ուզէր մեծնալ շուտով.— Երբ զաւակներ ունեյալ ինչո՞ւ ուզեց որ տարիները անցնին.— Ի՞նչ սպատակեցաւ վերջապէս.— Ի՞նչ եղաւ այն ատեն իր վախը.— Հրաշագործ ճախարակը ինչո՞ւ երջանիկ ըրած չէր զինքը:

11. ՄԵՂՈՒՆԵՐԸ

Մեղուն ամէնէն բանաստեղծական միջասաներէն մէկն է: Մեզի կը յիշեցնէ գարունը, զուարթ արեւը, ծաղիկները և անուշ բուրումները:

Այս աշխատասէր կենդանին ոչ միայն բանաստեղծական է այլև ունի գործնական յատկութիւններ. գործունէութեան, կարգապահութեան⁽¹⁾, անտեսողիտութեան⁽²⁾ տիպար մըն է:

Մեղուն չորս անգամ կերպարանափոխութիւն կը կրէ: Նախ հաւկիթ մըն է, յետոյ քրթուր մը՝ յետոյ հաւսնեակ մը, և հուսկ ապա կատարեալ միջոս մը մը կ'ըլլայ:

Հաւկիթէն ելլելուն պէս, քրթուր մըն է, այսինքն ճերմակ պզտիկ որդ մը զոր հոգատար մեղուներ կը մնուցանեն գուրգուրանքով: Ինքզինքին կը հիւսէ խոզակ⁽³⁾ մը որուն մէջ թրթուրը հաւսնեակ կ'ըլլայ և կը կազմուի իրբեւ միջոս, թեւեր կ'առնէ և կը խորտակէ դուռը իր բջիջին⁽⁴⁾ որ փակուած է մեղրամոմով⁽⁵⁾: Իր ընկերները կը լղեն զայն մաքրելու համար, եւ ինք արեւին կը չորցնէ զինքը ծածկող խոնաւութիւնը. ու քանի մը վայրկեան ետքը, իրմէ աւելի մեծերուն աշխատանքին կ'երթայ մասնակցիլ...: Ա'լ այնուհետեւ հանդիստ չունի երբեք և կ'աշխատի մինչեւ իր մահը:

Մեղուները կ'ապրին ընկերովի փեթակի⁽⁶⁾ մը մէջ, և ամէն փեթակ կը պարունակէ քազուհի մեղու մը, արու մեղուներ, գործաւորուհի մեղուներ:

Թագուհին աւելի խոշոր է քան միւս մեղուները: Իրն է ամէնէն ընտիր մեղրը: Իրեն կ'ուղղուին ամէնուն փութկոտ խնամքներն ու յարզանքը: Ինքն է որ կը

պահպանէ փեթակին կեանքը: Ինքն է միայն որ հաւկիթ կ'ածէ, և կրնայ օրը երկու հազար հաւկիթ արտադրել: Բոլոր հպատակները իր զաւակներն են. զա-

Արու մեղու

Մեղուներու թագուհի

Գործաւորուհի մեղու

ւակները անոր ետեւէն կ'երթան, կը ծառայեն անոր, կը գգուեն զայն: Անիկա կը ներշնչէ քաջարտութիւն: Իր ներկայութիւնը կը բաւէ կարգ կանոնը պահպանելու համար:

Եւ երբ մեռնի, ընդհանուր վիշտ կը համակէ փեթակը: Աշխատանքը, շարժումը կը դադրի. երկիւղ ու լուռութիւն կը տիրէ, և ամէնքը յուսահատ են:

Բայց թագուհիին մահէն անմիջապէս ետքը, խնամատար մեղուները իսկոյն կ'երթան նորածին հաւկիթներուն մօտ, և կը մեծցնեն բջիջները երեք օրէ ի վեր ծնած թրթուրներուն: Սովորական թեթեւ սնունդին տեղ, թագուհիներուն յատուկ մեղրով կը սնուցանեն զանոնք, որով կը զարգանան, կ'ուժովնան և կ'ստանան այն յակութիւնները զորս թագուհի մը պէտք է ունենայ:

Թագուհիին մահը ընդհանուր վհատութիւն առաջ բերած էր. թագուհի ըլլալու թեկնածու(1) մեղուներուն ներկայութիւնը տեղի կու տայ պատերազմի: Պէտք է

որ թագուհին մէկ հաստ ըլլայ. ո՞վ պիտի յաղթանակէ :
Կռուք տեղի կ'ունենայ թեկնածուներուն միջեւ, հպա-
տակներու ներկայութեան, որոնք կ'սպասեն ու չեն
շարժիր : Ամէնէն տկար թեկնածուները կը մեռնին .
յաղթողը թագուհի կ'ըլլայ և իսկոյն կը շրջապատուի
իր հպատակներէն :

Արու մեղուները խոշոր են, առոյգ երեւոյթով : Ա-
նոնք առնուազն մէկ երկու ամիս կ'ապրին փեթակին
մէջ : Բեռ մըն են աշխատողներուն համար, որովհետեւ
ծոյլ եւ ոկրամոլ են, և երբ դէշ եղանակները վրայ
հասնին, կը խոշտանգուին⁽⁸⁾, կը խածատուին⁽⁹⁾, փեթա-
կէն կ'արտաքսուին ողորմելի վիճակի մէջ : Բնութիւնը
ոչ իսկ խթան⁽¹⁰⁾ մը տուած է անոնց ինքզինքնին պաշտ-
պանելու համար :

Պէտք է ընդունիլ որ մեղուներու հանրապետու-
թիւնը խիտ վարչութիւն մը ունի, որ չի հանդուրժեր
աւելորդ բերաններու : Ո՞վ որ չ'աշխատիր, ապրելու ի-
րաւունք չունի :

Գործաւորուհի մեղուները կը կազմեն բանակը եւ
ժողովուրդը միանգամայն, անոնք չէզոք են և հաւկիթ
չեն ածեր բնաւ : Գործաւորուհի մեղուն պզտիկ է . իր
որովայնը կը պարունակէ խթան մը, զոր կը գործածէ
ի հարկին ինքզինքը պաշտպանելու համար թշնամիներու
դէմ : Գործաւորուհիները յոգնիլ չեն գիտեր, ոմանք փե-
թակին մէջ կ'աշխատին, կը հսկեն հաւկիթներուն վրայ
անհուն գուրգուրանքով, կը մտքբեն, կը յարգարեն
փեթակը . Ուրիշներ կ'երթան պաշար կը փնտռեն և կը
դառնան ծանր բեռի մը տակ կ'քած : Ուրիշներ ալ կան որ
պահպանութիւն կ'ընեն փեթակին, և կը կոռնին թշնամի-
ներու դէմ երբ անոնք ուզեն փեթակէն ներս մտնել խո-
րիօխներէն պահեստի մեղրը յափշտակելու համար :

Այսպէս իրենց յարատեւ աշխատանքով, իրենց համերայխոութեամբ⁽¹⁾, մեղուները կ'արտադրեն մեղր ու մեղրամոմ, և մարդկութեան օգտակար կենդանիներ են: Փեթակին մէջ՝ աշխատանքին է պատիւը: Իւրաքանչիւր բնակիչ օրէնքին կը հպատակի, և իր պարտքը կը կատարէ եռանդով, հլութեամբ, կանոնաւորութեամբ: Մեղուներու հանրապետութեան մէջ ամէնքը իրարու կ'օգնեն:

Փեթակներ

Հետեւելու ի՛նչ գեղեցիկ օրինակ մարդկային ընկերութեան համար:

ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

- (1) **Կարգապահութիւն.**— Կանոնի հլու հպատակութիւն:
- (2) **Տնտեսագիտութիւն.**— Ծախքերու մէջ, սան ներքին վարչութեան մէջ կարգ կանոն:
- (3) **Խոզակ.**— Մեծաքանակ պատեան գոր կը հիւսեն կարգ մը միջատներու որդերը, եւ անոր մէջ կը պահուրսին հարսնեակի վերածուած:
- (4) **Քջիջ.**— Մեղրի խորիսխից պզտիկ խորեւրուն կ'ըսուի:
- (5) **Մեղրամոմ.**— Կակուղ եւ դեղնուրակ նիւթ, որով մեղուներ կը շինեն իրենց փեթակներուն խորիսխները:
- (6) **Փեթակ.**— Կողովի ձեւով պատրաստուած բնակարան մեղուներու: Փեթակները կ'ըլլան ընդհանրապէս փայտէ, ոգորէ, յարդէ:

- (7) Թեկնածու.— Պատօսնի մը, դիրքի մը, տիպոսի մը նե-
սամուս եղող:
- (8) Խոշտանգուիլ.— Չարչարուիլ, ներդ դուռիլ:
- (9) Խածաւառուիլ.— Խածուածքներ կրելու ենթարկուիլ:
- (10) Խրան.— Մեղուի խայթոց որ խայթուած տեղոյն վրայ
պզտիկ ուռեցք մը եւ բորբոքում յառաջ կը բերէ ռաս
անգամ:
- (11) Համեռաշխուքիւն.— Իրարու շահն ու վնասը նկատ-
դուքեան առնելով՝ փոխադարձ օգնութիւն եւ սերտ
համաձայնութիւն:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.— Ի՞նչ կը յիշեցնէ մեզ մեղուն. — Մեղուն
քանի՞ անգամ կերպարանափոխութիւն կը կրէ եւ ի՞նչ վիճակներէ
կ'անցնի. — Երբ վերջապէս միջոց դառնայ, ի՞նչ կ'ընէ. — Փե-
թակին մէջ քանի՞ տեսակ մեղու կայ. — Ի՞նչ գիտէք մեղուներու
բազումիին վրայ. — Ի՞նչ կ'ըլլայ երբ թագուհին մեռնի. — Այս
մեղուները ի՞նչ կ'ընեն եւ ի՞նչ կ'ըլլայ իրենց վախճանը. — Գոր-
ծաւորուի մեղուները ի՞նչ կ'ընեն. — Ինչո՞ւ համար մեղուները
օգտակար կենդանիներ են. — Մարդիկ ինչո՞ւ պէտք է օրինակ
առնեն անոնցմէ:

---

12. ԳԱՌՆՈՒԿ ԵՒ ՔՈՒՓ

(ԱՌԱԿ ԼԱՇԱՄՊՈՏԻՒ)

«Եկո՛ւր, երկինք ամպերով է պաշարուած⁽¹⁾,
Յորդ⁽²⁾ անձրեւ մը պիտի տեղայ⁽³⁾ անկասկած,
Կ'ըսէր Թուփը Գառնուկին.

«Եկո՛ւր, մըտի՛ր, ոստերուս տակ դուն փութով,
Հոն կը գտնես լուրջ ապաւէն⁽⁴⁾ անվրդով⁽⁵⁾,
Կը դիմադրես⁽⁶⁾ վտանդին :»

«— Ոստերուդ վրայ բուրդի հետքեր կը տեսնեմ.
Քովըդ չեմ գար. դուն թակարդ⁽⁷⁾ մ'ես ժպտադէմ,
Կ'ըսէր Գառնուկն ալ Թուփին.

«Երբ մէկ կողմէն կ'ուզես պաշտպան ըլլալ մեզ,
Միւս կողմէն ալ մեր բուրդերը կը խուզես⁽⁸⁾.
Նեցուկ⁽⁹⁾ չըլլար թշնամին :»

ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(1) Պաշարել.— Շուրջը պատել:

(2) Յորդ.— Առաջ հոսող:

(3) Անձրեւ տեղալ.— Սասիկ անձրեւ գալ:

(4) Ապաւէն.— Ապաստան, պասսպարան, պաշտպանութ-
լու տեղ:

(5) Անվրդով.— Հանդարտ, ապահով:

(6) Դիմադրել.— Դէմ դնել:

(7) Թակարդ.— Ծուղակ, որոցայք, կենդանիները մօտեցնելու
կամ բռնելու ծառայող գործիք, ինչպէս «ցանց»,
«ուռկան»:

(⁸) **Խուզել.**— Կենդանիներու բուրդը մորթին կցուած սեղէն կտել:

(⁹) **Նեցուկ.**— Յենարան, պաշտպան:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.— Թուփը ի՞նչ կ'ըսէ Գառնուկին. — Գառնուկը ի՞նչ կը տեսնէ Թուփին ոստերուն վրայ. — Ինչո՞ւ կը վախնայ Թուփին մօտենալու. — Ինչո՞ւ կը մերժէ Թուփին առաջարկած ապաստանն ու պաշտպանութիւնը. — Թշնամին անկեղծ նեցուկ կրնամ ըլլալ. — Գառնուկին մերժումը խելացի՞ թան է:

13 ՀԱՆՐԻ Դ ԵՒ ՄԱՆԿԼԱԻԿԸ

Հանրի Դ⁽¹⁾, Ֆրանսայի թագաւորներէն մէկը, օր մը սենեակին մէջ առանձին կը գտնուէր. Կարեւոր բանի մը պէտք ունենալով, սպասիկ⁽²⁾ մը կանչեց, ըսոյց պատասխան չստացաւ: Թագաւորը երկու սկզբունք ունէր: Առաջինը այն էր թէ լաւագոյն ծառայութիւնը մարդուս իր ձեռքը կրնար մատուցանել իրեն, և երկրորդը՝ թէ մարդ երբ չի հասկնար անսովոր բանի մը պատճառը, պէտք է ջանայ լուսարանել զայն: Ուստի, ըստ առաջին սկզբունքին, իր գործը ինք իր ձեռքով կատարեց. և ըստ երկրորդ սկզբունքին, իսկոյն դէպի նախասենեակը յառաջացաւ:

Այնտեղ իր ապարդիւն⁽³⁾ կոչերուն⁽⁴⁾ բացատրութիւնը գտաւ: Նախասենեակին մէջ, միակ մանկուկ⁽⁵⁾ մը կար, շատ դեռահասակ պատանի մը որ մինակ ձանձրանալուն՝ քնացեր էր նստարանի մը վրայ: Իր քովը, կարմիր թաւիչին վրայ, ճերմակ թուղթ մը կ'երեւար որ բաց նամակ մըն էր: Թագաւորը, բնականէն

հետաքրքիր, անշշուկ մօտեցաւ, թուղթը առաւ ու կարդաց :

Տղուն կողմէ գրուած նամակ մըն էր իր մօրը՝ ազնուական այրի մը որ գաւառի մը խորը կը բնակէր փլփլած հինաւուրց դղեակի մը մէջ : Դեռատի մանկլաւիկը ցաւ կը յայտնէր իր ամենասիրելի մայրիկին խեղճութեանը մասին, և կը խոստանար քիչ մը դրամ ղրկել անոր երբ ունենար :

Հանրի Դ, անխօսուկ, քսակը հանեց և ապահով ըլլալէ ետքը որ մէջը քանի մը ոսկի կար, ճարպիկութեամբ նիրհող⁽⁶⁾ տղուն գրպանը սպրդեցուց : Յետոյ, նամակը դրաւ այնտեղ ուրկէ գտեր էր, և ոտքին ծայրերուն վրայ քայելով հեռացաւ : Երբ իր յարկաբաժինին դուռը հասաւ, նորէն կանչեց իր մանկլաւիկը, բայց այս անգամ այնքան բարձրաձայն որ տղան ընդոստ արթնցաւ, և իր առաջին շարժումը եղաւ նստարանին վրայէն նամակը վերցնել :

Մանկլաւիկը նամակը գրպանը դրած պահուն՝ զգաց որ օտար բան մը կար մէջը . դուրս հանեց և շուարած մնաց տեսնելով որ քսակ մըն էր ոսկելից⁽⁸⁾ :

Անմիջապէս խորհեցաւ թէ մէկը թնամուլութեամբ զայն իր գրպանը դրեր էր իբրեւ գող ամբաստանելու⁽⁹⁾ համար զինքը : Ուստի երբ տեսաւ թագաւորը որ այդ պահուն իրեն կը մօտենար, անոր ոտքը ինկաւ գոչելով . «Տէ՛ր արքայ, փրկեցէ՛ք զիս . ամբաստանել կ'ուզեն զիս, բայց կ'երդնում որ յանցաւոր չեմ» :

— Զքեզ ամբաստանող չկայ, տղա՛ս, պատասխանեց Հանրի Դ բարութեամբ ոտք հանելով զայն : Հանդարտ սրտով պահէ՛ այդ քսակը : Միայն երկու խրատ կ'ուզեմ աւելցնել անոր վրայ . պաշտօնիդ գործադրու-

Թեանը միջոցին մի՛ ջնանար, և բաց նամակներդ աս-
դին անդին մի՛ ձգեր: Ասկէ զատ, կը յանձնարարեմ
քեզ որ միշտ այդպէս բարի զաւակ մը ըլլաս. ինչ որ
գրաւական⁽¹⁰⁾ մըն է թէ բարի ծառայ մը պիտի ըլլաս:

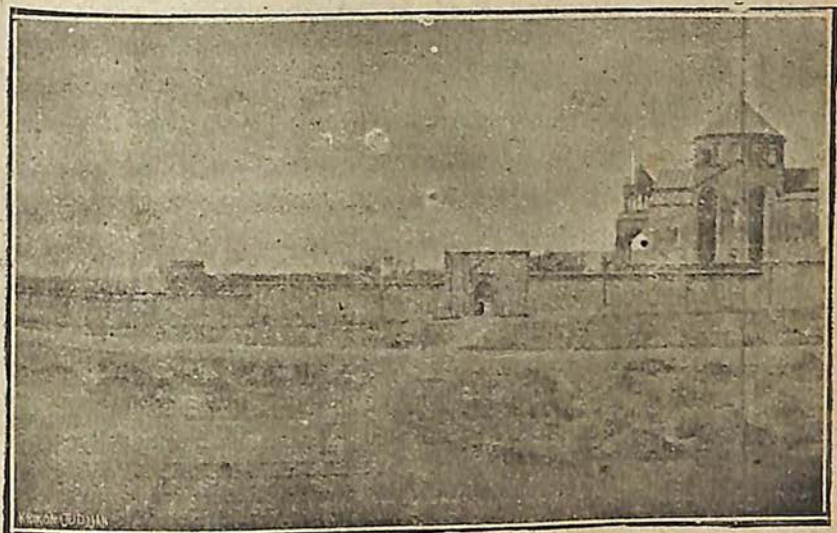
ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

- (1) **Հանրի Դ.**— Յրահասյի քաղաւոր. մեռած է 1610ին:
- (2) **Սպառիկ.**— Տրուած հրամանները կատարելու պատաս-
տաստող ծառայ:
- (3) **Ապարդիւն.**— Արդիւնք չունեցող, առանց արդիւնքի
մնացող:
- (4) **Կոչ.**— Կանչելու, ձայնելու գործողութիւն:
- (5) **Մանկլաւիկ.**— Երիտասարդ ազնուական որ քաղաւորի
մը, իշխանի մը, դղեկասերի մը բով կը մտնէ, հին
ատենները, ծառայութեան կամ զինավարժութեան համար:
- (6) **Նիրհող.**— Բնացող:
- (7) **Ընդոստ.**— Տեղէն յանկարծ վեր ցատկելով (*մակբայ*):
- (8) **Ոսկելից.**— Ոսկիով լեցուն:
- (9) **Աւբաստանել.**— Մէկուն յանցանք մը վերագրել:
- (10) **Գրաւական.**— Ապահովութիւն, վստահութիւն ներքնչող
գործ կամ վիճակ:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.— Ո՞վ է Հանրի Դ. — Ի՞նչ էին իր երկու սկզբ-
բունքները. — Երբ իր կոչերը անպատասխան մնացին, ի՞նչ ըրաւ.
— Ո՞վ կար նախասենեակին մէջ. — Ի՞նչ կ'ընէր մանկլաւիկը. —
Իր բովը ի՞նչ կար. — Ի՞նչ ըրաւ թագաւորը. — Նամակը որո՞ւ
ուղղուած էր. — Ի՞նչ գրուած էր նամակին մէջ. — Իր քսակը
ո՞ւր դրաւ. — Երբ նորէն կանչեց բարձրաձայն, մանկլաւիկը ի՞նչ
կերպով արթնցաւ. — Ի՞նչ խորհեցաւ մանկլաւիկը երբ իր գրպա-
նին մէջ ոսկելից քսակը տեսաւ. — Մանկլաւիկը ի՞նչ ըրաւ եւ
ի՞նչ ըսաւ թագաւորին. — Ի՞նչ պատասխանեց թագաւորը:

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՆՈՐԶԻ ՏԵՍԻԼՔԸ

Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի Խոր Վիրապը⁽¹⁾ անցուցած վերջին տարին, Քրիստոսի 301 թուականին, խումբ մը կոյսեր Վաղարշապատ⁽²⁾ կը հասնէին և կը ընակէին շրջակայ այգիներու մէկ հնձանին⁽³⁾ մէջ: Այս կոյսերուն գլուխը կը գտնուէր Գայիանէ, և անոնց մէջ էր նաև ազնուական տոհմէ⁽⁴⁾ գեղանի աղջիկ մը, Հռիփսիմէ:

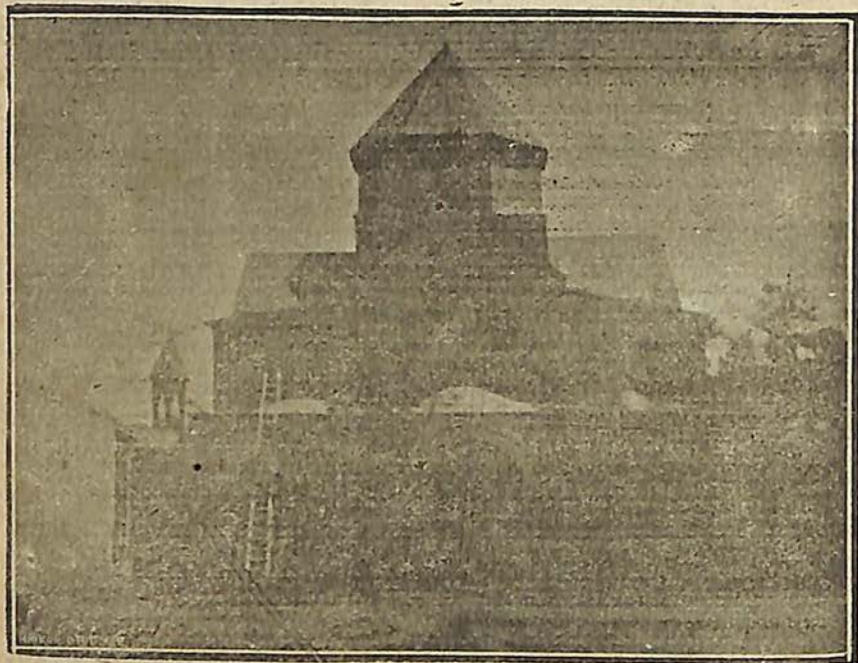
Ս. Հռիփսիմէի տաճարը

Հռիփսիմէ, Գայիանէ և իրենց երեսունը չորս ընկերուհիները, որոնց ամէնքն ալ քրիստոնեայ էին, նահատակուեցան: Անոնց նահատակութենէն ետքն է որ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Խոր Վիրապէն կ'ելլէ, Հայերը խրմբովին կ'ընդունին քրիստոնէութիւնը, և հեթանոսու-

Թեան⁽⁵⁾ հաստատած բոլոր կուռքի տաճարները կը քանդուին :

302 տարւոյ յունուար 25ին, տեղի կ'ունենայ Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի տեսիլքը, զոր ինք անձամբ պատմած է նորահաւատ քրիստոնեայ հայ ժողովուրդին :

• Ս. Գայիանէի տաճարը

Ահէս գիշեր էր, ըսած է Ս. Գրիգոր, դուք ամէնքդ ալ խոր քունի մէջ էիք, իսկ ես տակաւին արթուն՝ աստուածային Նախաինամութեան վրայ կը խորհրդածէի և ահա Թնդիւն⁽⁶⁾ մը լսեցի և տեսայ որ երկինքը կը բացուէր, լոյսի շողերը կը ճառագայթէին, և լոյսի կերպարանքով էակ մը երկինքէն իջնելով զիս անունովս կը կոչէր՝ :

Իջնողը Միածինն⁽⁷⁾ էր որ ձեռքը ոսկեղէն ուռ⁽⁸⁾ մը
ունէր և անով դեռինը կը բախէր⁽⁹⁾ : Միածինն բախած
տեղը, Ս. Գրիգոր կը տեսնէ բլուրի մը շափ մեծ խա-
րիօխի մը վրայ՝ հրեղէն սիւն մը շատ բարձր, անոր
վրայ՝ ամպէ խոյակ⁽¹⁰⁾ մը, և ամէնուն ալ վրայ լուսե-
ղէն խաչ մը : Կը տեսնէ նոյն ձեւով ուրիշ երեք սիւններ,

Էջմիածնի Մայր տաճարը

առաջինէն ցած, որոնք կանգնած էին Հռիփսիմէի,
Գայիանէի և Իրենց ընկերուհիներէն՝ հիւանդ պառկած մի-
ջոցին սպաննուած Մարիանէի նահատակութեան տեղերը :

Առաջին գործը կ'ըլլայ տեսիլքին մէջ երեւցած
ճարտարապետական ձեւերուն համաձայն շինութեանց

ձեռնարկել: Մեծ սիւնին տեղը կանգնուելիք էջմիածնի Մայր Տաճարը կը յետաձգէ. և կը բաւականանայ որմափակելով⁽¹⁾ զայն ու մեծ խաչ ժը կանգնելով հոն: Իսկ կոյսերուն վկայութեան⁽²⁾ երեք տեղերուն վրայ, անմիջապէս երեք տաճարներ կը հիմնէ, ուր կ'ամփոփէ նահատակուած երեսուներեօթը որբուհիներուն մարմինները:

Այդ երեք տաճարները կանգուն են դեռ էջմիածնի վանքին շուրջը՝ Ս. Հռիփսիմէ, Ս. Գայիանէ և Շողակաթ: Այս վերջին տաճարը, որ հնձանին տեղն էր, փոխանակ Մարիանէի անունով յիշուելու կոչուած է Շողակաթ, որովհետեւ Ս. Գրիգոր հնձանին տեղէն տեսած է էջմածնին իջնելը և շողերուն կաթիլը: Այս տաճարներուն արդի շէնքերը Ս. Լուսաւորչին կառուցածները չեն: Հռիփսիմեանց տաճարը Կոմիտաս Կաթողիկոս՝ և Գայիանեան տաճարը Եզր Կաթողիկոս վերաշինեցին Ե դարուն մէջ, իսկ Շողակաթը Նահապետ Կաթողիկոս վերաշինած է ԺԵ դարուն վերջերը:

ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

- (¹) **Խոր վիրապ.**— Վաղարշապատի մօտերը գտնուած, իսկ հիմայ բուն տեղը անձանօթ հին բերդի մը տղամարտու ու օձերով լեցուն խորունկ վիրապը, որ մասնապարտներու բանսի տեղ կը ծառայէր: «Վիրապ» կը նշանակէ ցամբած հոր, խորխորաս:
- (²) **Վաղարշապատ.**— Այն գիւղը որուն մօտ կառուցուած է էջմիածնի Կաթողիկէն:
- (³) **Հնձան.**— Խաղտի հունձֆր դրուելու տեղ: Ընդհանրապէս «հնձան» քիչ մտքով մեծ անօթ մըն է, որուն մէջ կը նմանու կը կոխեն հնձուած խաղողը. սակայն տեղ տեղ հրձանք բառակազմի սեռեակի ձեւով շինուած է այդտեսաներու մէջ՝ վրան ծածֆով եւ որմափակ: Այս տեղ «հնձան» բառը այս վերջին իմաստով գործածուած է:

- (⁴) **Տօհւ.**— Յեղ:
- (⁵) **Հերանուսուրիւն.**— Առաջին քրիստոնէաները այսպէս կոչած են բազմասուռածեաններուն կրօնը:
- (⁶) **Թնդիւն.**— Բախու.է առաջ եկած մեծ ձայն, շառաշիւն:
- (⁷) **Միածին.**— Յիսուս Քրիստոս: Կը նշանակէ նաեւ քոյր եղբայր չունեցած մէկ հասիկ զաւակ:
- (⁸) **Ուռ.**— Փայտէ կորով երկաթէ գործիք (*չէքիժ*), որ կը ծառայէ զամելու, երկաթ ծեծելու:
- (⁹) **Բախել.**— Չարնել: Կը գրուի նաեւ «բողխել»:
- (¹⁰) **Խոյսակ.**— Սիւնի մը ամէնէն վերի ցցուած մասը, որ երբեմն քանդակուած զարդերով կ'ըլլայ: Կը նշանակէ նաեւ խորանի մը վերի մասին զարդերը կամ ցրցուածքները:
- (¹¹) **Ուրմափակել.**— Չորս կողմը պատ քաշել:
- (¹²) **Վկայութիւն.**— Հոս կը նշանակէ նահատակութիւն:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.— Վաղարշապատ եկող կոյսերը ո՞ր կը բնակէին. — Անոնց մէջ ամէնէն նշանաւոր երկու կոյսերը ինչպէ՞ս կը կոչուէին. — Նահատակուող կոյսերը քանի՞ հոգի էին. — Ո՞ր էր Խոր Կիրապը եւ ի՞նչ տեսակ տեղ էր. — Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ ի՞նչ տեսաւ տեսիլքին մէջ. — Ի՞նչ շինութիւններ կատարեց. — Ս. Հռիփսիմէի, Ս. Գայիանէի եւ Շողակաթի արդի շէնքերը ե՞րբ կառուցուած են: — Ինչո՞ւ այս երրորդ տաճարը Շողակաթ կոչուած է:

---

15. ՓԻՂ ԵՒ ՔՈՅՈՏ

(Յ.Ռ.Ս.Կ ՔՌ.Ն.Լ.ՈՎ.Ի¹)

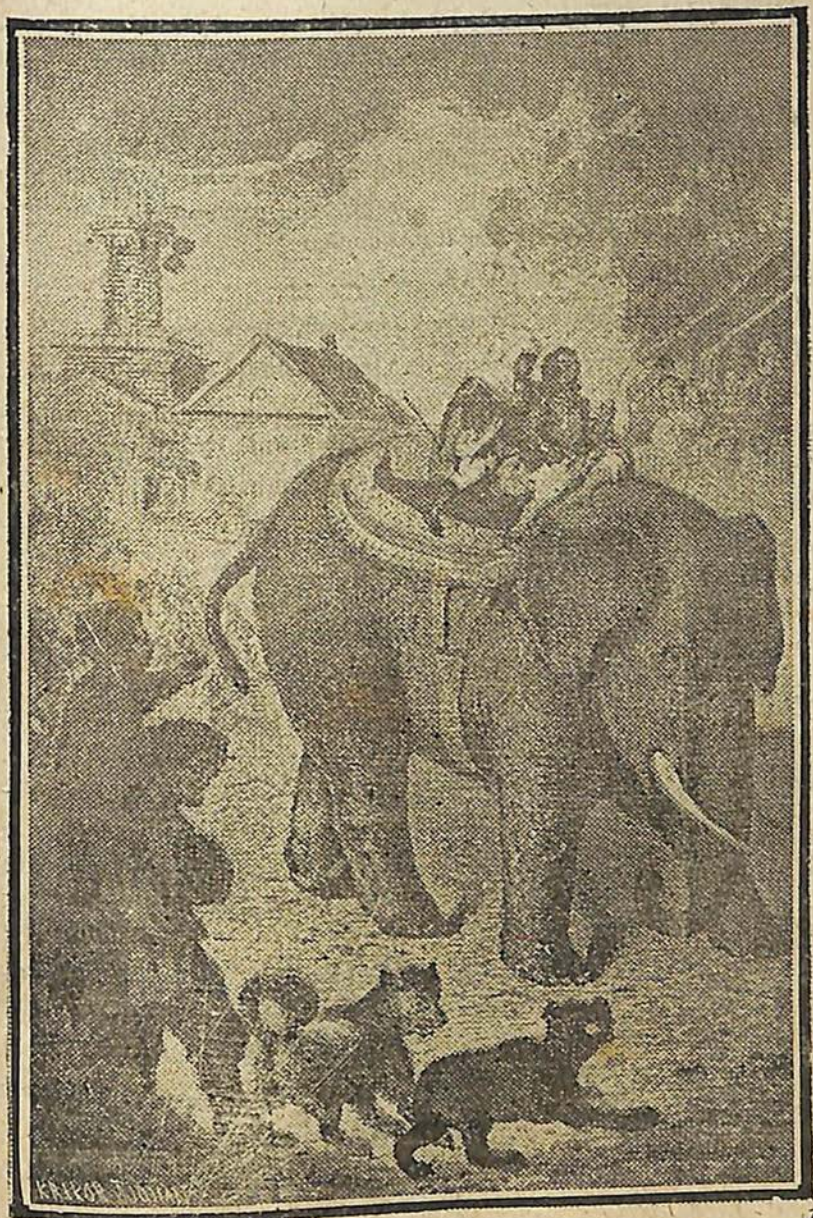
Օր մը քաղքին փողոցներէն փիղ մը կ'անցնէր .
Վրիժակաւոր⁽²⁾ ու սպտճաւոր⁽³⁾ այդ կենդանին
Այն կողմերը չէր տեսնուած ամենեւին :
Իր ետեւէն կ'ընթանային քաղքըցիներ :
Քոթոտ⁽⁴⁾ մըն ալ անոնց մէջ էր ,
Կանչ ու ճիչով⁽⁵⁾ միշտ կը հաջէր .
«Ձայնըդ քաշէ՛, դրացի՛ եղբայր ,
Ըսաւ Գամիրոը⁽⁶⁾ Շընիկին .
Դուն չե՞ս տեսներ որ խաղք եղար ,
Ինչո՞ւ կ'ոռնաս⁽⁷⁾ մոլեղին⁽⁸⁾ :
Տե՛ս Փիղն ինչպէ՞ս լուրջ դէմքով
Ճամբէն կ'անցնի անխորով .»
«Իմ միտքըս դուն չճասկըցար ,
Պատասխանեց Քոթոտն յիմար ,
Նպատակս էր սրտչրտուքով բռնակալ
Կորովասիրա⁽⁹⁾ և անվեհեր⁽¹⁰⁾ երեւալ ,
Որ դիս լըսող շուներն ամէն
Հիացումով իսկոյն ըսեն .
«Տեսէ՛ք Քոթոտն ինչպէ՞ս քաջ է
«Որ փիղին դէմ ալ կը հաջէ :»

ԳԱՐՐԻԷՆ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԱՅՎԱԶՈՎՍՔԻ⁽¹⁾Ի

հետեւողութեամբ

ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(1) ՔՐԻՂՈՎ. — Նճանաւոր ռուս առակագիր. մեռած է
1844ից :

Օր մը քաղրին փողոցներէն լիիլ մը կ'անցնէր

- (²) **Վրիժակաւոր.**— Վրիժակ ունեցող: «Վրիժակ» կը կոչուին փիղին երկու ակռաները որոնք շատ խոնոր կ'ըլլան եւ արժեքաւոր են:
- (³) **Պատեաւոր.**— Պատին ունեցող: «Պատին» կը կոչուի փիղին խոնոր քիթը որ կրնայ երկննալ մինչեւ գետին եւ զոր կը գործածէ իր ուսելիքները բերանը օտարներու կամ առարկաներ շօտափելու համար:
- (⁴) **Քորոտ.**— Պզտիկ շուն:
- (⁵) **Կանչ ու ճիչ.**— Աղաղակ, գոչիւն, պոռչում:
- (⁶) **Պամփռ.**— Պահապան մեծ շուն, հովիւի շուն:
- (⁷) **Ոռնալ.**— Երկար ճիչեր արձակել. զազաններու համար կը գործածուի, բայց կ'ըսուի նաեւ շուններու համար:
- (⁸) **Մոլեզիւն.**— Ուժգին, բուռն, կասաղի կերպով:
- (⁹) **Կորովասիրտ.**— Մտնոյ, քաջ:
- (¹⁰) **Անվեհեր.**— Անվախ, չվախցող:
- (¹¹) **Պարբիէլ Աբեղեպիսկոպոս Այվազովաբի.**— Ռուսահայ նշանաւոր մատենագիր. մեռած է 1880ին:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.— Փիղին ակռաները բանի՞ դատ են եւ ի՞նչ կը կոչուին. — Փիղին քիթը ինչպէ՞ս կ'ըլլայ եւ ի՞նչ կը կոչուի. — Փիղը ինչո՞վ կը շօշափէ առարկաները. — Ի՞նչ տեսակ կենդանի է Քորոտը. — Ի՞նչ տեսակ կենդանի է զամփռը. — Ի՞նչ կ'ընէ Քորոտը. — Փիղը կը յուզուի՞ այս հաջիւններէն. — Ի՞նչ կ'ըսէ զամփռը Քորոտին: — Քորոտը ի՞նչ կ'ըսէ իր պոռչտութիւն պատճառը բացատրելու համար. — Այս բացատրութիւնը զձեզ զոր կը թողո՞ւ:

Կարգաւ, պոչերնին տնկած, ծերուկին դիմացը ելան

16. ՊԱՊՈՒՍ ԿԱՏՈՒՆԵՐԸ

Պապս երեք կատու ունէր զորս շատ կը սիրէր, և
անոնք ալ քիչ շատ կը սիրէին զինքը: Ասոր ապացոյցը
այն էր որ, ամէն իրիկուն, անոր տուն դարձած պահուն
դինքը դիմաւորելու կ'երթային մինչեւ փողոցին ան-
կիւնը, ամէնքը քով քովի, երեքն ալ պոչերնին տնկած,
և այնտեղ կը մրմռային, գգուանքներ ստանալով փո-
խարէն: Ս.յնուհետեւ, կատուները նորէն ճամբայ կ'ել-
լէին, երեքն ալ քով քովի, երեքն ալ պոչերնին տըն-

կած, ու անոր առջեւը ինկած, կը քալէին մինչեւ մեր տանը դուռը, որովհետեւ անառակները դիտէին թէ մեծ հայրիկը գալէն առաջ չէինք ընթրեր:

Սակայն տարի մը, ձմեռուան սկիզբը, պապս հիւանդացաւ: Դուրս ելլելը արգելուած էր իրեն. իր սենեակին դուռը փակուեցաւ, որպէս զի մարդ չմտնէ, և կատուները այլեւս չտեսան զինքը:

Զգիտնալով թէ ի՞նչ եղած էր ծերունին, անոնք, ամէն իրիկուն, որոշեալ ժամուն, մինչեւ փողոցին անկիւնը կ'երթային, պահ մը կ'սպասէին և յետոյ ետ կը դառնային տրտում տխուր, պոչերնին կախ, ինչ որ զարմանք կը պատճառէր բոլոր դրացիներուն:

Բայց օր մը, աղքատ ծերուկ մը անցաւ քաղաքէն: Գրեթէ իմ պապուս տարիքը ունէր, և իսկապէս⁽¹⁾, իր ճերմակ մօրուքովը ու մաշած բայց շատ մաքուր զգեստներովը, կը նմանէր անոր:

Աղքատը ճիշդ այն սովորական ժամուն կ'անցնէր ուր մեծ հայրս տուն կը դառնար: Կատուները անոր գալը տեսնելով, խարուեցան: Ամէնքը կարգաւ, պոչերնին տնկած, ծերուկին դիմացը ելան, ու սկսան անոր սրունքներուն միջեւէն⁽²⁾ անցնիլ դառնալ. իսկ ան ձեռքովը անոնց կոնակը շոյելով⁽³⁾ կը մըմնջէր⁽⁴⁾. «Տէ՛ր Աստուած, այս ի՞նչ անուշիկ կատուներ են»: Յետոյ, շատ ուրախ, անոր առջեւը ինկան ու սկսան քալել, մեծ զարմանք պատճառելով մարդուն որ սակայն կը հետեւէր անոնց:

Մինչեւ մեծ հայրիկիս տանը դուռը ետեւնէն դնաց, ուր ընտանիքով սեղան պիտի նստէինք ընթրելու⁽⁵⁾ համար: Այն ատեն, մենք ալ, կատուներէն վար չմնալու համար ողորմածութեան⁽⁶⁾ մասին, քաղաքավարութեամբ

հրաւիրեցինք ձերուկ աղքատը որ մեր պապուն թիկ-
նաթուռը⁽⁷⁾ նստի :

Ասիկա տեսնելով, խեղճ ձերուկը մէկ կողմէն պը-
նակը կը սրբէր, միւս կողմէ կ'ըսէր շարունակ. «Տէ՛ր
Աստուած, այս ի՛նչ բարի քաղաք է որ կատուները դի-
մացդ կը դրկեն տուներուն ճամբան ցոյց տալու համար :»

Բ. ԱՌԷՆ

ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

- (1) Իսկապէս. — Իրական կերպով:
- (2) Միջեւէն. — Երկու առարկայի մէջսեղէն:
- (3) Շոյել. — Գզուել:
- (4) Մամնջել. — Մամուլ, ցած ձայնով խօսիլ:
- (5) Ընթրել. — Իրիկուան հաւր ընել:
- (6) Ողորմածութիւն. — Ուրիշին բռնառութեան կարեկցելու
առաքինութիւն:
- (7) Թիկնաթուռ. — Մեծ արոտ, կոթնելու յասուկ բեւերով
եւ յեմարսւնով:

---

17. Կ Ա Տ Ո Ւ Ն

Ընտանի կատուն ծանօթ էր արդէն հին Եգիպտաց-
ւոց՝ հազարաւոր տարիներ առաջ :

Եգիպտոսի մէջ մինչեւ այսօր կը գտնուին կատու-
ներու մոմիաներ⁽¹⁾, որոնք դարեր առաջ թաղուած են
կատուներու յատուկ գերեզմաննոցներու մէջ : Հոն

երեւան եկած են այդ մոմիաները, ոսկեզօծ փայտէ կամ անագապղինձէ(²) կատուի արձանիկներու հետ, որոնցմէ ոմանք բնական մեծութիւն ունին, ոմանք աւելի պզտիկ են: Այս արձանիկներէն միլիոնաւորներ գտնուած և ծախուած են անցեալ դարուն վերջերը:

Կատուները կ'ապրին տասերկուքէն տասնընիսգ տարի: Գոց աչքերով կու գան աշխարհ, և իրենց ծընունդէն շարաթ մը ետքը միայն աչքերնին կ'սկսի տեսնել:

Կատուի ձագերուն մեծագոյն թշնամիները արուկատուներն են որ բնագդով ջնջել կ'ուզեն նորածինները, զորս մայրերը կատաղութեամբ կը պաշտպանեն:

Կաթ տուող կատուն աներկիւղ կը կուռի շուներուն հետ անգամ, երբ իր ձագերուն սպառնան: Կատուն շատ մաքրասէր է. իր լեզուովը կը մաքրէ իր ստեւը, ինչպէս իր ձագերուն ստեւը, որոնց կը սորվեցնէ շուտով ինքնիրեննին մաքրուիլ:

Երբ ձագերը տակաւ(³) կը մեծնան, մայրը կը սորվեցնէ անոնց թէ ինչպէս պէտք է մուկ կամ միջատ որսան և թէ ինչպէս պէտք է խաղան ու զբօսնուն իրարու հետ: Օր մը, մուկ մը կը բռնէ ու կը նետէ անոնց առջին որպէս զի վարժուին մկնորսութեան: Ուրիշ օր մը, միջատ մը կը բերէ կամ սողուն մը, փայտի կտոր մը կամ նոյն իսկ կիսամեռ թռչուն մը: Երբ աւելի մեծնան, միասին որսի կը տանի զանոնք և կը սորվեցնէ խորամանկութիւն ու շութափութիւն(⁴), կը սորվեցնէ պահուրտիլ, յարձակիլ յանդգնութեամբ, կամ քաշուիլ խոհեմաբար երբ վտանգ կ'սպառնայ:

Կատուները երկրագործութեան համար օգտակար կենդանիներ են. կ'ոչնչացնեն ոչ միայն մուկերը, այլ և բզէզները(⁵), ճպուռները(⁶), մողէզները(⁷), նոյն իսկ օձերը:

Երբ կատուն պզտիկ օձ մը տեսնէ, կը պահուըտի, բայց քիչ վերջը կը յարձակի վրան ու թաթ կը դարնէ, զգուշանալով որ չխայթուի, և ամէն անգամ որ օձը շարժում մը ընէ, նոր թաթի հարուած մը պատրաստ է. հարուածները կը յաջորդեն իրարու մինչեւ որ օձը սատկի:

Կատուն մասնաւոր ճիչեր կ'արձակէ զանազան պարագաներու առթիւ: Երբ իր ձագը կը կանչէ, խանդաղատանք⁽⁸⁾ կը դնէ իր ձայնին մէջ. երբ ուտելիք ուզէ՝ անհամբերութիւն և փութկոտութիւն⁽⁹⁾. երբ կռուի կամ զայրանայ՝ կատաղութիւն: Կատուներ կան որ իրենց տանը դրան առջեւ կու գան մլաւել կամ կը ճանկոտեն դուռը մինչեւ որ բացուի:

Կատուն ապերախտ կոչած են, բայց սխալ է. սիրուած, փայփայուած⁽¹⁰⁾ կատու մը որ երբեք հարուած չէ կրած իր տէրոջմէն, շան մը չափ հաւատարիմ կը մնայ անոր, ու չի բաժնուիր անկէ, նոյն իսկ եթէ իրեն տըրուած անունդը բաւարար⁽¹¹⁾ չըլլայ:

ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

- (1) **Մոմիա.**— Անուսահոս նիւթերով զմուտած եւ պահպանուած դիակ: Հին Եգիպտոսի մէջ դիակները կը զմուտէին դամբարանը դուելէ առաջ:
- (2) **Անագապղինձ.**— Անագէ եւ պղինձի խառնուրդ եղող մետաղ:
- (3) **Տակաւ.**— Քիչ քիչ, անզգալի կերպով: Կը գործածուի նաեւ «տակաւ տակաւ», կրկնութեամբ եւ նիւզ նոյն իմաստով:
- (4) **Շուքափութիւն.**— շուքարութիւն, արագաւարժութիւն:
- (5) **Բզեգ.**— Եղջիւրներ եւ փայլուն գոյներ ունեցող միջատ մը:
- (6) **Ճպուռ.**— Թեւաւոր միջատ որ տափուն կ'արձակէ սուր եւ միօրինակ նիչեր:

- (7) Մողէգ.— Չորս քարով միջասակեւ աւխոյժ սողուն մը
(Քերթնկէլէ):
- (8) Խանդաղատանք.— Սէր, գուրգուրանք:
- (9) Փուրկուտութիւն.— Փուրաջանութիւն, աւխոյժ:
- (10) Փայրիայուած.— Գուրգուրանքով խնամուած, սիրուած:
- (11) Բաւարար.— Բաւող, բաւական:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.— Ընտանի կատունները ծանօթ էին Հին Եգիպտոսի.— Եգիպտոսի կատուններու մոմիաներուն մասին ի՞նչ գիտէք.— Կատունները մինչեւ քանի՞ տարի կ'ապրին.— Ծնելէ որչա՞փ ետքը աչքերնին կը բացուի. — Կատուի ծագերուն մեծագոյն թշնամիները որո՞նք են.— Կատուն ինչպէ՞ս կը մաքրէ իր ստեւը.— Երբ ծագերը քիչ քիչ մեծնան մայրը ի՞նչ կը սորվեցնէ անոնց.— Կատունները ինչո՞ւ երկրագործութեան տեսակէտով օգտակար կենդանիներ են.— Կատուն ինչպէ՞ս կը վարուի բռնած օձին հետ.— Կատուին ճիչերը միօրինա՞կ են.— Կատուն ապերա՞խ է.— Եթէ սիրուի տէրոջմէն կը բաժնուի՞ անկէ:

18. ՄՈՒԿ ԵՒ ՈՍՏՐԷ

(Ա.Ռ.Ս.Կ)

Ծովեզերեայ քաղքի մը մէջ
Ինքնահաւան⁽¹⁾ մուկ մը կար
Որ տուներու ժառանները
Սյցելութեան միշտ կու գար,
Հիւթեղ⁽²⁾, ազնիւ ուտելիքներ
Ուզածին չափ կ'ըմբոշխներ⁽³⁾
Պանիր, շաքար, կարագ, ապուխտ,
Համով հոտով երչիկներ⁽⁴⁾.

Բայց ձանձրացած ամէն օրուան
Խնջոյքներէն⁽⁵⁾ անփոփոխ,
Օր մը ցանկաց գտնել նոր սնունդ,
Համադամներ⁽⁶⁾ բերանփոխ:
Գրնաց յայտնեց իրմէ տարէց
Ծեր մուկերուն իղձն⁽⁷⁾ իրեն.
Անոնք խորհուրդ տըւին իսկոյն
Չհեռանալ տուններէն,
Ունեցածէն գոհ ըլլալ միշտ
Չգանգաափլ բախտին դէմ,
Բախտախնդիր⁽⁸⁾ կեանք չըվարել
Ըլլալ ըզգոյշ ու խոհեմ,
Որովհետեւ տըկար մուկին
Մեծ վըտանգներ կ'սպառնան
Երբ հեռանայ տունէն տեղէն
Եւ որոնէ նոր կայան⁽⁹⁾:
Բայց մուկիկը, խելքին հաւնած,
Այս խօսքերը չէր լըսեր,
Վըտանգներէ, արկածներէ
Վախցողին դէմ կը խօսէր:
Մուկը կ'երթայ նախ դէպի ծով
Ափունքին վրայ լայնարձակ,
Հոն կը տեսնէ ոստրէ մը մեծ
Բացած թեւերն համարձակ.
Կամացուկ մը կը մօտենայ
Կենդանիին անծանօթ,
Անօթեցած, կ'ուղէ իսկոյն
Առնել անոր համն ու հոտ,
Կը յարձակի խեցիէն ներս
Ճաշակելու միսն համեղ

Սակայն ոտորէն ժիր, ըզգայուն
Կ'ամփոփէ շուտ թեւն ուժեղ,
Կը պաշտպանէ ինքըզինքը
Կը սեղմէ գլուխն հէք մուկին,
Որ զո՛հ գացած իր խենդութեան
Հոն կ'աւանդէ իր հոգին:

Որքա՛ն մատղաշ⁽¹⁰⁾ էակներ կան
Որ խրրատին կ'ըլլան խոււլ,
Եւ փորձանքներ անակընկալ
Զանոնք իսկոյն կու տան կուլ:

ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

- (1) Ինքնահաւան.— Ինքզինքին հաւանած, ուրիշներու կարծիքը արհամարհող:
- (2) Հիւրեղ.— Առաս հիւք ունեցող:
- (3) Ըմբռոշխմել.— Կամաց կամաց հառակել ուսելիքները եւ խմելիքները, անոնց համին ուշադիր, վայելփով ու հանոյփով:
- (4) Մրշիկ.— Յօռուած միս, զոր համեմելով մաքրուած եւ չորցած աղիքի մէջ կը յեցնեն եւ բացօթեայ սեղ կախելով կը չորցնեն (սոււնուխ):
- (5) Խնջոյք.— Հանդիսաւոր, մեծածախ հաւ. կը գրուի նաեւ «խնայք»:
- (6) Համադամ.— Ախորժեղի համ ունեցող ուսելիք:
- (7) Իդօ.— Ձերմ փափաք, բաղձանք:
- (8) Բախտախնդիր.— Բախտ փնտռող, յաջողելու կամ վայելելու համար՝ արկածներէ չվախցող:
- (9) Կայան.— Կենալու սեղ, բնակարան:
- (10) Մատղաշ.— Դեռասի, նորահաս:

ՀԱՐՅՈՒՄՆԵՐ.— Ի՞նչ կ'ընէր մուկիկը մառաններուն մէջ.—

Ինչո՞ւ ծանծրացեր էր.— Օր մը ի՞նչ բանի ցանկաց.— Ի՞նչ խորհուրդ տուին իրեն ծեր մուկերը.— Մուկիկը ի՞նչ տեսակ բնաւորութիւն ունէր.— Ի՞նչ բանէ չէր վախնար.— Ո՞ւր կ'երթայ.— Ի՞նչ կը տեսնէ լայնարծակ փունքին վրայ.— Ոստրէին համը ծանօթ է իրեն.— Ինչպէ՞ս կը յարձակի ոստրէին վրայ.— Ոստրէն ի՞նչ կ'ընէ.— Մուկը ի՞նչ կ'ըլլայ.— Փորձառուներուն խրատին խուլ մնացողը շատ անգամ ի՞նչ վիճակի կ'ենթարկուի:

19. ՊԶՏԻԿ ԱԶԱՏԱՐԱՐԸ

Հրդեհ կար: Այրող շէնքին մէջ աղքատ գործաւորներու բազմաթիւ ընտանիքներ կը բնակէին: Սաստկաշունչ⁽¹⁾ հով մը գրեթէ կը չէզոքացնէր⁽²⁾ ջրհաններուն ջանքը և ամէն կողմէ բարձրացող բոցերուն զարհուրելի⁽³⁾ ուժգնութիւն մը կու տար: Այրող պատերուն կռթնած եղնարանները կը բռնկէին, և այս հրանոցին⁽⁴⁾ մէջտեղը, տանը բնակիչները փախցնելու գործողութիւնը տեղի կ'ունենար:

Կը կարծուէր թէ ամէնքն ալ աղատած են, երբ յանկարծ ձեղնայարկին⁽⁵⁾ մէկ պատուհանին առջեւ — հրդեհը գետնայարկէն⁽⁶⁾ ծագած էր — անկար պառաւ կին մը երեւցաւ, գիրկը բռնած իր երեք տարեկան թոռնիկը: Դժբախտ կիներ նշան ըրաւ որ զինքը թողուն և գան տղան առնեն:

Միակ եղնարանը որ հազիւ այդ բարձրութեան կը հասնէր, քայքայուած էր, իր աստիճաններէն մեծ մասը այրած ըլլալով:

«Կարելի չէ ոտքով հոն ելլել, ըսաւ ձայն մը, թըռ-

չելու է. այդ ելնարանը մարդու մը ծանրութեան չի կրնար դիմանալ :

— Է՛հ, ըսաւ ամբոխին մէջէն ուրիշ ձայն մը. ես ծանր չեմ, պիտի փորձեմ, Աստուծոյ շնորհիւ :

Գեղեցիկ, ճկուն⁽⁷⁾ մանչ մը, զօրագունդին ծառայող տղոց յատուկ տարազով, ելնարանին վրայ ցատքեց : Ամէնուն կուրծքէն անձկութեան⁽⁸⁾ աղաղակ մը ցայտեց, և այդ աղաղակէն աւելի բարձրաձայն բառ մը լսուեցաւ որ մօր մը ընդերքէն կ'ելլէր կարծես. «Պզտիկը» : Այս բառը արտասանողը իր զօրագունդէն զօրականներ էին որ եկան հաւաքուեցան ելնարանին խարխախին վրայ, և այնտեղ հեւ ի հեւ սպասեցին : Ոչ ոք կը համարձակէր շունչ առնել : Ազատարար տղան ձեղնայարկը հասաւ, բայց ելնարանին շատ մը աստիճանները փրթած էին : Գունատ, ճակատը ցուրտ քրտինքով ծածկուած, կոկորդը սեղմուած, զօրագունդին տեղակալը, պոռաց խորունկ լռութեան միջոցին. «Պառաւին գօտին ա՛ռ և տղեկը կռնակդ կապէ՛» :

— Այո՛, պատասխանեց մանչը պատուհանէն ներս ցատքելով :

Երբ նորէն երեւցաւ, տպածոյէ⁽¹⁰⁾ մեծ գօտիով մը պինդ կապած էր փոքրիկ աղջիկը իր մարմնին : Եւ, բոցերով շրջապատուած, փլչելու վրայ եղող տանը ճարճատիւններուն⁽¹¹⁾ մէջտեղը, սկսաւ վար իջնել : Երբ առաջին յարկը հասաւ, շնչահեղձ⁽¹²⁾, ծուխէն կուրցած, ձեռքերը այրած, քաջասիրտ տղան հարկադրուեցաւ պահիկ մը կենալ : Սարսափի բացազանչութիւն⁽¹³⁾ մը թռաւ ամբոխին մէջէն. «Եթէ կենայ, կ'ըսէին, կորսուած է» :

— Լռեցէ՛ք ուրեմն, ըսաւ խստիւ տեղակալը : Յետոյ գլուխը վերցնելով, պոռաց. «Օ՛հ, պզտիկ, առա՛ջ» :

Դէմքը կժկուած, դիւցազնաբար ժպտեցաւ տղուն
երեսին, անոր ցոյց տալու համար թէ վախ չկար: Այս
ժպիտը սրտապնդեց⁽¹⁴⁾ ազատարարը, որուն քաջութիւնը
կ'սկսէր պակսիլ. իր ուժը ժողվելով, երնարանին քովի
փայտերէն մէկը բռնեց ու վար սահեցաւ: Քսան բա-
զուկներ երկարեցան զայն բռնելու համար. տեղակալը⁽¹⁵⁾,
գնդապետը⁽¹⁶⁾, քաղաքապետը⁽¹⁷⁾, կուսակալը⁽¹⁸⁾ աչքեր-
նին արցունքով լեցուած՝ կ'ըսէին. «Ի՞նչ քաջ տղայ»: «Պզտիկ»ը տարտամօրէն միայն տեսաւ զանոնք և
նուաղեցաւ...:

ԱՆՏՈՒԷ ԺԷՌԱՐ

ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

- (1) Սասակաշունչ.— Սասիկ փշող:
- (2) Ձէզոգացնել.— Ապարդիւն բողուլ:
- (3) Չարհուրելի.— Սասիկ վախ ազդող:
- (4) Հրանոց.— Կրակով լեցուն սեղ:
- (5) Ձեղնայարկ.— Ամէնէն վերի յարկը:
- (6) Գետնայարկ.— Ամէնէն վարի յարկը:
- (7) Ճկուց.— Դիւրաւարժ:
- (8) Անձկութիւն.— Նեղութիւն տուող, սիրտ սեղմող անհան-
գրասութիւն:
- (9) Խարխալ.— Պատանդան, որուն կը յենու վրան գտնուած
արձանը, սիւնը կամ շէնքը:
- (10) Տպածոյ.— Բամպակէ կտաւ որուն վրայ գունաւոր
գիծեր, ծաղիկներ կամ զարդեր տպուած են (պատմա):
- (11) Ճարհատիւն.— Կոտորուած կամ վառուած փայտի ձայն:
- (12) Շնչակեղծ.— Շունչը հասած, շունչը կտրած. «հեղձել»
կը նշանակէ խեղդել:
- (13) Բացազանչութիւն.— Բարձրաձայն աղաղակ:

- (14) **Մրտապնդել.**— Սիրս ասլ, քաջալերել:
(15) **Տեղակալ.**— Սպայ որուն աստիճանը հարիւրապետեան անմիջապէս վար է:
(16) **Պնդապետ.**— Զօրագունդին պետը:
(17) **Քաղաքապետ.**— Քաղաքին պետը:
(18) **Կուսակալ.**— Նահանգին պետը:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.— Այրողը ի՞նչ տեսազ չէնք էր.— Ի՞նչ բան կը չէզոքացնէր ջրհաններուն ջանքը.— Ի՞նչ տեսնուեցաւ ձեզնայարկին մէկ պատուհանէն.— Ինչո՞ւ պառոււին եւ մանկիկին ազատումը դժուար էր.— Ո՞վ ներկայացաւ զանոնք ազատելու համար.— Ինչպէ՞ս ազատեցաւ սգտիկ աղջիկը.— Ո՞վ կը քաջալերէր զինքը.— Ինչպէ՞ս ընդունուեցաւ երբ սանդուղէն վար իջաւ.— Իր արարքը ի՞նչ տպաւորութիւն թողուց ներկաներուն վրաս:

20. ԱՐԵՒԻՆ ՏԱԲՈՒԹԻՒՆԸ

ԵՒ ՄԵՐ ՀԱԳՈՒՍՏՆԵՐՈՒՆ ԳՈՅՆԸ

Զմեռ է. օդը խիստ է և ցուրտը՝ կծու, բայց արեւը կը շողայ⁽¹⁾ կապոյտ ու անամպ երկինքին մէջ: Հողին վրայ, նախորդ օրուան առատօրէն տեղացած ձիւնը տարածուած է ճերմակ ու մաքուր:

Արեւը տաք ճառագայթների կը զրկէ մեզի, և ասիկա շատ լաւ կ'զգանք, որովհետեւ գրեթէ կը քրտնինք անցնելով բացօթեայ⁽²⁾ վայրերէ: Եւ սակայն ճիշդ մեր քովը՝ ձիւնը, որ մեզի շափ տաքութիւն կ'ստանայ, չի հալիր: Պատճառը շատ պարզ է: Մուխ գոյները աւելի դիւրաւ կը ծծին ճառագայթները քան բաց գոյները:

Երբ մեր գրպանին մէջ տաքցած ձեռքերնիս ձմեռուան արեւին դուրս հանենք մեր գրպանէն, անոնք կը պաղին հակառակ շողարձակ ճաճանչներուն. բայց երբ սեւ ձեռնոցներ դնենք, մեր ձեռքերը տաք կը մնան: Մի՛ կարծէք թէ ձեռնոցներուն թանձրութեան⁽³⁾ պատճառաւ

Զիւնը տարածուած է ճերմակ ու մաքուր

տաք կը մնան անոնք: Երբ սեւ ձեռնոցներէն մէկուն տեղ ճերմակ ձեռնոց մը դնենք սեւ ձեռնոցին թանձրութեամբ, սեւ ձեռնոց կրող ձեռքը տաք կը մնայ նորէն մինչդեռ ճերմակ ձեռնոց կրող ձեռքը կը մսի, երբ արեւին շողերուն⁽¹⁾ ենթարկուին երկուքն ալ:

Պէտք է ընդունիլ ուրեմն որ սեւ ձեռնոցները ծծեցին արեւին տաքութիւնը, բայց ճերմակ ձեռնոցները չկրցան: Այսպէս ահա՛ կը հասկնանք թէ ինչու ձիւնը անմիջապէս չի հալիր արեւին ճաճանչներուն տակ, թէեւ մենք մեծ տաքէն կ'ազդուինք:

Մեր վերարկուն, որ գորշ⁽⁵⁾ դոյն ունի, կը ծծէ արեւին ղրկած ջերմութիւնը և անկէ օգուտ քաղել կու տայ մեզ, մինչդեռ ձիւնը, որ ձերմակ է, չի ծծեր զայն: Ձիւնը ետ կը ղրկէ իր վրայ ուղղուած ճառագայթները, և պէտք եղածին չափ չի տաքնար անմիջապէս հալելու համար:

Այս բացատրութեան ճշդութիւնը ստուգելու համար, կարելի է ձիւնին վրայ տարածել, ցորեկը՝ տաք արեւի պահուն՝ սեւցած բարակ թերթ մը թուղթ: Այդ թուղթին տակ կը հալի ձիւնը, իսկ քիչ մը անդին կը մնայ անհալ:

Երբ ձմեռը սեւ կամ գորշ հագուստներ կը հագնինք, օգուտ քաղելու համար է արեւին տաքութենէն: Ընդհակառակը, երբ ամառը բաց գոյն հագուստներ կը հագնինք, վանելու⁽⁶⁾ համար է այդ տաքութիւնը՝ մանաւանդ երբ դաշտերը գտնուինք: Ասոր համար է որ երկրագործները, որոնք սովորաբար իրենց վրայի հագուստները կը հանեն աշխատած ատեննին, լաւ կ'ընեն որ ամառուան մէջ միշտ ձերմակ շապիկ հագնին, եթէ չեն ուզեր շատ նեղուիլ արեւին կիզիչ⁽⁷⁾ ճառագայթներէն:

ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(1) Շողալ.— Փայլիլ:

(2) Բացօթեայ,— «Բաց» եւ «օթեան» բառերէն կազմուած է եւ կը նշանակէ առանց առաստաղի: Ոմանք «բացօթեայ» կը գրեն կարծելով թէ «բաց» եւ «օթ» բառերէն կազմուած է:

(3) Թանձուրփու.— Հասուրփու:

(4) Արեւին շողերը.— Արեւին լոյսը:

- (5) Գորշ.— Մոխրագոյն:
(6) Վառնի.— Հեռացնել, վռնել:
(7) Կիզիչ.— Այրող:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.— Առատ ծիւն տեղալէ ետքը հողը ինչպէ՞ս կ'երեւայ. — Զմեռ ատեն արեւոտ տաք օրեր կ'ըլլան. — Ինչո՞ւ նստած ծիւնը անմիջապէս չի հալիր. — Զմեռուան արեւուն մեր գրպանին մէջ մեր ձեռքերը ի՞նչ կ'ըլլան.— Ի՞նչ կ'զգանք երբ սեւ ձեռնոցներ դնենք այդ միջոցին.— Ի՞նչ կ'զգանք երբ սերմակ ձեռնոցներ դնենք. — Ի՞նչ կ'զգանք երբ մէկ ձեռքերնիս սերմակ եւ մէկ ձեռքերնիս սեւ ձեռնոց դնենք. — ձերմակ թուղթին տակ ի՞նչ կ'ըլլայ ծիւնը.— Սեւցած թուղթին տակ ի՞նչ կ'ըլլայ.— Ինչո՞ւ ձմեռը՝ սեւ ու ամառը բաց զգեստ կը հագնինք. — Երկրագործները ամառը դաշտին մէջ ի՞նչ հագնուտով կ'աշխատին.— Ի՞նչ գոյն շապիկ հագնելու են եթէ կ'ուզեն շատ չնեղուիլ արեւին ճառագայթներէն:

---

21. ԱՐՏՈՅՏԸ ⁽¹⁾

Դաշտի⁽²⁾ արտոյտ, մարգի⁽³⁾ արտոյտ քոյրեր են զոյգ, երկուքն ալ նոյն թրոփչքն ունին արագ, առոյգ⁽⁴⁾.
Միշտ նոյն շեշտով կ'երգեն իրենց երգն օդասլաց⁽⁵⁾
Չոր կ'ուռնկնդրէ մըշակն հնձող՝ պահ մը կեցած:

Երբ օդն է ջինջ, երկինք՝ սիրուն, հովը՝ թեթեւ,
Արտոյտը վեր կ'ելլէ, միշտ վեր, սաւառնաթեւ⁽⁶⁾
Կը սըլանայ և իր ձայնին հնչուն յանկերգ⁽⁷⁾
Կարծես կու գայ կէտէ մ'որ չի շարժիր երբեք:

Կը հըմայէ⁽⁸⁾ կեանքը մարդոց բազմավաստակ⁽⁹⁾,
Բոլոր անոնց որոնք կ'ըլլան հողի մըշակ.
Իր հողոյն շէն⁽¹⁰⁾ շունչէն կու տայ անոնց հողւոյն օ

Եւ աւելի՛ զըւարթ կ'ըլլան մարդ ու անտառ.
Անոնց չընչած օդն աւելի կ'ըլլայ պայծառ,
Երբ դուն կ'երգես, սիրուն արտոյտ մեր դաշտերուն օ

ՀԱՆՐԻ ՇԱՆԹԱՎՈՒԱՆԻ հետեւողութեամբ

ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

- (1) **Արտոյտ.**— Պզտիկ ճննդուկ մը որուն փետուրները մոխրագոյն են, մութ գոյն կէտերով:
- (2) **Պաշտ.**— Մշակելի հարթ հողամաս:
- (3) **Մարգ.**— Հողի սարածութիւն մը գոր ինճնաբոյս դալարիւր կը ծածկէ:
- (4) **Առոյգ.**— Թարմ, աշխոյժ, կորովի:
- (5) **Օղաւազ.**— Օգիւն մէջ սլացող:
- (6) **Սաւառնաքիւ.**— Սաւառնող քեւերով:
- (7) **Յանկերգ.**— Երգի մը իւրաքանչիւր տունին վերջը կրկնուած ոտանաւորի տղ մը կամ քանի մը տղ: Հոսէլը նշանակէ այն երգը գոր արտոյտ միտ կը կրկնէ:
- (8) **Հմայել.**— Հանելի քաւորութիւն բողուլ, զմայլեցնել:
- (9) **Բազմավաստակ.**— Շատ աշխատող, շատ յոգնող:
- (10) **Շէն.**— Ուրախ զուարթ:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.— Ե՞րբ արտոյտը դէպի վեր կը բարձրանայ.— Ինչպէ՞ս կը բարձրանայ.— Երբ բարձրացած է, ինչի՞ կը նմանի հեռուէն դիտուելով.— Ի՞նչ տպաւորութիւն կը կրէ մշակը լսելով արտոյտին երգը.— Ի՞նչ տարբերութիւն կայ դաշտին եւ մարգին միջեւ.— Ի՞նչ է յանկերգը:

«Կը մսինս կոր», գոչեց վարին երիտասարդը

22. ՄԵԾ ԵՂԲԱՅՐԸ

Դէպի տուն՝ կառապանին մտրակին տակ, հինուկ ճեպակառքը⁽¹⁾ կը շարժտկի ու գլտորելով մեծաշառայ⁽²⁾ կ'ընթանայ ճամբուն վրայէն:

Փոքրիկ մանչ մը եկեր նստեր է կառքին մէջ, խեղճուկ հագուստներով: Զմեռուան քամին⁽³⁾ կը փչէ. ինչ ցուրտ է: Մանուկը բոլոր անդամներովը կը դողդղայ:

Ճեպակառքին հետէն խելացի և սէգ⁽⁴⁾ կերպարանքով երիտասարդ մը կը քալէ: Երբ ձիերը վարգելով կ'երազեն կառքին ընթացքը, երիտասարդն ալ կ'ըստիպուի վազել: Եւ խակառակ ցուրտին, քրաինք կը հոսի ճակատն ի վար: Երբ ձիերը քայլերնին կը յամրացընեն⁽⁵⁾, ան նորէն շուտ շուտ կը քալէ, և կը ջանայ

անոնցմէ առաջ անցնիլ : Իր աչքերը կը դարձնէ ստէպ
դէպ ի կառքին վերնայարկը , այնտեղը ուր տղան նըս-
տած է , և տղան ժպիտով մը կը պատասխանէ անոր
նայուածքին :

«Կը մտնու կոր» , գոչեց վարէն երիտասարդը մանչու-
կին փատցած կերպարանքը տեսնելով :

— Ո՛հ , այո՛ , շատ կը մտնու կոր :

— Նա՛ , վրադ առ ասիկա . քիչ մը աւելի շուտ
վազելով ետ կը տաքնամ :

Եւ կրկնօրը⁽⁶⁾ հանելով անոր նետեց :

«Որչա՛փ կը սիրէ զքեզ այս երիտասարդը» ըսաւ
ճամբորդ մը տղուն :

— Հապա ե՛ս որքան կը սիրեմ զինքը . եղբայրս է :

— Բայց ինչո՞ւ համար այդպէս կառքին ետեւէն
կու գայ , փոխանակ կառքը նստելու :

— Ինչո՞ւ . որովհետեւ հարուստ չենք : Մեր խեղճ
հայրը մեռաւ քանի մը օր առաջ , քսան ֆրանք միայն
ձգելով մեզի իբր ժառանգութիւն : Մենք ալ խորհեցանք
որ քաղաք երթանք , մայրերնիս գտնենք և դործ փնտը-
ռենք : Այն ատեն եղբայրս կառքին գինը հարցուց հասկը-
ցաւ . ճիշդ քսան ֆրանք էր , այսինքն բոլոր ունեցած-
նիս : «Բու կառքիդ դրամը կը վճարեմ , ըսաւ եղբայրս ,
ես ալ քալելով կ'երթամ» : Ես ալ ուզեցի ոտքով եր-
թալ , բայց ան չթողուց . «Ուժդ չի բաւեր» , ըսաւ :

— Ազնիւ տղայ մըն է եղբր եղբայրդ , յարեց ճամ-
բորդը :

— Բայց , ըսաւ բարի գեղջկուհի մը , անկարելի է
այս տղան թողուլ որ այդչափ ճամբան քալէ : ցուրտին
ու յոգնութեան չի դիմանար , կը մեռնի : Հոս քսան
ճամբորդ ենք , մէյ մէկ ֆրանք տանք , և մեծ եղբորը
ճամբուն ծախքը վճարենք : Դուն ալ , կառապա՛ն , ծած-

կոցդ կու տաս որ մէջը փաթթուի:» Ամէնքն ալ գլխա-
սիրտ կնոջ առաջարկը ընդունեցին. անմիջապէս քսան
ֆրանքը հաւաքուեցաւ և կանչեցին երիտասարդը որ
գայ եղբօրը քով նստի: Կ'երեւակայէք թէ որքան գոհ և
ուրախ եղաւ:

Ժ. Մ. ԿԻԻԵՐ

ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

- (1) **Ճեպակառք.**— Ճամբորդներու յառուկ հանրակառք: Կազ-
մուած է «նեպել» եւ «կառք» բառերէն: «Ճեպել» կը
նշանակէ անապարել: «Ճեպակառքը» ժրանսերէն
diligence բառին բարգմանութեամբ յարմարցուած նոր
բառ մըն է:
- (2) **Մեծաշառուս.**— Մեծ շառաշումով: «Շառաշում» կը նշա-
նակէ սաստիկ ձայն, շաշում, շուկիւն:
- (3) **Կամի.**— Հով:
- (4) **Սէգ.**— Խրոխ:
- (5) **Յամբացնել.**— Կամացցնել:
- (6) **Կրկնոց.**— Վերահոյ:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.— Ի՞նչպէս կ'ընթանար ճեպակառքը.— Պըզ-
տիկ եղբայրը ո՞ւր նստեր էր.— Ճեպակառքին ետեւէն ո՞վ կը
քալէր.— Երիտասարդը ե՞րբ կը վազէր, ե՞րբ առաջ կ'անցնէր.—
Երիտասարդը ի՞նչ ըրաւ երբ լսեց իր պզտիկ եղբօրը մտիւր.—
Ինչո՞ւ քալելով կը հետեւէր ճեպակառքին.— Իրենց նոր մեռած
հայրը ի՞նչ ժառանգութիւն թողած էր.— Ո՞ւր պիտի երթային եւ
ի՞նչ պիտի ընէին.— Ի՞նչ որոշեց մեծ եղբայրը.— Իր վարմունքը
ինչպէ՞ս կը գտնէր.— Գեղջկուհին ի՞նչ ըրաւ.— Ճամբորդները ի՞նչ
ըրին:

23. Կ Ա Լ Ի Լ Է

Կալիլէ իտալացի երեւելի գիտուն մըն է որ ծնած է ԺՁ դարուն և մեռած՝ Ժէ ին :

Օր մը, երբ Փիզայի⁽¹⁾ մէկ եկեղեցիին մէջ պատարագի

Կալիլէ Փիզայի եկեղեցւոյն մէջ

մը ներկայ կը գըտնուէր, Կալիլէի աչքերը յառած մնացին կախուած լամպարի մը վրայ որ կամաց կամաց կը շարժէր : Կը դիտէր որ անոր ձօճումները քիչ քիչ կը նեղնային, բայց միշտ նոյնչափ ժամանակ կը տեւէին : Ասոնց տեղողութիւնը չափելու համար, հանճարեղ գիտունը իսկոյն կը մըտածէ իր ձեռքը դաստակին⁽²⁾ տանիլ եւ շնչերակի⁽³⁾ զարկին հարուածները համրել իւրաքանչիւր ձօճումի վերսկսած պահուն :

Այս պարզ փորձը կը յաջողի : Կալիլէ կը դիտէ որ բոլոր շարժումները թէև հետզհետէ կը պզտիկնան, սակայն միեւնոյն ժամանակին մէջ տեղի կ'ունենան՝ նախ արագ և հետզհետէ դանդաղ : Այս դիտողութեան գործնական

օգուտը կ'ըլլայ ժամանակը չափել ճօճանակին հաւատար
չարժումներովը, և Կալիլէի մահէն տասներհինգ տարի
ետքը, 1657ին, հոլանտացի դիտուն մը կը շինէ ճօճան
ժամացոյցը⁽⁴⁾ :

Կալիլէ, ասկէ զատ, ուրիշ շատ դիւտեր ալ ըրած է,
որոնց կարեւորագոյնն է աստղաբաշխական հեռադի-
տակը⁽⁵⁾ :

Կը պատմուի թէ հոլանտացի ակնոցագործի մը եր-
կու դաւակները միասին կը խաղային, օր մը, իրենց
հօրը խանութին մէջ, երբ մտածեցին զանազան ակնոց-
ներու ապակիներով դիտել իրենց շուրջը: Երկու եղ-
բայրները կը նայէին առարկաներուն, երբ իրենց եկե-
ղեցւոյն զանգակատան վրայի աքաղաղը մօտեցած եւ
մեծցած երեւաց իրենց աչքին: Իրենց զարմացական բա-
ցազանչութիւնները ուշադրութիւնը գրաւեցին ակնոցա-
գործին, որ իր ունեցած ակնոցի ապակիներուն վրայ
փորձեր ըրաւ և յաջողեցաւ շինել առաջին դիտակը:

Քիչ ետքը, Կալիլէ տեղեկանալով այս գիւտին,
ինք ալ շինեց հեռադիտակ մը, առանց ունէ նմոյշ⁽⁶⁾
ուսնենալու իր առջև, և անով դիտեց աստղերը
1610ին:

Այս դիտակով Կալիլէ լուսինը զննեց և տե-
սաւ անոր մէջ լեռներ, որոնց բարձրութիւնը վերիվերոյ
կրցաւ հաշուել: Դիտեց նաև Լուսնութագ⁽⁷⁾ մոլորակը եւ
առաջին անգամ տեսաւ անոր չորս արբանեակները⁽⁸⁾
որոնք կը դառնան Լուսնութագին շուրջը, ինչպէս լու-
սինը՝ մեր երկրին շուրջը: Լուսնութագին արբանեակնե-
րուն գիւտը մեծ ազմուկ հանեց բոլոր Եւրոպայի մէջ,
և աստղաբաշխը ստիպուեցաւ վենետիկ երթալ Տօփին
և ծերակուտականներուն ցոյց տալու համար զանոնք
իւր հեռադիտակով:

Կալիլէի հեռագիտակը վեցեօրեայ մեջ

Կալիլէ Լուսնթագին արբանեակները Մեսիչիսի աստղեր կոչած էր իտալական նշանաւոր Մէտիչիս ընտանիքին⁽⁹⁾ ի պատիւ : Եւրոպայի միւս իշխանները (եւ Ֆրանսայի թագաւորը, Հանրի Դ, իր մէկ նախարարին միջոցաւ, ազդարարեց Կալիլէի որ եթէ նոր մուրակ մը գտնուի, Մեծ Աստղ Ֆրանսայի կոչուի և Հանրի անունը դրուի, յիշեցնելով թէ թագաւորը Մէտիչիս ընտանիքէն իշխանուհիի մը հետ ամուսնացած է :

Կալիլէէն ետքը, Լուսնթագին ուրիշ հինգ արբանեակներն ալ գտնուեցան և այսօր հետզհետէ տեսնուած ինը արբանեակներուն շարժումներն ալ դիտուած եւ ուսումնասիրուած են :

Իրմէ առաջ Քօրէնիք կարծիք յայտնած էր թէ երկիրն է որ կը դառնայ արեւին շուրջը, եւ ոչ արեւը՝ երկրին, ինչպէս կ'ընդունէին ժամանակին կրօնաւորները և գիտունները, հին աւանդութեանց հետեւելով : Կալիլէ իր դիտողութիւններով հաստատեց Քօրէնիքի

տեսութիւնը, անվե-
հեր հուշակեց իր համո-
զումը՝ Համալսարանին
մէջ իր աւանդած դա-
սերու միջոցին, և
հրատարակեց գիրք
մը ուր ամփոփեց իր
ընդունած ճշմարտու-
թեան բոլոր սպառնու-
ները:

Այս երկասիրու-
թիւնը Հաւատարմնու-
թեան⁽¹⁾ վճռին են-
թարկուեցաւ, և հե-
ղինակը եօթանա-
սուն տարեկան հա-
սակին մէջ, ստիպ-
ուեցաւ, 1633ին, ու-
րանալ երկրի շրջա-
նին նկատմամբ իր ու-
նեցած² համոզումը:

Կալիլէի արձանը

ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

- (1) Պիգալ.— Իտալիոյ մէջ բաղա՛ մը, որ նշանաւոր է իր աւսարակով եւ հոյակապ շէնքերով:
- (2) Պաստալ.— Թեւին այն մասը որ յառաջաբազուկը կը միացնէ ձեռքին:
- (3) Շնչերակ.— Այն երակներ որոնք կարմիր արիւնը արեւն կը փոխեն մինչեւ մարմինին ծայրեր:
- (4) Ճօհան ժամացոյց.— Ժամացոյց մը որուն ընթացքը կը կանոն աւրէ հօհանակը: Ճօհանակը հաս-

սասուն կէսէ մը կախուած աչ ու ձախ շարժող մարմին մըն է:

- (5) **Աստղաբաշխական հեռադիտակ.**— Դիտակ մը որ կը մօտեցնէ կամ կը մեծցնէ հեռուն զսնուող առարկաները: Այս դիտակով աստղերը կը զննուին:
- (6) **Նմոյշ.**— Օրինակ:
- (7) **Լուսնբազ.**— Արեգակնային դրութեան ամէնէն մեծ մոլորակը:
- (8) **Արբանեակ.**— Երկնային մարմին որ մոլորակի մը շուրջը կը դառնայ:
- (9) **Մէտիչիս ընտանիք.**— Իտալական նշանաւոր ընտանիք մը որ Իտալիոյ մէջ Ֆիօրէնցա քաղքին իւխած է ժԴէն մինչեւ ժՁ դարու վերջերը:
- (10) **Քօփէրնիփ.**— Իտալացի գիտուն աստղաբաշխ որ ապրած է ժԵ էն մինչեւ ժՁ դար:
- (11) **Հաւատարմնութիւն.**— Այսպէս կը կոչուին Միչին դարուն եւ անկէ ետքն ալ մինչեւ ժԹ դարու սկիզբները զանազան երկիրներու մէջ կազմակերպուած եկեղեցական դասարանները, որոնք հերետիկոսներու կրօնական յանցանքները կը հետախուզէին:

ՀԱՐՅՈՒՄՆԵՐ.— Ո՞վ էր Կալիլէ եւ Ե՞րբ կ'ապրէր.— Օր մը ի՞նչ տեսաւ Փիզայի եկեղեցիին մէջ.— Ի՞նչպէս հասկցաւ թէ իւրաքանչիւր ծօնում միեւնոյն ժամանակին մէջ տեղի կ'ունենայ սկիզբէն մինչեւ վերջը.— Ի՞նչ է ճօճան ժամացոյցը.— Հեռադիտակը ի՞նչպէս գտնուեցաւ առաջին անգամ.— Կալիլէ իր աստղաբաշխական հեռադիտակը ի՞նչպէս շինեց.— Անով ի՞նչ զննեց եւ ի՞նչ տեսաւ.— Լուսնթագի արբանեակները ի՞նչ անուանեց եւ ինչո՞ւ.— Հանրի Դ ի մէկ նախարարը ի՞նչ պահանջեց Կալիլէէն.— Ո՞վ էր Քօփէրնիք.— Հաւատարմնութեան դատարանը ի՞նչ բանի դատապարտեց Կալիլէն եւ ինչո՞ւ:

---

24. ԿԱՐԱՊ, ՁՈՒԿ ԵՒ ԽԵՉԱՓԱՐ

(ԱՌԱԿ ԳՌԻՂՈՎԻ)

Օր մը կարապը⁽¹⁾, ձուկն ու խեչափար⁽²⁾, —
Ձեմ գիտեր ուրկէ ալ գըտան զիրար, —
Բեռնաբարձ⁽³⁾ սայլ⁽⁴⁾ մը քաշել կ'ուզէին :
Երեքը մէկէն լծուեցան⁽⁵⁾ սայլին :
Երեքն ալ արիւն քրտինք կը մտնեն⁽⁶⁾,
Սակայն չի շարժիր սայլը իր տեղէն :
« Ձարմանք, կ'ըսէին անոնք իրարու,
    Ձենք գիտեր ինչո՞ւ,
Այս սայլը առաջ տանիլ չենք կրնար .
Ո՛չ բեռը ծանր է, ոչ ճամբան դժուար : »
    Հապա չե՞ս ըսեր .

Կարապը վեր կը քաշէր,
    Խեչափարը դէպի ետ,
    Ձուկն ալ ուժգին⁽⁷⁾ դէպի գետ :
Երբ միակամ⁽⁸⁾ չեն աշխատող ընկերներ
Անոնց գործը երբեք առաջ չի քալեր :

ԳԱՐՐԻԷԼ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԱՅՎԱԶՈՎՍԳԻԻ
    հետեւողութեամբ

ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

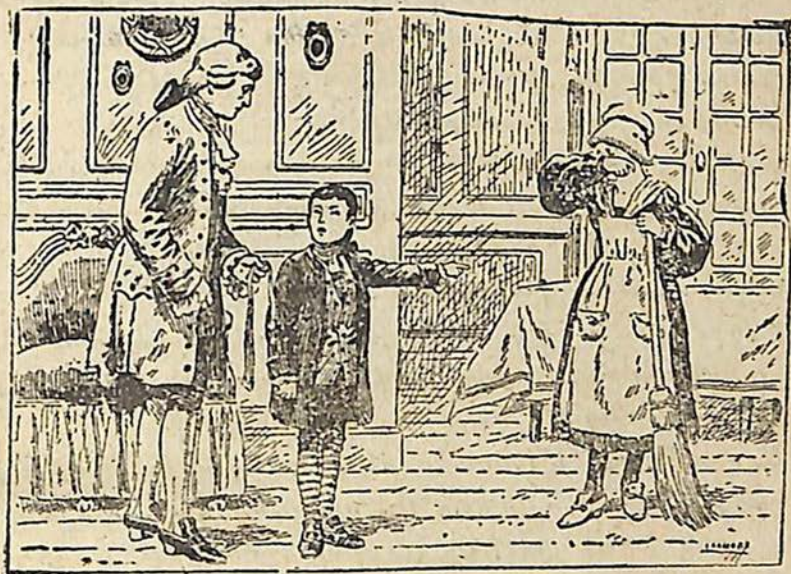
- (1) **Կարապ.** — Երկայն վիզով, լայն կտուցով եւ լայն բեւե-
րով քոչուն որ սովորաբար նեպներմակ փետուրներ
կ'ունենայ :
- (2) **Խեչափար.** — Տասը ոտով խեցեմուր կենդանի մը
որ ջուրին մէջ կ'ապրի :

- (3) **Բնանաբարձ.**— Բեռ կրող: «Բարձ» արմատն է «բառ-
նալ» բային, որ կը նշանակէ շալկել:
- (4) **Սայլ.**— Չորս շանիւով վրան բաց կառք:
- (5) **Լծել.**— Կառքը քաշելու համար կենդանիները կառքին
կապել:
- (6) **Արիւն քրտինք մտնել.**— Չափազանց շփոթել:
- (7) **Ուժգին.**— Ուժով, զօրութեամբ:
- (8) **Միակամ.**— Մէկ կամով, համաձայնութեամբ:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.— Սայլը քաշելու համար միացող երեք կեն-
դանիները որո՞նք էին.— Ի՞նչ տեսակ կենդանիներ են ասոնք.—
Ի՞նչ կ'ըսէին իրարու.— Ինչո՞ւ սայլը տեղէն չէր շարժեր.—
Կարապը ո՞ր կողմ կը քաշէր. խեչափա՞րը, ծո՞ւկը.— Երբ ընկեր-
ները մէկ կամք չունին, ի՞նչ արդիւնք առաջ կուգայ:

Անպատկառ կերպով զրպարսեցի զինքը

25. ՎԱՐԴԱԳՈՅՆ ԺԱՊԱՒԷՆԸ

Տիկին Բոնիֆալի աղջիկներէն մէկը վարդի և հինցած արծաթի գոյնով ժապաւէնի կտոր մը կորսնցուց։ Այդ ժապաւէնը ձեռք անցընել ուզած էի, եւ ըստ որում չէի պահած, քովէս գտնուեցաւ։ Հարցուցին թէ ուրկէ՞ առեր էի։ Շուարեցայ⁽¹⁾, թոթովեցի⁽²⁾ և վերջիվերջոյ չիկնելով⁽³⁾ ըսի. «Մարիօնը տուաւ ինծի։»

Մարիօն բարի աղջիկ մըն էր, խելօք և անսասան ուղղամտութեամբ⁽⁴⁾։ Ուստի շատ զարմացան երբ իր անունը տուի։ Կանչեցին զինքը՝ Եկաւ, և ժապաւէնը ցոյց տուին։ Անպատկառ կերպով⁽⁵⁾ զրպարտեցի⁽⁶⁾ զինքը։ Ապշահար մնաց, լռեց, նայուածք մը ձգեց վրաս որ կրնար սատանաներն անգամ զինաթափ ընել⁽⁷⁾, եւ որուն վայրագ⁽⁸⁾ սիրտս զիմադրեց։

Վերջապէս վստահօրէն ուրացաւ, բայց առանց
զայրանալու⁽⁹⁾: Պաղատեցաւ ինծի որ չանպատուեմ
անմեղ աղջիկ մը. և ես, դժոխային անամօթութեամբ,
հաստատեցի յայտարարութիւնս, և երեսն իվեր
պնդեցի թէ ժապաւէնը ինք տուած է ինծի: Խեղճ
աղջնակը սկսաւ լալ, և սա բառերը միայն ըսաւ ինծի.
«Ա՛հ, Ռուսօ՛, չէի ուզեր քու տեղդ ըլլալ:»

Երկուքս ալ վանեցին...:

Չեմ գիտեր թէ ինչ եղաւ իմ գրպարտութեանս
այս խեղճ զոհը, բայց չեմ կարծեր որ, այս դէպքէն
ետքը, լաւ տեղ մը կարենայ գտած ըլլալ:

Այս դժնդակ յիշատակը մերթ կու գայ խոռվել⁽⁹⁾ զիս,
եւ այնքան տակնուվրայ կ'ընէ որ գիշերները, երբ անքուն
մնամ, այդ խեղճ աղջիկը կու գայ կշտամբել⁽¹¹⁾ զիս այս
ոճիրիս համար իբր թէ դեռ երէկ գործուած ըլլար:

ԺԱՆ ԺԱՔ ՌՈՒՍՕ⁽¹²⁾

ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

- (1) Ծուարիլ. — Շփոթիլ, ըսելիքը եւ ընելիքը չգիտնալ:
- (2) Թորովել. — Կակազել, բոթովի պէս խօսիլ:
- (3) Ծիկնիլ. — Մահնալէն երեսը կարմրիլ:
- (4) Ուղղամտութիւն: — Կասարեալ պատուախնդրութիւն,
նոյն իսկ պզտիկ բաներու համար:
- (5) Անպատկառ կերպով. — Անամօթութեամբ, առանց
փառելու:
- (6) Զրպարտել. — Չեղած բան մը մէկուն վերագրել, անի-
րաւ տեղը՝ մէկը ամբաստանել:
- (7) Զինարարի ընել. — Զէնքը առնել:
- (8) Վայրագ. — Անգուք:
- (9) Զայրանալ. — Սասիկ բարկանալ:

(10) **ԽՈՒՈՎԵԼ**.— Յուզել, վրդովել:

(11) **ԿԶՈՒԱՄՔԵԼ**.— Յանդիմանել:

(12) **ԺԱՆԸ ԺԱՄ ՌՈՒՆՈՍ**.— Յրանսացի նշանաւոր գրագէտ որ մեռած է 1778ին:

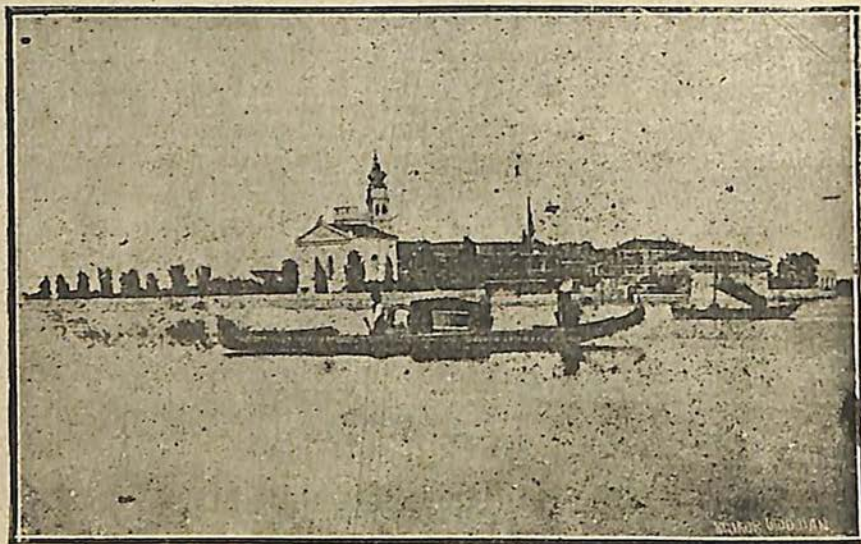
ՀԱՐՅՈՒՄՆԵՐ.— Ո՞վ է այս դէպքը պատմողը.— Տիկին Բօն-
թալի աղջիկը ի՞նչ կորսնցուցած էր.— Ո՞վ գողցած էր ժապա-
ւէնը.— Որո՞նք բովը կր գտնուի գողօնը.— Ի՞նչ կր հարցնեն ժան
ժար Ռուսոյին. Այս հարցումը ի՞նչ տպաւորութիւն կը թողու
իր վրայ եւ ի՞նչ կը պատասխանէ.— Մարիօն ինչ տեսակ աղ-
ջիկ էր.— Ռուսօ ի՞նչ ընթացք կը բռնէ Մարիօնին ներ-
կայութեան.— Մարիօն ի՞նչպէս կը ջանայ արդարացնել
ինքզինքը.— Ինչո՞ւ չպիտի ուզէր Ռուսոյի տեղը ըլլալ.— Ի՞նչ
հետեւեալնք կ'ունենայ Ռուսոյի վարմունքը.— Այս դէպքը ի՞նչ
տպաւորութիւն թողած էր Ռուսոյի վրայ:

26. Ս. ՂԱԶԱՐՈՒ ՎԱՆՔԸ

Վենետիկի(1) մէջ, Ս. Ղազար անուէնով պզտիկ կղզի
մը կայ որ հայ գրականութեան տեսակէտով մեծ տեղ
գրաւած է: Այդ կղզին 1717էն իվեր կը վերաբերի Մխի-
թարեան միաբանութեան, որ հոն հաստատած է վանք
մը եկեղեցիով, մատենադարանով, տպարանով, թան-
գարանով և նորընծաներու վարժարանով:

Մխիթար Արքայի(2) հիմնած այս միաբանութիւնը
օժտած է հայ գրական աշխարհը օգտակար գրուածք-
ներով: Մեր հին մատենագրութեան գլխաւոր գոր-
ծերը տպագրած ու կորուստէ փրկած է, և նոր ու
կայրեւորերկեր ալ պատրաստած ու հրատարակած է, եր-
կու հարիւր տարուան յարատեւ ու անխոնջ ջանքերով:
Ս. Ղազարու վանքը այցելողը երբ կը մօտենայ

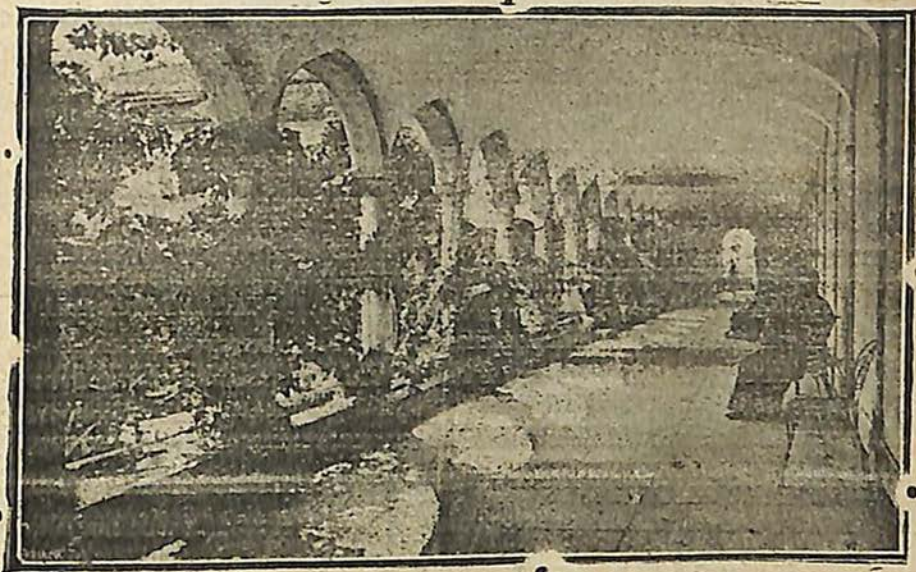
այդ սիրուն կղզեակին, եկեղեցին, զանգակատունը եւ վանքին աղիւսագոյն⁽³⁾ շէնքն ու ծառերու փունջերը հաճելի տեսարան մը կը պարզեն: Իսկ երբ ներս կը մտնէ վանքին գլխաւոր դռնէն, մուտքի անցքին սիւ-

Վենեսիկի Մխիթարեանց Ս. Ղազարու
վանքը եւ յարակից շէնքերը

նաչարքին մէջէն կ'երեւայ վանքին ներքին պարտէզը զոր կը զարդարեն ոստախիտ⁽⁴⁾ ծառեր ու երօիներանդ⁽⁵⁾ ծաղիկներ: Այդ ծաղիկներուն մէջ առատ են դափնեվարդերը⁽⁶⁾, որոնց վրայ Պաւլիկերայի Լուի Ա. Թագաւորը հեղինակած է սիրուն քերթուած մը զոր իր ձեռագրով գրած ու նուիրած է Ս. Ղազարու Մխիթարեաններուն, անոնց վանքը այցելելէ ետքը: Վանքին առաջին յարկը կը գտնուին մեծ մատենադարանը և գրչագիրներու⁽⁷⁾ մատենադարանը: Առաջինը ընդարձակ սրահ մըն է ուր պահուած են 30,000է աւելի գիրքեր և շատ մըն ալ հնու-

Թիւններ, գեղարուստական առարկաներ և նկարներ։ Այս սրահին մէջ է այն այն սեղանը որուն վրայ կ'աշխատէր, 1816ին, Լօրտ Պայրըն⁽⁸⁾ վանքին մէջ հայերէն սորված միջոցին։

Վանասան ներքին պարսեզին վրայ նայող
մուսքին նրբանցիք

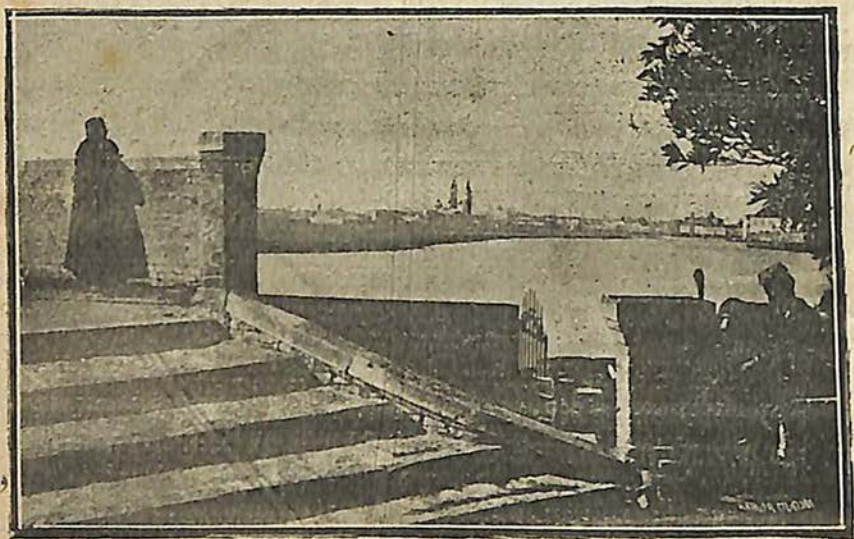
Այս մեծ սրահէն կ'անցնիս գրչագիրներու մատենադարանը որ վանքին մեծագոյն հարստութիւնն է։ Հոն կը գտնուի 1600 հայ ձեռագիրներու կարեւոր եւ ճոխ հաւաքածոյ մը։

Այս յարկին մէջ կան դեռ ուրիշ յիշատակելի առարկաներ։ Ուշագրաւ են, Լօրտ Պայրընի կենդանագրէն զատ, Նարոյէտն Գը ներկայացնող նկար մը որուն վրայ գրուած է «Կայսեր կողմէ նուիրուած»։ Յովհաննէս Այվազովսքի⁽⁹⁾ ալ ունի հոն քանի մը ծովանկարներ, որոնցմէ մէկը կը ներկայացնէ Կ. Պոլսոյ նաւա-

հանգիստը լուսնակ գիշերով, և ուրիշ մը՝ Նափօլիի Փարոսը, մրրկայոյզ ծովով⁽¹⁰⁾։ Արուեստագէտը այս վերջին նկարը նուիրած է Ս. Ղազարու վանքին, 1846ին իր առաջին այցելութեան առթիւ։

Վանքը ունի նաև գիտութեանց թանգարան մը, 1875ին շինուած, որուն մէջ պահուան են բնագիտութեան, բնալուծութեան, աստղաբաշխութեան գործիքներ և բնական պատմութեան հաւաքածոներ։

Մխիթար արքան 1732ին շինած է վարժարանի

Ս. Ղազարու վանքին դարսափը

յատուկ շէնք մը, ուր կը բնակին նորընծաները և կը պարապին ուսմանց։

Մխիթարեանք Ս. Ղազարու վանքին մէջ ունին նաև բարգաւաճ⁽¹¹⁾ սոպարան մը, որ իր բազմաթիւ մեքենաներով և բազմատեսակ գիրքերով կրնայ մրցիլ եւրո-

պական տպարաններու հետ: Այս տպարանը, հայկական տառերէ զատ, ունի օտար տառերու հարուստ հաւաքածոյ մը: Այդ օտար տառերով տպագրուած է Ներսէս Շնորհալիի ՀԱԼԱՏՈՎ խոոսովանիւմ նշանաւոր աղօթքը՝ երեսունըվեց լեզուի թարգմանուած:

Ս. Ղազարու տպարանը 1789էն ի վեր լոյս ընծայած է հարիւրաւոր հատորներ որոնք մեր հին և նոր մատենագրութեան մատուցին ամէնէն թանկագին ծառայութիւնը և վերակենդանացուցին հայ դպրութիւնները:

Ս. Ղազարու վանքը ունի արտաքին պարտէզ մը և դարատափ մը⁽¹⁾, ուրկէ կը տեսնուին ծով, շէնքեր ու հողի տարածութիւններ: Արտաքին պարտէզին հիւսիսային մեծ ճամբուն երկու կողմերը կը գտնուին նոճիներ ու դափնեվարդեր և հարաւային արեւելեան ծայրը քանի մը ձիթենիներ, որոնք ճանչցուած են Լօրս Պարրընի ձիթենիներ անունով: Այդ տեղէն հրաշալի տեսարան մը կը պարզուի և վանքին մէջ պահուած աւանդութիւն մը կ'ըսէ թէ անգլիացի քերթողը շատ կը սիրէ եղեր այդ անկիւնը երթալ, մեկուսանալ ու աշխատիլ:

ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

- (1) ՎԵՆԵՏՈՒԿ.— Իսպիոյ մէջ նշանաւոր քաղաք Ադրիական ծովուն վրայ:
- (2) ՄԻԽՔԱՐ ԱՔՔԱՅ.— Սեբասացի հայ վարդապետ մը որ հռոմէադաւան եղած է եւ հիմնած է 1703ին Վեներիկի Միխքարեան միաբանութիւնը: Մեռած է 1749ին:
- (3) ԱՂԻԼԱՊՅՈՅՆ.— Աղիւսի գոյն, քուխ կարմիր:
- (4) ՈՍԱՍԻՍԻԱ.— Խիս ուսեր ունեցող:

- (5) **Մեփնեռանգ.**— Գոյնգոյն:
- (6) **Պափնեվարդ.**— Խիս ուսերով գեղեցիկ բուփ^մը. իր ծաղիկները ընդհանրապէս վարդագոյն կ'ըլլան, երբեմն ալ ներմակ:
- (7) **Գրչագիր.**— Ձեռագիր:
- (8) **Լօրտ Պայրբն.**— Անգլիացի նշանաւոր բանաստեղծ որ մեռած է 1824ին:
- (9) **Յովհաննէս Այվազովսի.**— Նշանաւոր ռուսահայ ծովանկարիչ. մեռած է 1900ին:
- (10) **Մրրկայոյզ ծով.**— Մրրիկէ յուզուած ծով:
- (11) **Քարգաւան.**— Յաջող, հոխ:
- (12) **Պարատափ.**— Բարձրացած հողամաս (**սէտ**), զոր փլուզումի դէմ կը շարժուանեն հաստաւոր ումեր:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.— Վենետիկի Մխիթարեան վանքը ե՞րբ հիմնուած է.— Ո՞վ է հիմնադիրը.— Վանքը ինչո՞ւ մեծ տեղ գրաւած է հայ գրականութեան տեսակէտով.— Վանքին մեծ մատենադարանը ի՞նչ ունի յիշատակութեան արժանի.— Գրչագիրներու մասին ի՞նչ զիտէք.— Յովհաննէս Այվազովսի²ն ո՞վ է.— Ի՞նչ կայ գիտութեանց թանգարանին մէջ.— Մխիթարեան տպարանը ե՞րբ հիմնուած է.— Հայերէն զիրքերէն զատ, քօտար լեզուով ալ լէզգիրքեր տպուած են հոն.— Ի՞նչ կայ յիշատակելի արտաքին պարտէզին մէջ:

---

27. ՀԻՄՆԱԴԻՐՆ⁽¹⁾ ՈՒ ԱՇԽԱՐՀԱԿԱԼԸ⁽²⁾

(ԱՌՍԿ ՅԼՕՌԻԱՆԻ)

Վառարանին զէմը շարուած,
 Ականջ և աչք համակ⁽⁴⁾ լարուած,
 Երկու տըղաք կ'ունկնդրէին
 Մանրավէպեր⁽⁵⁾, հէքեօթներ⁽⁶⁾ հին,
 Զորս հայերնին հոն կը պատմէր,
 Տալով անոնց փորձ⁽⁷⁾ խորատներ:
 Կար կը կարէր իր տղոց քով
 Մայրն ալ նստած գուրգուրանքով:
 Երբ վերջացան վէպ ու առած
 Եւ կը հանգչէր հայրիկն յողնած,
 Մեծ գաւակը որ կը կարգար
 Հին պատմութեան հատոր մ'ստուար,
 Սա հարցումը ուղղեց իր հօր.
 «Ինչո՞ւ, հայրի՛կ, պետերն հրզօր
 Աշխարհակալ մերթ կոչուեր են
 Մերթ հիմնադիր աշխարհաշէն⁽⁸⁾»:
 Պըզտիկ տըղան, ճիշդ նոյն պահուն,
 Ուրախութեան ձայնով մ'հնչուն,
 «Յաջողեցա՛յ, պոռաց ուժգին.
 Վերջին ձեւը տըւի շէնքին»:
 Խաղի թուղթեր շարած թերթ թերթ
 Բիււր ջանքերով շինած էր բերդ:
 Մեծ եղբայրը գոհ չըմընաց
 Ընդմիջումէն, և, սրբամըտած,
 Ոտքը բերդին դարկաւ շիտակ,
 Ու զայն ըրաւ հիմնայատակ⁽⁹⁾:
 Եւ մինչ տըղան կու լար անդին,

վրայ, և տաժանքով⁽⁴⁾ հեռացաւ, բայց տակառագործը անշուշտ տեսնելով որ պէտք եղածին չափ չուտ չէր երթար, կոպտութեամբ ճամբուն վրայ հրեց զայն:

Այն ատեն պառաւ մուրացիկը ցցուեցաւ անոր դէմ սպառնազին, և հզօր ձայնով մը ըսաւ.

«Սատասրտութեանդ իրրեւ պատիժ, չա՛ր մարդ, կը յայտարարեմ թէ ոչ քուն պիտի ունենաս, ոչ հանգիստ մինչեւ որ տակառդ չլեցուի:» Ու պառաւը անբեւոյթ եղաւ:

Իր տակառին նորոգութիւնը աւարտելուն պէս՝ տակառագործը անդիմադրելի ուժէ մը մղուած, դէպի աղբիւրը ուղղուեցաւ իր տակառին հետ. բայց ի՛նչ գարմանք, ջուրը կը վազէր և տակառը դատարկ կը մնար:

Տակառագործը, մտահոգ, իր տակառը Հռենոս⁽⁵⁾ գետը կը տանի և անոր ջուրերուն մէջ կը մխրճէ⁽⁶⁾: Դարձեալ, հակառակ իր բոլոր ջանքերուն, դատարկ կը մնայ:

Եւ կը տեսնեն զայն որ իր ահագին բեռանը տակ կքած⁽⁷⁾, յաջորդաբար կ'երթայ դէպի բոլոր ափունքները:

Միջերկրականի խաղաղիկ ջուրերուն մէջ կը խորասուզէ իր տակառը, և նորէն պարապ կը մնայ անիկա: Անհուն Ատլանտեան ովկիանոսին յուզեալ ջուրերուն մէջ կ'ընկլուզէ⁽⁸⁾, միշտ պարապ է տակառը. և մարդը՝ տակառը կռնակը՝ չէր կրնար ոչ մէկտեղ կանգ առնել, ո՛չ հանգչելու, ոչ ալ քնանալու համար:

Այսպէս վտակներէն դէպի գետերը, և ծովերէն դէպի ովկիանոսները թափառական, տակառագործը, վաստակարեկ⁽⁹⁾ և յուսահատուր⁽¹⁰⁾, սկսաւ խորհիլ իր անցեալ կեանքին մեղքերուն վրայ:

Կը խորհի թէ ի՛նչ տառապանքներ կրել տուած է

բոլոր իրեն մօտեցողներուն, իր դրացիներուն, իր կնոջը,
իւր զաւակներուն:

Աստուք յիշելով, զղջուժը կը մտնէ սրտին մէջ, և
աչքերը կը թրջուին: Իսկոյն կաթիլ մը արցունք կ'ե-
րեւայ իր կոպերուն⁽¹¹⁾ ծայրը, թարթիչներն⁽¹²⁾ ի վար
կը սահի ու կ'իյնայ:

Ի՞նչ զարմանք, ի՞նչ հրաշք. զղջման այս չիթ մը
արցունքով, տակառը կը լեցուի:

ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(1) **Աւանդավէպ.**— Պատմութիւն մը ուր հեմարտութիւնը խե-
ղաթիւրուած է աւանդութիւններով:

(2) **Այգաս.**— Ֆրանսական նահանգ մը:

(3) **Վիուկ.**— Կ'րոուի կիներու որ չարիք գործելու գերբնական
գօրութիւնը ունին. ինչպէս կը կարծուէր երբեմն:

(4) **Տաճանք.**— Դժուարութիւն, չարչարանք:

(5) **Հւեցու.**— Գետ մը որ Հիւսիսային Ծովը կը թափի երեք
նիւղերու վերածուած:

(6) **Միւրեկ.**— Խորը իջեցնել ուժգին կերպով:

(7) **Կֆիլ.**— Ծռիլ, հակիլ:

(8) **Ընկուզել.**— Չուրից խորը իջեցնել, խորասուզել:

(9) **Վաստակարեկ.**— Չափազանց յոգնած:

(10) **Յուսակառու.**— Յոյսը կտրած:

(11) **Կոպեր.**— Մաս մաշկեր որոնք իրարու եով գալով աչքը
կը ծածկեն:

(12) **Թարթիչ.**— Աչքի կոպերուն եզերքի մազերը:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.— Ի՞նչ բնաւորութեան տէր մարդ էր այս աւան-
դավէպին մէջ յիշուած տակառագործը. — Ի՞նչ ընդունելութիւն

կ'ընէ որսուս մաբացիկն. — կը բաւականանայ որորոմ թխն տալ մերժելով. — Պառաւը ինչ կ'ընէ իրեն. — Պատմեցէք թէ պառաւին երթալէն ետքը ինչ կ'ընէ տակառագործը. — Իր անցեալ կեանքին մեղքերը յիշելով ինչ կը մտածէ. — Ինչ հետեւանք կ'ունենայ իր զոյն մը. — Ինչով կը լեցուի տակառը. — Գրախի դ (21) մղմնի վեցասի դրամ (22) մտղայորդի դրամ

ցն Եկջ պա մանջրք . գ. շաղճ չմի . գ. մանդար չմի

29. ՏՐՆԻ ԲԱՔԷՆ

Տրնի Բաքէն ֆրանսացի բողոքական բնագէտ մըն է որ ծնած էր 1647ին : Այս դիտուէր ամէնէն տխուր օրինակներէն մէկն է յարատեւ (1) դժբախտութեանց պատճառաւ ճանիողամ հանճարներուն մէջ : (2) Բողոքականներու դէմ Ֆրանսայի մէջ հարածունքը ըլլալուն պատճառաւ, ստիպուէր էր հեռանալ իր հայրենիքէն և ապրիլ նախ Անգլիոյ տեւազամ Բերմանիան : Անգլիոյ Սրբայական ընկերութիւնը գիտական բարձր կաճառին (3) անդամ ընտրած էր պիւքը, և Գերմանիոյ մէջ ու (ուսողութեան (3) ուսուցչապետ (4) ընտրուած էր Մարգարիտ հոմալտարանին : Մինչեւ այն ամենի զանազուն պատիկ գիւտեր ըրած էր : Միւր քիչ ժամանակի մէջ եկեղուցի մուտքի պահածոյ աւարկաներ (5) սպաւորնատեխն (ուսմբարձակերտ, տարակի) ձգելու (6) զործիքներ (հարած) էր : Բայց իր գլխաւար ջանքն էր ծովի վրայ աշարժող (չողենաւ մը շինել որուն ճանիւնները — չափի ստեժով (պիտի գառնային Իտալերով մարզիկ ջուր եռանցուցած են աններու մէջ առանց մտածելու շողի մզթոնթեան : Տրնի Բաքէն փորձեր ըրած միջոցին ճնշուած չրգիկն կծրութեան թափանցած էր, և նոր ժամանակներու ամէնէն մեծ գիւտերէն մէկը շոգեարժ մեքենան յղացած ու երբեք չբռնելու ձեռնարկած էր գաղտնի փորձեր ընելով :

Վերջապէս 1695ին ինք է որ առաջին անգամ կը պարզէ շոգեչարժ մեքենայի մը տեսութիւնը, և չինել կուտայ մեքենայ մը որ շոգեչարժ մխրցի(?) մը միջոցաւ անիւ մը կը դարձնէ: Ճամնեկու սապի ետքը 1707ին, լոյժ կ'ընծայէ ամբողջական արդիւնքը իր աշխատուեանց, և շոգիին զօրութեան յատկութիւնները կը պարզէ հրատարակութեան մը մէջ: (1)

Նոյն տարին իսկ, Գերմանիոյ Յուլտա գետակէն, իր հնարած մեքենային ուժով բանոյ շոգեմաւի մը մէջ կ'ուզէ անցնիլ Վէզեր(2) գետը և անկէ երթալ Անգլիա, ուր մտադիր էր ճանչցնել և փորձարկել(3) իր գիտը պաշտօնապէս: Բայց Մուշտէն քաղքին նաւավարները կ'արգիլէին զինքը Վէզեր գետին ջուրերուն մէջ աւաւարկելէ (10), և երբ կը դանդատի Բաբէն, իր շոգեմաւը կտոր կտոր կ'ընեն անուշտ մտածելով թէ այս նոր գիտը եթէ յաջողի պիտի փակէ իրենց առջեւ իրենց ասպրուտի աղբիւրը:

Այդ վայրկեանէն սկսեալ, Տրնի Բաբէն, որ ամբողջ ունեցածը ծախսած էր իր գիտը գլուխ հանելու համար, գրկանքի ու դարձութեան օրեր անցուց չկրնալով ձեռք բերել նոր մեքենայի մը շինութեան համար և հարկ եղած գումարը և 1714ին Մարպուրկի մէջ մեռաւ թըռուառ ու լքուած:

ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

- (1) **Յարտառ.**— Շարունակուող, տեղոյ: **Յար** կը նշանակէ շարունակ, միտ:
- (2) **Աւանառ.**— Գիտուններու կամ գրագէտներու ժողով:
- (3) **Ուսողութիւն.**— Չափերու եւ թիւերու գիտութիւնը որ իր մէջ կը պարունակէ բուաբանութիւն, երկրաչափու-

քիւն, գրահաւիւ, եւայլն: Կ'ըսուի նաեւ **Հափագիտութիւն:**

- (4) **Ուսուցչապետ.**— Համալսարանի ուսուցիչ:
(5) **Պահածոյ առարկայ.**— Սնունդի առարկայ որ կը պահուի լաւ գոցուած ապակիէ կամ մետաղէ տուփերու մէջ:
(6) **Ձուլել.**— Հալեցնել եւ ապա ուզուած ձեւը տալով հաստուն մարմինի վերածել:
(7) **Մլաց.**— Մետաղէ ձող որ մեքենայի մը զլանին մէջ տոգիով կը տարժի:
(8) **Վէզեր գետ.**— Գերմանիոյ մէջ գետ մը որ^ն Հիւսիսային Ծովը կը թափի:
(9) **Փորձարկել.**— Փորձ րնել:
(10) **Նաւարկել.**— Նաւով համբողջել:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.— Ո՞վ էր Տընի Բարէն. — Ի՞րր ինչի՞ օրինակ յիշատակելի է իր կեանքը. — Ինչո՞ւ հեռացաւ Ֆրանսայէն. — Ի՞նչ եղաւ Անգլիոյ մէջ եւ յետոյ Գերմանիոյ մէջ. — Ի՞նչ պատիկ գիւտեր ըրած էր. — Ի՞նչ առթիւ թափանցած էր սնշուած շոգիին զօրութեան. — Շոգիին զօրութեան յատկութիւնները ո՞ւր պարզած է գրաւոր կերպով. — Ֆուլտա գետէն ո՞ւր կ'ուզէր երթալ. — Վէզերի նաւավարները ի՞նչ ըրին իր շոգենաւը. — Ինչո՞ւ. — Ատկէ ետքը ի՞նչ կ'ըլլայ Տընի Բարէն:

30 ԾԵՐՈՒԿՆ ՈՒ ՄԱՆՈՒԿԸ

Պըտոյտի կ'ելլէ պապիկն ամէն օր .
Հետն է իր թողը , մանկիկ մը աղուոր ,
Դեռ քրսան ամսու , առողջ ու դիրուկ ,
Ինք ութսունամեայ⁽¹⁾ թոմթուկած⁽²⁾ ծերուկ :

Կը դուրթեն⁽³⁾ մէկտեղ , հանդարտ ու լըռին ,
Կարծես երկուքն ալ նոյն տարիքն ունին .
Բարի ծերուկը դարձած է տըղայ ,
Մանկիկն ալ կարծես ծեր մը կ'երեւայ :

Երկու գանկերն ալ ցըցուած , ոսկորուտ ,
Ունին լըպըրծուն⁽⁴⁾ , ողորկ⁽⁵⁾ երեւոյթ .
Մանկսն մազերը դեռ նոր բուսած են ,
Իսկ ծերն հերաթափ⁽⁶⁾ եղած է արդէն :

Կ'երթան դիտելու ձրրի տեսարան ,
Ուսմանիկներու⁽⁷⁾ դուեշտ⁽⁸⁾ մանկական .
Հոն մինչ մանուկը ձանձրութիւն կ'զգայ ,
Քրքիջ կ'արձակէ ծերն իբրեւ տըղայ :

Պըտոյտէն յոգնած են շատ իրիկուն .
Զիրար քաշելով՝ ուշ կը դաւնան տուն .
Պապը քուն կ'ըլլայ⁽⁹⁾ հացն ուտելուն պէս ,
Կաթնապուրէն վերջ , թոռնիկն ալ նոյնպէս :

Եւ մայրն երբ տըղան պառկիլ կը տանի
Զի մոռնար բընաւ հայրն ալ ծերունի .
Իր խընամքներուն անոնք պէտք ունին ,
Երախաներն են երկուքն ալ տունին :

(Հետեւողութիւն)

ՅԵՐԵՄՅԱՆ ԿՈՒՆԿԵՐԻ ՕՏ

Պըտոյտի կնիք պապիկն ամէն օր,
Հետն էլ իր թուօ՛ր, մանկիկ մը աղուոր,
Դեռ թընն առտա՛ւ անտղձու՛մ գիրուկ,
Ինք ու թտնամանայ թոմթոկած ձերուկ:

(Այլ ինչ չի կարելի)

ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

- (1) **Ուրարւնաւապ.** — Ուրարուն սարեկան:
- (2) **Թուրուկաժ.** — Թուրուժ, շաք ծերացած:
- (3) **Ղոօթիք.** — Երբ մարդոց համար ցորձածուած է՝ կը նշանակէ քաղի:
- (4) **Լպրձուց.** — Դիւրասան, սահեցնող, ողորկ:
- (5) **Ողորկ.** — Հարբ հաւասար, լեցի:
- (6) **Հեռաբախ.** — Մազերը բախած:
- (7) **Խամանիկ.** — Խամանիք, փայտէ շինուած՝ փոքրիկ պասկեր, որոնք գլուխը, ձեռքերն ու ոտները կը ցարձիմ անոնց կցուած թելերուն միջոցաւ:
- (8) **Զաւեշա.** — Խեղկասակ կասակերգութիւն:
- (9) **Քուն բլլալ.** — Քեանալ:

ՀԱՐՅՈՒՄՆԵՐ. — Պապիկը իր թոռան հետ ինչ կ'ընէ ա՛մէն օր. — Ինչ նմանութիւն կայ իրենց գլուխներուն միջեւ. — Ո՞րք կ'երթան եւ ինչ կը զիտեն ձրիաբար. — Խամանիկը ինչ է. ինչ է զաւեշաը. — Ինչպէս կը զառնան տուն. — Ինչ կ'ընեն ծերունին ու թառնիկը ճաշիէ ետքը. — Մանկիկին մայրը ինչպէ՞ս կը վարուի իր ծերունի հօրը հետ. — Ինչո՞ւ պապիկը երախայ կոչուած է:

31 ԱՇՆԱՆ ՊՏՈՅՏ

Կը յիշեմ թէ աշխան մէջ օր մը մեր պտղայտներէն մէկուն միջոցին, բլուրին ընթացողը երբ հասանք քաղաքայուած ճամբու վր մէջ օր ցախերուն⁽¹⁾ օրն է վեր երկնաւարով մինչեւ հին կառուրը կը տանի սաստկաշարժիչ հով մը սկսաւ փչել: Սիրելի աղեկս, շնչահեղձ սրունքիս կը կատարէ եւ վերաբերիս քղանցքին մէջ

կ'ապաստանէր: Շունս ալ, իր կողմէ, իր չորս առտիկներուն վրայ կոթնած, պոչը սրունքներուն մէջ առած և ականջները ծփուն՝ երեսս ի վեր կը նայէր:

Ետիս դարձայ. հորիզոնը մռայլ էր: Անհուն սեւ ամպեր դէպի մեզ կը վազէին, և ամէն կողմէ, կը

ծռէին ու կը հեծէին ջուրի հեղեղներու ներքեւ զորս ամբուռքը⁽²⁾ կը վանէր:

Հազիւ ժամանակ ունեցայ գրկել տանելու պզտիկ մանչուկս որ սարսափէն կու լար, և դացի կծկտեցայ⁽³⁾ ցանկապատի մը քով զոր հինաւուրց ուռնիններ⁽⁴⁾ քիչ մը կը պատսպարէին⁽⁵⁾: Հովանոցս բացի, անոր ետին կկզեցայ⁽⁶⁾, ու վերարկուիս կոճակները քակելով անոր մէջ խրեցի⁽⁷⁾ մանկիկս, որ հոն ապաստանեցաւ սեր-

տիւն⁽⁸⁾ փարեղով ինծի: Շունս ալ եկաւ սրունքներուս միջև կեցաւ, և մանկիկը, այսպէս պատասպարուած երկու բարեկամներէն, սկսաւ ժպտիլ իր թաքստոցին⁽⁹⁾ խորէն:

Ծակէ մը կը նշմարէի զինքը ու կ'ըսէի.

— Է՛յ, պզտիկ մանչո՛ւկս, հանդի՞ստ ես:

— Այո՛, սիրելի հայրիկս:

Կ'զգայի իր երկու բազուկներով մէջքս սեղմելը, և կը տեսնէի թէ երախտապարտ էր ինծի տունիկ մը շինած ըլլալուս իրեն: Բացուածքին ընդ մէջէն իր պտըտիկ շրթունքները կարկառեց⁽¹¹⁾, ես ալ իմիններս մօտեցուցի:

— Դուրսը տես անձրև կուգա՞յ, հայրի՛կ:

— Դադրելու վրայ է, զաւակս:

— Դադրելու վրա՞յ, Որչա՛փ հանդիստ էի այսպէս...:

Այս բաները ի՛նչպէս մարդուս սրտէն չեն ելլեր: Թերեւս անտաի բան մը երեւայ այս պզտիկ երջանկութիւնները պատմելը, բայց ի՛նչ անուշ է զանոնք յիշելը:

ԿԻՒՍԹԱՎ ՏՌՈԶ

ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(1) Յախ.— Տունկ մը որ երկար առէն դալար կը մնայ:

(2) Ամբուռ.— Բիշ տեղոյ սաստիկ հով:

(3) Կծկախի.— Կծիկ ըլլալ, ծուկները ցցելով դէպի գետին ցածնալ:

(4) Ուռեցի.— Նիզակի ձեւով տերեւներ ունեցող ծառ:

(5) Պատուապարեւ.— Պաշտպանել, հովանի ըլլալ:

— Կատա և ճատա զից ցսի զոր միմիկոյնաւ ցածմսյամ
մտոցմբոյ 31. Ս. ԵՆՐԱԷՍ ԾՆՈՐՀԱԼԻ Խոյալոյց բոսո
միջոցմիկոյմմաճ զյա դնմիլամիլոց ցն զմաց Կաճի

31. Ս. ԵՆՐԱԷՍ ԾՆՈՐՀԱԼԻ

Ենրսէս Ծնորհալի ապրած է ժԲ դարուն մէջ :
Վաթսունը վեց տարեկան զկաթողիկոս եղած է, երբ
ալևոր մարդ մըն էր արդէն, և իր կեանքին մեծ մասը
անցուցած էր իր եղբոր մօտ, Հոյրապետանոցին⁽¹⁾ մէջ,
մերթ իբր տեղակալ, մերթ իբր փոխանորդ կամ քար-
տուղար :

Ենրսէս Ծնորհալի այն պակաւաթիւ հայ երանելի-
ներէն մէկն է որոնք այժմ իբր սուրբ կը տօնուին Հայ
Եկեղեցւոյ մէջ, և Ե դարուն մէջ փակուած Տօնա-
ցոյցին⁽²⁾ վրայ առեցած են :

Հայ մատենագրութեան պատմութեան մէջ մեծ
համբաւ ունի Ծնորհալի իր աստուածարան⁽³⁾ և իբր
քերթող, և հաւասար ճարտարութեամբ գրած է ոտա-
նաւոր և արձակ :

Իր նշանաւոր գործերն են այն Ասեկնաշսնուրիւնը⁽⁴⁾
զոր խօսեցաւ հայրապետական ասիոր բարձրացած օրն
իսկ, և իր Բնդիւնեւականը զոր ցրուեց բոլոր աշխարհի
Հայոց՝ ասիո բարձրանալէն ետքը : Ունի բազմաթիւ
գրարար ստանաւոր գրուածքներ, ալ : Ծարականներէն՝
իրն են՝ Այսօր Անճաւ, Առաւօս Լուսոյ, Աշխարհ ստեղծայնի,
Նորաստեղծաւ և այլն : Իրն է Հարստոյ Խոստոյակիւր
նշանաւոր աղօթքը : Գրած է նաև մեղեդիներ, տաղեր,
գանձեր որոնց եղանակներն ալ ինք յարմարցուցած է,
հմուտ ըլլալով երաժշտութեան արուեստին :

Ծնորհալի ունի ժողովրդական զուարճութեանց հա-
մար սիրտն և սրամիտ հանելուկներ, զորս պատրաս-
տած է յա հանակին խօսուած լեզուով :

Իր հանելուկները գրեթէ ամէնէն հին նմոյշներն են

Նախնեաց ռամկօրէնին զոր ինք զրի առած է, առաջ-
նորդ ըլլալով իրմէ ետքը այդ լեզուով գրողներուն :
Ահա՛ քանի մը օրինակներ այդ հանելուկներէն .

Գ Ի Ր Ք

Տուն մը տեսայ սպիտակ բրուած,
Ու սեւ հաւեր ի ներս քառած
Զուս ամէին ցեղք ի ցեղաց,
Լեզուաւ խօսին բանականաց:

(Արդի լեզուին վերածուած)

Տուն մը տեսայ ճերմակ ծնփուած,
Տանը ներսը թառած են սեւ հաւեր .
Ցեղէ ցեղ հաւկիթներ կ'ածէին,
Բանականներու լեզուով կը խօսին :

Ն Ո Ի Ռ

Է նա կանանչ կոնակ բոլոր,
Անպակ գինով լցած սկնոր
Կտրմիւր մեղուք ի ներս աղուոր,
Եղբայր, դուն կե՛ր գերք մեղրի ծոր:

(Արդի լեզուին վերածուած)

Կլոր կանանչ կոճակ մըն է,
Անխառն գինիով լեցուած տիկ .
Մէջը աղուոր կտրմիւր մեղուներ կան .
Եղբայր, մեղրի հիւթի պէս կե՛ր :

Ա Յ Ծ

Յամէն օրչի ինքն ի քաւեր
Ունի ծախու մազէ քճեր

Գինույ ունի աղուոր սկեր
Եւ օժէ ձրի դանկի կոթեր:

(Արդի լեզուին վերածուած)

Բողոր քարերուն մէջ կը չրջի,
Ծախու մազէ քուրձեր ունի,
Գինիի աղուոր տիկեր ունի,
Եւ ձրի դանակի կոթեր կ'ընծայէ:

Ս Ե Ր Կ Ե Ի Ի Լ

Յոսկի խնձոր նրման լինի
Եւ հոտըն գայ անպակ մեկի.
Ինքն է հազեր դեղին թաղի,
Եւ գայ առջեւ թագաւորի:

(Արդի լեզուին վերածուած)

Ոսկի խնձոր կը նրմանի,
Անապակ մուշկի⁽⁹⁾ հոտ կուգայ անկէ.
Դեղին թաղիք⁽⁹⁾ հազած է,
Եւ թագաւորներու առջեւ կը ներկայանայ:

Խ Ա Ղ Ո Ղ

Ջարմանք ասեմ քեզ սիրելի.
Կին մը ծընաւ գոուզ որդի.
Տրդայն ունի ալիք ծերի,
Երբ ծերանայ դառնայ սելի:

(Արդի լեզուին վերածուած)

Ջարմանալի բան մը ըսեմ քեզ, սիրելի՛.
Կին մը գոուզ որդի մը ծընաւ.
Տղան ունի ծերի ճերմակ մազ,
Երբ ծերանայ՝ սելի կը դառնայ:

ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

- (1) **Հայրապետանոց.**— Կաթողիկոսարան: Շէնք մը ուր կը բնակին Կաթողիկոսը եւ իր խորհրդականները, եւ հօսին կրօնական խնդիրներովը կ'զբաղին:
- (2) **Տօնացոյց.**— Տօները եւ տօնական պաշտամունքները ցոյց տուող եկեղեցական հրատարակութիւն:
- (3) **Աստուածաբան.**— Կրօնի գիտութիւն ունեցող, ասուածաբանութիւն գիտցող:
- (4) **Ատենաբանութիւն.**— Ճառ:
- (5) **Ընդհանրական.**— Բոլոր հայ ժողովուրդին ուղղուած կաթողիկոսական կոնդակ:
- (6) **Մեղեղի.**— Եկեղեցական երգ:
- (7) **Պանօ.**— Եկեղեցոյ յատուկ երգեր եւ ֆարոգներ:
- (8) **Մուշկ.**— Անուշահոս հիւք մը (**միսք**) որ «մուկերէ» կոչուած կենդանիէն կ'առնուի:
- (9) **Թաղիք.**— Չհիւսուած քանձը ասուի (**ֆէշէ**):

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.— Ե՞րբ ապրած է Ներսէս Շնորհալի.— Կաթողիկոս ըլլալէ առաջ կեանքին մեծ մասը ո՞ւր անցուցած էր եւ ի՞նչ ըրած էր.— Ներսէս Շնորհալի իբր ի՞նչ անցած է Հայ Տօնացոյցին մէջ.— Ի՞նչ շարականներ գրած է.— Ի՞նչ է իր գրած նշանաւոր աղօթքը.— Իր եկեղեցական երկերուն մասին ի՞նչ գիտէք.— Ի՞նչ գիտէք իր ռամկօրէն գրած հանելուկներուն վրայ.— Ի՞նչ են առաջին հանելուկին սեւ հաւերը որոնք բանականներու լեզուով կը խօսին.— Երկրորդ հանելուկին կարմիր մեղունները ի՞նչ են.— Վերջին հանելուկին մէջ յիշուած քերմակ մագերէ ի՞նչ կը նշանակեն:

33. ՓՈԼՔԱՆ ՈՒ ՊԱՐՊԻԿ

(ԱՌԱԿ ԳՌԻԼՈՎԻ)

Խոհանոցի մը դըրանը առջեւ,
Մինչդեռ կը փայլէր ձըմեռուան արեւ,
Փոլքանն ու Պարպիկ երկնցած էին,
Ու կը տաքնային :

« Իրաւ որ, ըսաւ Փոլքանն ընկերին,
Ի՛նչ անուշ բան է և ի՛նչքան դիւրին
Որ շուներն ըլլան մէկ սիրտ մէկ հոգի,
Իրարու թիկունք⁽¹⁾ ամէն վըտանգի .
Բերդի պէս կենան իրարու պաշտպան,
Իրարու բուրդէն մազ խըլել⁽²⁾ չըտան .
Մէկ մէկու աչքին մէջը նային միշտ,
Արդեօք ուրախ են թէ ոչ ունին վիշտ :
Առիթներ փնտռեն անդուլ անդադար՝
Մէկըզմէկ միշտ դո՛հ պահելու համար :

Եթէ մենք ալ այսպէս ապրինք բարեկամ
Յաւէտ կ'ըլլանք մըտերիմներ համակամ⁽³⁾ :

— Ո՛հ, ինչո՞ւ չէ, Փոլքա՛ն աղբար,

Պարպիկն ըսաւ եղբայրաբար,

Իրաւ որ իմ մտքէս ալ շատ, շատ անգամներ
Անցեր է որ ինչո՞ւ այսպէս չըլլանք ընկեր :
Օր մը չ'ըլլար որ մէկըզմէկ չը խաճատենք,
Թէ պատճառը մեզ հարցընեն արդեօք գիտե՞նք .

Եկո՛ւր այսպիսի բարեկամութեան

Մե՛նք տանք օրինակ . — « Լա՛ւ, ըսաւ Փոլքան,

Թաթըդ տո՛ւր Պարպիկ,

— Ա՛ն քեզի թաթիկ : »

... Մէյ յ'ալ տեսնես ի՛նչ Մեծ փորձանք ծագեցաւ
Խոհանոցէն ոսկոր մը դուրս նետուեցաւ:

ՅԵԼԵՏԻՅԱ
ԱՊՐԻԼԻԱՆ
1920

... Մէյ յ'ալ տեսնես ի՛նչ Մեծ փորձանք ծագեցաւ
Խոհանոցէն ոսկոր մը դուրս նետուեցաւ:

ՅԵԼԵՏԻՅԱ
ԱՊՐԻԼԻԱՆ
1920

Համայնքներով, գուրգուրանքով շատ խօսք ըսին,
Դաշինք դըրին սիրով ապրիլ միշտ միասին:

Չէին գիտեր խնդումներնէն

Զիրար որո՞ւ նըմանցընեն:

«Դուն Որեստի(4) ես շատ նըման, իսկ ես, եղբայր,
Պիլադի(5),
Մեզմէ կըռիւ, հեռ(6) ու նախանձ ա՛լ հեռանսն թո՛ղ
մէկդի:»...

...Մէյ մ'ու տեսնես ի՛նչ մեծ փորձանք ծագեցաւ
Խոհանոցէն ոսկոր մը դուրս նետուեցաւ .
Բարեկամներն իբրեւ կայծակ վեր թըռան:
Ո՞ւր մնացին սիրոյ խօսքերն անվարան(7),
Մեր Պիլադն ու մեր Որեստը կը խածատուին
Կը ծեծկըլին, կը պոռչըտան(8), կը կըտրրտուին,
Այնպէս որ ծիւ ծիւ(9) ու ծոպ ծոպ(10) բուրդեր
Կը թըռչտէին կռնակներնէն վեր:
Վերջապէս մարդիկ վազեցին հասան,
Ու գործածեցին տաք ջուր, դաւազան,
Բայց այրուցք(11) ու ծեծ, սուր ցաւեր կրկին
Զանոնք իրարմէ հաղիւ զատեցին:

Այսպէս մարդիկ ալ շատ անգամ
Կ'ըլլան իսկոյն մեծ բարեկամ:

Բայց երբ շահեր գան դէմ դէմի
Կ'ըլլան չուտ մը մեծ թշնամի:

ԳԱՅՐԻԻԷԼ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԱՅՎԱԶՈՎՍՔԻԻ
հետեւողութեամբ

ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(1) Թիկուճճ. — Պաշտպան, նեցուկ:

(2) Խլել. — Քաշել հանել:

- (3) **Համակամ.**— Նոյն կամքը ունեցող:
- (4) **Որեստ.**— Արգոսի քաղաւոր Ագամեմնոնի զաւակը որուն բարեկամութիւնը Պիլադի հետ՝ յոյն դիցաբանութեան մէջ նշանաւոր է:
- (5) **Պիլադ.**— Արգոսի քաղաւոր Ագամեմնոնի աղջկան՝ Ելէկրայի ամուսինը, որ ծանօթ է Որեստի համար իր ունեցած հաւասարիմ ու խորունկ բարեկամութեամբ:
- (6) **Հեռ.**— Հակառակութիւն, դիակալութիւն, ասելութիւն:
- (7) **Անվարան.**— Առանց վարանելու:
- (8) **Պոռչտալ.**— Պոռալ կանչել:
- (9) **Ծիւ ծիւ.**— Ծուէն ծուէն, կտր կտր:
- (10) **Ծոպ ծոպ.**— Ծոպ (**փիւսկիւլ**) բով բովի եկած թելերու խուրճ մըն է: Ծոպ կը նշանակէ նաեւ պատասառի մը երկայնքն ի վար կախուող թելեր (**սաչագ**):
- (11) **Այրուցք.**— Այրուածք:

ՀԱՐՅՈՒՄՆԵՐ.— Փոլքան ի՞նչ ըսաւ Պարպիկին.— Ինչպէ՞ս կ'ուզէր որ ապրէին.— Ի՞նչ պատասխանեց Պարպիկը.— Այն ատեն ի՞նչ ըրին երկու բարեկամերը.— Ո՞վ էին Որեստ, Պիլադ.— Յանկարծ ի՞նչ դէպք պատահեցաւ.— Ոսկորին տիրանալու համար ի՞նչ կ'ընեն Փոլքան եւ Պարպիկ.— Ինչպէ՞ս իրարմէ կը զատեն զանոնք.— Որո՞նք երբեմն Փոլքանին եւ Պարպիկին պէս կը վարուին:

Գնդապետ մը իր տանը մէջ ճաշի հրաւիրած ըլլալով բազմաթիւ սպաններ⁽¹⁾, սեղանին վրայ ցոյց տուաւ անոնց շատ գեղեցիկ ոսկիէ ընչատուփ⁽²⁾ մը զոր նոր գէներ էր: Մէկ քանի վայրկեան ետքը, պէտք ունենալով քթախոտի⁽³⁾, բոլոր գրպաններուն մէջ փնտռեց զայն, և զարմանքով հարցուց. «Ո՞ւր է տուփս. պարոններ, հաճեցէ՛ք նայիլ թէ արդեօք մէկերնիդ սխալմամբ գրպաննի՞դ դրած էք:»

Իսկոյն բոլոր կոչնականները ոտք ելան և գրպաններն դարձուցին, բայց տուփը մէջտեղ չելաւ: Անոնցմէ մէկը միայն, վաշտին դրօշակիրը⁽⁴⁾, նստած տեղը մնաց, մինչդեռ իր դիրքն ու կացը⁽⁵⁾ և դէմքը ակնյայտնի խռովութիւն մը կը մատնէին:

«Ես գրպաններս չեմ դարձներ, ըսաւ, իմ պատուոյ խօսքս պէտք է բաւական ըլլայ հաստատելու թէ տուփը քովս չէ:»

Ճաշէն ետքը, սպաները մեկնեցան գլուխներն շարժելով, որովհետեւ ամէնքն սլ դրօշակիրը գող կը համարէին:

Հետեւեալ առտուն, գնդապետը զայն կանչել տուաւ ու ըսաւ.

«Ընչատուփս գտայ: Գրպանիս կարը քակուած ըլլալով, նշագրեստիս⁽⁶⁾ աստառին⁽⁷⁾ մէջ ինկեր է: Բայց հիմայ ըսէ՛ք ինձի թէ ի՛նչ պատճառաւ ձեր գրպանները ցոյց չտուիք, քանի որ միւս բոլոր սպաները չմերժեցին առաջարկս:»

Դրօշակիրը պատասխանեց.

«Սիրով պիտի ըսեմ պատճառը, բայց միմիայն ձեզի:

Իմ ծնողքս աղքատ են, ամսականիս կէսը անոնց կուտամ: Խնայողութիւն ընելու համար, երբեք պանդոկի մէջ չեմ ճաշեր: Երէկ երբ պատիւ ըրիք զիս ձեր սեղանը հրաւիրելու, արդէն ճաշիկս դրպանիս մէջ ունէի: Ամօթէս պիտի մեռնէի, եթէ դրպանս դարձնելով մէջէն ձգէի կտոր մը սեւ հացն ու երջիկը որոնցմէ կը բաղկանար իմ համեստ ճաշս:»

Այս խօսքերը խորապէս յուզեցին գնդապետը:

«Պատուական զաւակ մըն ես դուն, ըսաւ դեռատի զինուորականին, ուստի քեզի օժանդակելու⁽⁸⁾ համար որ ընտանիքիդ օգնես, շատ ուրախ պիտի ըլլամ ամէն օր զքեզ սեղանիս վրայ ընդունելով:»

Ասկէ զատ, բոլորովին փարատելու⁽⁹⁾ համար այն անիրաւ կասկածները որոնք խեղճ դրօշակիրին վրայ կը ծանրանային, բոլոր սպաները մեծ հացկերոյթի մը հրաւիրեց, անոնց առջեւ հռչակեց երիտասարդին անմեղութիւնը, և անոր նուիրեց ընչատուփը իբրև նշան իր բարձր համարման⁽¹⁰⁾:

ՔՐԻՍՏՕՅ ՇՄԻՏ(11)

ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

- (1) Սպայ.— Ասեիմանուտը զօրական:
- (2) Ընչատուփ.— Քրախոսի տուփ:
- (3) Քրախոս.— Քիթն ի վեր Բաբուղ ծխախոսի փոսի պէս բարակ յօռած:
- (4) Դրօշակիր.— Դրօշակ կրող սպայ:
- (5) Դիրբ ու կաց.— Կեցումք, վարմունք:
- (6) Նշագրեստ.— Համազգեստ:
- (7) Աստուտ.— Հազուսի ներքին մասին մէջ դրուած կերպաս:

- (8) **Օժանդակել**.— Օգնել:
(9) **Փարատել**.— Ցրուել:
(10) **Համարում**.— Յարգանք, վստահութիւն:
(11) **Գրիպոս Շմիտ**.— Գերմանացի գրագէտ որ մանուկներու համար հէֆեսքներ գրած է:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.— Ո՞վ էին ճաշի հրաւիրողը եւ հրաւիրուողները.— Ի՞նչ պատահեցաւ երբ գնդապետը ընչատուփը չգտաւ գրպաններուն մէջ.— Վաշտին դրօշակիրը ի՞նչ ըսաւ.— Ի՞նչ մտածեցին սպաները.— Հետեւեալ առտու ի՞նչ պատահեցաւ.— Դրօշակիրը ինչո՞ւ չէր ուզած գրպանները դարձնել.— Ինչո՞ւ գնդապետը խորապէս յուզուեցաւ այս պատասխանէն.— Ի՞նչ ըսաւ դրօշակիրին.— Ի՞նչ ըրաւ սպաներուն տարակոյսը ցրուելու համար:

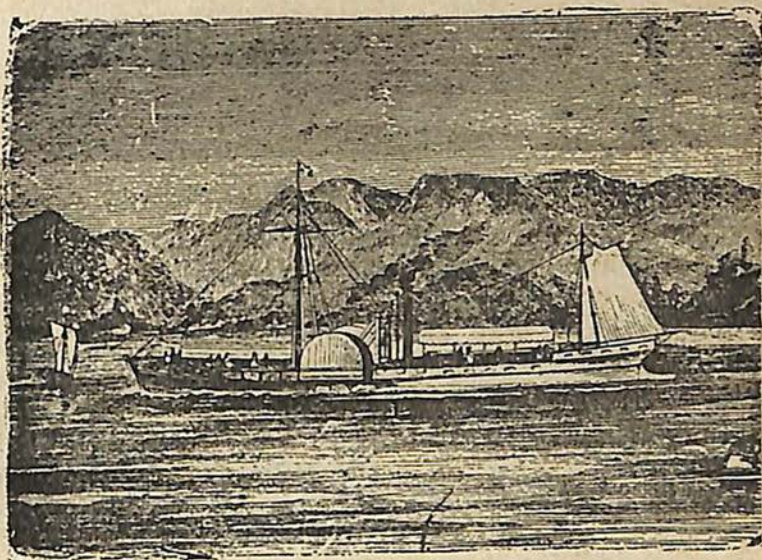
---

35. ԲՕՊԸՐՔ ՖԻԼՔԸՆ

Շոգենաւով նաւարկութիւնը առաջին անգամ գործնապէս յաջողցնողը Ամերիկացի մը եղած է, Բօպըրթ Ֆիլթըն, որ ծնած էր Թրանսիլվանիոյ Լանքէսթըր նահանգին մէջ իրլանտացի ծնողքէ, 1765ին: Գեոժանուկ, Ֆիլթըն ոսկերիչի քով աշխատած էր, և ուսած էր գծագրութիւն ու նկարչութիւն: Քսան տարու եղած ատեն Ֆիլատէլֆիոյ մէջ ժանրանկարիչ⁽¹⁾ էր: Յետոյ, Անգլիա երթալով, նկարչութիւնը թողած եւ ճարտարագէտ⁽²⁾ վկայուած էր: 1803ին Բարիզ կը գտնուէր եւ հոն, Սէն գետին վրայ, փորձեց իր շինել տուած շոգեշարժ մեքենան, սակայն Ֆրանսայի մէջ չգտաւ իր սպասած նիւթական օգնութիւնը աւելի մեծ մեքենաներու շինութեան համար: Գնաց Ամերիկա, ու յաջողեցաւ 1807ին, Բաբէնի փորձէն ճիշդ հարիւր տարի ետքը, Իսթ գետակին վրայ շոգենաւ բանեցնել առաջին անգամ, և անմիջապէս Միացեալ Նահանգներու պետութեան ընդունել տուաւ այդ գիւտին կիրարկումը⁽³⁾: Զանազան նահանգներու մէջ շոգենաւով նաւարկութիւնը մեծ յաջողութեամբ գործադրուեցաւ շնորհիւ Ֆիլթընի յարատեւ ջանքերուն:

Նշանաւոր Ամերիկացին մեռաւ 1815ին, իր երկիրը օժտելով⁽⁴⁾ շոգենաւային նաւարկութեան բարիքներով որ օր մը Միացեալ Նահանգներու զօրութեան գլխաւոր ազբիւրը պիտի կազմէին, աշխարհի բոլոր ազգերուն մէջ առաջին տեղերէն մէկը ապահովելով այդ ամերիկեան հանրապետութեան:

Ֆիլթընի փորձերն ու ծրագիրները ⁽⁵⁾ նպաստաւոր ընդունելութիւն չէին գտած ոչ Ֆրանսայի, ոչ ալ Անգ-

Առաջին շոգենաւը որ բանած է 1807ին, Ամերիկայի մէջ,
իսթ գետակին վրայ

լիոյ մէջ : Անոր հայրենիքին վերապահուած ⁽⁶⁾ էր գնահատել⁽⁷⁾ և օգտակարապէս շահագործել⁽⁸⁾ իր հանձարեղ զաւկին մեծ զիւտը, որ քաղաքակրթութեան⁽⁹⁾ հզօր ազդակ մը ըլլալու կոչուած էր :

ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

- (1) Մանրանկարիչ.— Շատ պզտիկ նկարներ շինող :
- (2) Ճարտարագէտ.— Կամուրջներու երկաթուղիներու, հանրային շէնքերու, մեքենաներու շինութեանց վարիչ չափագէտ :
- (3) Կիրարկուս.— Գործադրութիւն :

- (4) **Օժտել.**— Տալ, նուիրել:
- (5) **Ծրագիր.**— նպատակ, մատուցութիւն:
- (6) **Վերապահուած.**— Յակապէս պահուած:
- (7) **Գնահատել.**— Արժէքը հասկնալ:
- (8) **Շահագործել.**— Գործածել եւ շահ հանել:
- (9) **Բաղաձայնութիւն.**— Բարեկիրք, մեակուած բարեբու վիճակ:
- (10) **Ազդակ.**— Ազդեցութիւն գործող ուժ:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.— Ի՞նչ զիտէք Բօպըրթ Ֆիւլթընի ազգութեան, ծնունդին, մանկութեան եւ երիտասարդութեան վրայ.— Առաջին անգամ ո՞ր գետին վրայ շոգենաւ բանեցնել փորձեց.— Ի՞նչ ընդունելութիւն եղաւ իրեն Ֆրանսայի մէջ.— Յետոյ ո՞ւր գնաց.— Միացեալ Նահանգները ի՞նչ ընդունելութիւն ըրին իր զիտին.— Ի՞նչ արդիւնք ունեցաւ իր զիտը իր հայրենիքին մէջ:

---

36 . Յ Ո Ր Ե Ն Ը

Աշնան կատարուող ցորենի ցանքին
Ցանուած հատիկներն՝ հողին մէջ կ'ապրին
Անյայտ ու խոնարհ .

Երկիրը բերրի⁽¹⁾, մօր մը պէս ըզգոյշ⁽²⁾,
Սիրով կը պահէ այդ բոյսը քնքուշ⁽³⁾
Օրերո՞վ երկար :

Խոտին պէս՝ ցորենն հողը կը ծակէ ,
Զըմեռուան ցուրտին ծըղօտ կ'արծակէ ,
Զիւնէն պաշտպանուած .

Ապրիլին մէջ զայն կը տեսնենք ցօղուն
Կ'ուռի հասկին մէջ հատիկը բեղուն⁽⁴⁾,
Կենսատո՞ւ⁽⁵⁾ զանգուած⁽⁶⁾ :

Մայիսին հովը կ'երգէ անոր շուրջ ,
Ու կ'ողեւորէ զայն իր քաղցրիկ շունչ :
Եւ հունձքի ամսուն ,

Երբ ջերմիկ արեւ շողերովն տաատ
Դաշտը կ'ողողէ՝ հասկերն ոսկեհատ⁽⁷⁾
Կը քաղուին հասուն :

Դարձէ՛ք , ջաղացքնե՛ր , ջաղացքնե՛ր հովի ,
Զուրի ջաղացքնե՛ր , թեւերով արծուի⁽⁸⁾ ,
Դարձէ՛ք անդադար :

Դարձէ՛ք . . . : Եւ թող ձեր ալիւրը ճերմակ
Տեղայ , ձիւնի պէս մաքուր անապակ ,
Խարբալներն ի վար :

Հիմայ երկիւղած ու գորովագին ,
Օրհնեալ գոգին մէջ փուռի լայն տաշտին
Շաղուե՛նք հացն օրուան :

Երգե՛նք ցորենը, — Աստուծո՛յ նըւէր, —
 Որ սընունդ կուտայ դարերէ ի՛նչվեր
 Բոլոր մարդկութեան :

ԱՆՏՈՒՆ ԹԷՕՌԻՒՆԻ (9) հետեւողութեամբ

ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

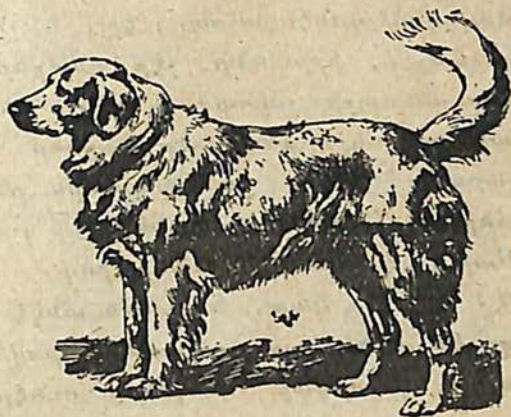

- (1) **Բերի.**— Բեղմնաւոր:
- (2) **Զգոյշ.**— Աչքը բաց, արթուն:
- (3) **Քննուշ.**— Փափուկ:
- (4) **Բեղուն.**— Պտուղ տալու, արդիւնք առաջ բերող:
- (5) **Կեցաստու.**— Կեանք տալու:
- (6) **Զանգուած.**— Հոծ մարմին մը:
- (7) **Ոսկեհատ.**— Ոսկիի գոյն ունեցող հասիկ:
- (8) **Արծուի.**— Արծիւ:
- (9) **Անտուէ Թէօնիէ.**— Ֆրանսացի գրագէտ որ մեռած է 1907ին:

ՀԱՐՅՈՒՄՆԵՐ.— Այս ոտանաւորին առաջին

տունին մէջ ի՞նչ կ'ըսէ հեղինակը ցորենի հատիկին մասին.— Երկրորդ տունին մէջ.— Մայիսին ի՞նչ կ'ըլլայ հատիկը.— Հունձքի ամսուն ի՞նչ կ'ըլլան հասկերը.— Ի՞նչ կ'ըլլայ հատիկը դարձող ջաղացքներուն մէջ.— Ի՞նչ է խարրաւներուն դերը.— Ի՞նչի մէջ կը շաղուեն հացը.— Հեղինակը ինչո՞ւ կ'երգէ ցորենը:

37. Բ Ա Յ Օ

Մեր տանը ետին փոքրիկ պարտէզ մը կար ցանկապատով⁽¹⁾ մը բաժնուած քովի կալուածքէն, ուր կը բնակէր Պ. Պիւհուր անունով մարդ մը որ, զաւակ և կին չունենալով, անասունները շատ կը սիրէր։ Այդ անասուններէն առաջին տեղը կը գրաւէր իր տէրոջը սիրոյն մէջ Պիրենեան լեռներէն եկած ճերմակ ստեւով⁽²⁾, վարդագոյն ցուկով⁽³⁾ հոյակապ շուն մը որ Բաթօ կը կոչուէր։

Բաթոյին առողջութեանը վնասակար ըլլալով տանը մէջ բնակիլ, պարտէզի ցանկապատին կից գեղջուկ⁽⁴⁾ գեղեցիկ տնակ մը շիներ էին անոր համար. նոյնպէս վնասակար նկատելով անոր առողջութեան համար տէրոջը սեղանին վրայ ճաշել, — որովհետեւ մտնէին կերակուրներէն որկրամոլութիւնը⁽⁵⁾ կը գրգռուէր, և անոնցմէ ուտելով կրնար մորթի հիւանդութիւն ունենալ, — օրը երկու անգամ, յախճապակէ⁽⁶⁾ աղուոր պտուկով մը կաթնապուր կը բերէին անոր տնակը։

Հանգիստ ապրող բոլոր շուներուն պէս, Բաթոյի

ախորժակը ծոյլ կամ գոնէ քմշոտ⁽⁷⁾ էր, և շատ ստէպ, եթէ ցորեկը ճաշէր, իրիկունը չէր ընթրեր, և եթէ ընթրէր ցորեկուան ճաշի ախորժակ չէր ունենար, այնպէս որ յաճախ պտուկին ձեռք չէր դպցնէր:

Երբ պարտէզ ելլէի, ցանկապատին ընդմէջէն կը տեսնէի որ ճերմակ հացին պատառները կը լողային կաթին մէջ. Բաթօ կը քնանար անոր քով: Այս ցանկապատին մէջ ծակ մը կար, և Բաթօ անկէ անցնելով մեր պարտէզը կը մտնէր շատ անգամ: Որովհետեւ կատաղի կենդանիի մը արդար համբաւը ունէր, հօրեղբայրս անտրտունջ կը հանդուրժէր անոր. պահապան մըն էր ան ամէնէն ոամուր փականքներէն⁽⁸⁾ աւելի վստահելի, և ճրի ըլլալու առաւելութիւնն ալ ունէր: Սակայն հակառակ իր կատաղութեան քիչ ատենէն ամենամտերիմ բարեկամներ եղանք, և երբ պարտէզ ելլէի, անմիջապէս կը վազէր կուգար հետս խաղալու:

Օր մը, գլխարկս առեր իր տնակը տարեր էր և չէր ուզեր ետ բերել, ուստի համարձակութիւն ունեցայ երթալ առնելու՝ ծակէն անցնելով: Պտուկը իր սովորական տեղն էր մինչեւ բերանը լեցուն կաթով որ սեր կապեր էր: Շաբաթ իրիկուն մըն էր. իմ հացիկէս, զոր ամբողջ շաբաթը կերեր էի, ընթրիքիս համար խնձորի մեծութեամբ կեղեւ մը միայն մնացեր էր. անօթութենէս ստամոքսս կը գալարուէր⁽⁹⁾. Ժուճկի եկայ և կուշտ ու կուռ խմցի պտուկին մէջէն, մինչ Բաթօ երեսս կը նայէր պոչը շարժելով^(*):

Ազնիւ անասուն. միակ բարեկամս, միակ ընկերս եղաւ այդ դժնդակ օրերուս. վարդագոյն աղուոր ցուռ

[*] Այս դրուագը պատմողը որբ տղայ մըն է որ իր հօրեղբօրը տունը կը բնակի եւ յաճախ անօթի կը մնայ անոր ազահութեան պատճառաւ:

կով, կու գար կը լզէր զիս, հրք իրիկունները ծակէն ներս կը սպրդէի իմ բաժինս առնելու համար իր ուտե- լիքէն. ամէն վայրկեան իր թաթիկովը գգուանք մը կու տար ինծի, և իր խոշոր թաց աչքերով երեսս կը նայէր. արտակարգ համաձայնութիւն մը հաստատ- ուած էր մէջերնիս. շատ ապահով եմ թէ գիտակցու- թիւնը ունէր ան իր պաշտպանութեան և ապահովաբար երջանիկ կ'զգար ինքզինքը:

Է. Բ. Յ. ՕՌ. ՄԱԼՈ(10)

ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

- (1) **Յանկապատ.**— Երկու հողեր կամ պարեգներ իրարէ զատող ցանկ կամ պահ:
- (2) **Ստեւ.**— Մարդոց կամ անասուններու մտքին վրայի մա- գերք, բուրդերք, գգաքներք, բաւերք «սեւ» կը կոչուին:
- (3) **Յուռկ.**— Կենդանիի մը բիթը եւ ձնօճը կազմող մարմ- նամասը:
- (4) **Գեղջուկ.**— Գեղջկական, գիւղերու յասուկ:
- (5) **Ոկրամուրլիւն.**— Ուտելու եւ խմելու անյազ փափաք.
- (6) **Յախնապակ.**— Կաւէ նուրբ անօք. կ'ըսուի նաեւ նենա- պակի կամ յախնապակի (չիցի):
- (7) **Գմշուտ.**— Գմահան փափաքներ ունեցող:
- (8) **Փականք.**— Տեղ մը փակելու յասկացած գործիք:
- (9) **Գարարուիլ.**— Կարկամիլ, ոլորուիլ, կծկուիլ:
- (10) **Էֆրօն Մալօ.**— Ֆրանսացի վիպասան որ մեռած է 1907 ին:

ՀԱՐՅՈՒՄՆԵՐ.— Նկարագրեցէ՛ր Բաթօն. — Ինչո՞ւ համար ի- ղեն գեղացիկ գեղջուկ տնակ մը շիներ էին. — Ինչո՞ւ Բաթօ ա- խորժակ չունէր. — Ինչպէ՞ս այս դրուագը պատմող տղան եւ Բաթօ բարեկամացան. — Ի՞նչ պատահեցաւ օր մը. — Երբ տղան պտուկին մէջէն կաթը կը խմէր ի՞նչ զիրք բռնեց շունը. — Ի՞նչ կը մտածէ տղան շունին ցոյց տուած այս անձնուիրութեան մասին:

38. ՏՂՈՒ ԱՂՕՐԻՔ

Խորունկ մրխուած՝ հողին մէջ թաց,

Երկու պզտիկ երկփանի⁽¹⁾ .

Անոնց վրբայ՝ հաստատ կեցած՝

Նուրբ ձողակ մը⁽²⁾ եղեւնի⁽³⁾ .

Երկու փայտեր, տաշուած ճշդիւ⁽⁴⁾

Չափով, ձեւով համանման⁽⁵⁾

Իրար կցուած, կաղմած անիւ,

Ջուրին վրբայ կը դառնան :

Շարժէ՛, անի՛ւ, շարժէ՛ զըւարթ,

Ճարտար, կայտառ⁽⁶⁾, ամէն օր .

Եւ թող ջուրը արծաթազարդ⁽⁷⁾

Երգէ երգեր մեղմօրօր .

Ջուրին խորքէն⁽⁸⁾ աղուոր քարեր

Թող լոյսին մէջ փալփըլին,

Թուփ ու դալար, կանանչ ծառեր

Իր չորս կողմը թող ձըլին :

Տե՛ս, դէպի քեզ շիւղ մը հնչին
Արագ արագ կ'ընթանայ,
Կուգայ մարեւ թափըդ ուժգին
Եւ ճնշել թեւդ անխընայ⁽⁹⁾ .
Բայց հարուած մը բլթամատի
Չայն կը վանէ ջուրն ի վար,
Թեւդ իր լուծէն շուտ կ'ազատի,
Ու կը խայտաս⁽¹⁰⁾ խանդավառ :

Եւ ես ուրախ կ'ըլլամ ահա,
Ո՛վ խաղալիքս իմ սիրուն .
Չեմ բաժնը իր մինչեւ մութնայ,
Քովդ եմ պահնորդ օրն ի բուն :
Ընկերներս ալ, մեծ հաճոյքով,
Խաղերովըդ կ'ըբօնուն,
Երբ դուն հանդիստ ու անվրդով
Կը յանձնը իս ջուրերուն :

Վաղը քեզ մօտ նորէն կու դամ
Հսկել վըրագ ժըրաջան⁽¹¹⁾,
Լըսել ձայնիկդ յօժարակամ
Դիտել դարձքըդ դիւթական⁽¹²⁾,
Եւ վայելել ջինջ առուակին
Քաղցրութիւնը զովայիր,
Անոր անուշ կարկաչանքին
Ըլլալ սիրով ունկնդիր :

Պիտի յիշեմ երբ ըլլամ ծեր
Ըզքեզ, անի՛ւ սիրական,
Այս օրերը երջանկաբեր,
Եւ նազանքըդ աննըման :

Իսկ երբ մեռնիմ, նորեկ տըղաք
Ինձ պէս այստեղ կը հըսկենս.
Կը հոսի միշտ առուակն արագ,
Կը դարձդարձի՛ս դուն նորէն:

ՓԱՆ ԿՌԱՆՄՈՒԺԷՆԻ ԲԵՏԵԼՈՂՈՒՔԵԱՄԲ

ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

- (1) **Երկժանի.**— Երկ յն կորով երկրագործական գործիք մը, որուն ծայրը երկու ակռաներ կան երկաթէ կամ փայտէ: Հոս հեղինակը պզտիկ երկժանիներու կը նմանցնէ անիւին սունակը կրող երկու փայտերը:
- (2) **Ջողակ.**— Պզտիկ ձող: Հոս կը նեանակէ կեղեւը սառուած բարակ ու կտր սոս:
- (3) **Եղեւիմ.**— Եղեւիմէ: — «Եղեւիմ»ը մեծ եւ գեղեցիկ ծառ մըն է մեհարալար (չամ աղանը):
- (4) **Ճշղիւ.**— Ճեղուքեամբ, ուղիղ կերպով:
- (5) **Համանման.**— Իրարու կասարելապէս նման:
- (6) **Կայտառ.**— Չուարթ եւ աւխոյժ:
- (7) **Արծաթագարդ.**— Արծաթով զարդարուած Այստեղ կը նեանակէ պայծառ, վնիս ջուր, որ արծաթի կը նմանի:
- (8) **Խորք.**— Յասակ:
- (9) **Անխնայ.**— Առանց խնայելու:
- (10) **Խայտալ.**— Աւխոյժ շարժումներով ուրախութիւնը արտայայտել:
- (11) **Ժրաջան.**— Չանասէր, աւխասանէ չձանձրացող:
- (12) **Դիւրական.**— Մոզական, հմայիչ:

ՀԱՐՅՈՒՄՆԵՐ.— Ի՞նչ է երկժանին.— Երկու երկժանիներուն վրայ ի՞նչ բան հաստատ կեցած է.— Ի՞նչ ըսել է «արծաթագարդ ջուր».— Քարերը ի՞նչպէս կը փալփին.— Ի՞նչ կ'ընէ ջուրերէն մղուած շիւղը.— Ի՞նչ բան կը վանէ զայն.— Ինչո՞ւ կ'ուրախանայ տղան.— Ինչո՞ւ կը կենայ անիւին մօտ օրն ի բուն.— Ընկերները ի՞նչ կ'ընեն.— Տղան հետեւեալ օրը ինչո՞ւ պիտի գայ նորէն անիւին քով.— Ի՞նչ պիտի ընէ տղան երբ ծերանայ:

39. ՓՈՔՐԻԿ ԹՄԲԿԱՅԱՐԸ (1)

Վաթսուենի չափի իտալացի զինուորներ, որոնք հետեւակազօրքերու(2) վաշտի(3) մը մաս կը կազմէին, բլուրի մը վրայ շինուած մեկուսի(4) տան մը մէջ իջեւաններ էին: Անսահման կերպով աւատրիացի զինուորներէն պաշարուելով, հազիւ ժամանակ ունեցան տանը ներսը ապաւինելու և աճապարանքով անոր դուռները ամուր մը փակելու:

Չինուորները պատուհաններէն զէնք կը պարպէին պաշարողներուն վրայ:

Իրենց կը հրամայէին երկու ստորակարգ սպաներ, և հարիւրապետ մը՝ ծեր, բարձրահասակ, չոր, ճերմակ մազերով ու ճերմակ մօրուքով: Իրենց հետ կար փոքրիկ թմբկահար մը, տասնըչորս տարեկանի մօտ տղայ մը որ հազիւ տասներկու տարեկան կ'երեւար իր կարճ հասակովը, ձիթադոյնի զարնող մորթովը և սեփ սև խորունկ աչքերովը:

Պայքարը բուռն էր: Պահ մը, հարիւրապետը որ մինչեւ այն ատեն անտարբեր կ'երեւար, մտահոգ շարժում մը ըրաւ և արտօրնօք դուրս վազեց սենեակէն, տասնապետ մը ետեւէն: Երեք բոպէ ետքը, տասնապետը կանչեց փոքրիկ թմբկահարը և ձեղնայարկի մը մէջ ելան. այնտեղ հարիւրապետը գրելու զբաղեցաւ: Իր ոտքին տակ հորի շուան մը կար:

Զօրապետը թերթը ծալլեց և մանչուն աչքերուն վրայ սեւեռելով իր ցուրտ աչքերը որոնց հանդէպ բոլոր զինուորները կը դողային, ըսաւ.

«Թմբկահար»:

Թմբկահարը ձեռքը գլխանոցին տարաւ:

«Քաջասիրտ ես :»

Տղուն աչքերուն մէջ փայլակ մը վառեցաւ :

— Այո՛, հարիւրապե՛տ, պատասխանեց :

— Հո՛ն նայէ, ըսաւ հարիւրապետը, դաշտին մէջ ուր սուինները⁽⁵⁾ կը փայլին. մեր զօրագունդը հոն կը կենայ : Ա՛ռ սա տոմսակը, այս չուանին միջոցաւ վար իջի՛ր լուսամուտէն⁽⁶⁾. զառիթափէն⁽⁷⁾ վար սահէ՛, անցիր արտերուն ընդմէջէն, զօրագունդին քով վազէ, և դիմացդ ելլող առաջին սպային տո՛ւր այս տոմսակը :»

Տղան գրպանը նետեց տոմսակը և հարիւրապետին օգնութեամբ պատուհանէն անցաւ :

«Մտիկ ըրէ՛, թմբկահա՛ր, ըսաւ, մեր ջոկատին⁽⁸⁾ փրկութիւնը քու քաջութենէդ և սրունքներուդ արագութենէն կախում ունի :

— Վստահեցէ՛ք վրաս, զօրապե՛տ, պատասխանեց տղան, չուանին կառչելով պատուհանէն դուրս :

Մէկ քանի երկվայրկեանէն, փոքրիկ թմբկահարը գետինը կոխեց և հարիւրապետը տեսաւ զայն որ վազելով դարեւանդէն⁽⁹⁾ վար կ'իջնէր :

Կը յուսար արդէն թէ փոքրիկ թմբկահարը առանց նշմարուելու կրցեր էր անցնիլ, երբ յանկարծ տեսաւ որ գետինը ինկաւ :

«Սպաննուեցաւ», մռնչեց հարիւրապետը իր բռունցքը⁽¹⁰⁾ խածնելով :

Բայց ընդհուպ տեսաւ որ փոքրիկ թմբկահարը ոտք կ'ելէր :

«Ա՛հ, բան մը չէ, ոտքը սահած ըլլալու է», ըսաւ ու շունչ առաւ :

Փոքրիկ թմբկահարը վերսկսեր էր վազել, բայց կը կաղար :

«Ոտքը ճվլուած ըլլալու է», խորհեցաւ հարիւրապետը : Մանչը նետի պէս արագ կը վազէր, ապա քայլերը կը յամբացնէր կաղալով, նորէն կ'սկսէր արշաւել, քայց հետզհետէ աւելի դժուարութեամբ և մերթ ընդ մերթ կը սայթաքէր⁽¹¹⁾ ու կ'անգ կ'առնէր : Յետոյ, տղան անհետացաւ ցանկերուն ետին և հարիւրապետը վար իջաւ :

Անձրեւի պէս գնդակ կը տեղար. սենեակին մէջ վիրաւորները իրարու վրայ կը դիզուէին : «Քաջութի՛ն, գոչեց հարիւրապետը, տեղերնիդ կեցէ՛ք, օգնութիւն կը հասնի կոր :»

Միջոց մը, որոտագոյ ձայն մը աղաղակեց դուրսէն. «Անձնատուր եղէ՛ք :»

— Ո՛չ, պոռաց հարիւրապետը պատուհանէ մը : Եւ կրակը վերսկսաւ երկու կողմէն մօլեգին : Ծերունի հարիւրապետը ակռաներուն մէջէն կը մռնչէր. «Դեռ չեն երեւար կոր, դեռ չեն երեւար կոր :»

Յանկարծ տասնապետ մը վար իջաւ ձեղնայարկէն՝ աղաղակելով.

«Կու գան կոր :

— Կու գա՛ն կոր» կրկնեց հարիւրապետը, ուրախութեան ճիչով մը :

Ասոր վրայ, ամէնքը միահաղոյն⁽¹²⁾ պատուհաններուն առջեւ վազեցին, և կռիւը ա՛լ աւելի արծարծեցաւ :

Ի՞նչ ետքը, վարանում մը, յետոյ անկարգութիւն մը տեղի ունեցաւ թշնամիներուն մէջ : Հարիւրապետը եւ առողջ զինուորները դուրս ելան :

Քանի մը օր ետքը, հարիւրապետը հիւանդանոցի վերածուած շէնք մը մտաւ տեսնելու համար իր տեղակալը որուն թեւը ուռմբէ մը խորտակու եր էր :

«Ես հարիւրապետ մըն եմ միայն, իսկ դուն, տղա՛ս, հերոս մը:»

«Հարիւրապե՛տ» գոչեց տկար ձայն մը խիստ մօտէն :

Ետին դարձաւ . փոքրիկ թմբկահարն էր :

«Հո՞ւ ես դուն, հարցուց հարիւրապետը զարմացած, կեցցե՛ս, պարտքդ կատարեցիր :

— Կրցածս ըրի », պատասխանեց տղան : Յետոյ, հարիւրապետին հարցումներուն պատասխանելով, պատմեց թէ շատ արիւն կորսնցուցեր էր, թէ իր մէկ սրունքը կտրեր էին : Եւ հիւանդանոցին բժիշկը աւելցուց թէ թշնամիէն ստացած վէրքը մեծ բան մը չէր, եթէ վիրաւորուելէն ետքը խենդի պէս վազած չըլլար :

Այն ատեն հարիւրապետը թմբկահարին նայեցաւ իր ճերմակ յօնքերը պոստելով : Յետոյ, յամբօրէն ձեռքը իր գլխանոցին տարաւ և գլուխը բացաւ փոքրիկ հաշմանդամին⁽¹³⁾ առջեւ :

«Հարիւրապե՛տ, աղաղակեց տղան զարմացած, ի՞նչ կ'ընէք, հարիւրապե՛տ, ինձի՞ համար է . . . » :

Այն ատեն այդ ծերունի զինուորը, որ երբեք անուշ բառ մը ըսած չէր իրմէ վար գտնուող զինուորականի մը, պատասխանեց սիրալիբ և գողտր ձայնով մը .

«Ես հարիւրապետ մըն եմ միայն, իսկ դուն, տղա՛ս, հերոս մը :»

Ու զրկաբաց առաւ համբուրեց փոքրիկ թմբկահարը, սրտին վրայ սեղմելով զայն :

ՏԷ ԱՄԻՉԻՍ⁽¹⁴⁾

ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

- (1) Թմբկահար.— Թմբուկ զարնող :
- (2) Հետեւակագօրօ.— Ոճով գացող, ոսփի վրայ պատերազմող զինուոր :
- (3) Վաշտ.— Ձիւնուորներու խումբ . երկու վաճ (թապուր) կը կազմէ մէկ գունդ (ալլայ) :

- (4) **Մեկուսի.**— Առանձնացած, շուրջը ուրիշ բնակարան չզտնուող:
- (5) **Սուխն.**— Հրացանին ծայրը անցուած սրածայր սուր:
- (6) **Լուսամուտ.**— Պզտիկ պատուհան ուրկէ լոյսը տունէ մը ներս կը մտնէ:
- (7) **Զառիքալի.**— Զառիվար:
- (8) **Զոկատ.**— Մասնաւոր գործ մը տեսնելու համար գորտախումբէ մը անշատուած պզտիկ գորտմաս:
- (9) **Գարեւանդ.**— Զառիվար:
- (10) **Բռունցք.**— Մասուրները ափին մէջ սեղմուած գոցձեռք (տումբուխ):
- (11) **Սայթափիլ.**— Գայթիլ, սահիլ:
- (12) **Միտահողոյն.**— Մէկտեղ, միտեւոյն ժամանակ:
- (13) **Հաշմանդամ.**— Խեղ, խեղանդամ, լէտքը կամ ձեռքը կտրուած:
- (14) **Տէ Աւիչիս.**— Իտալացի գրագէտ որ ծնած է 1846ին:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.— Ի՞նչ պաշտօն յանձնուեցաւ թմրկահարին.— Ինչո՞ւ գետինը ինկեր էր թմրկահարը.— Ե՞րբ սկսեր էր նորէն վազել.— Ինչո՞ւ կը կաղար.— Ժամանակին զինուորները կը հասնի՞ն.— Ի՞նչ կ'ըլլայ անոնց հասներուն արդիւնքը.— Հարիւրապետը ո՞ւր կը հանդիպի թմրկահարին.— Թմրկահարին վրայ ինչ գործողութիւն կատարեր էին.— Ինչո՞ւ կտրեր էին իր ոտքը.— Ինչո՞ւ հարիւրապետը գլխարկը կը հանէ վիրաւորեալին անկողնին առջեւ:

---

40. ԵՐԿԱՅԻՆ ԵՐԳԸ

Մուրճի ձայնին հետ չափական,
Երգը դարբնին որ կ'աշխատի
Դէպի երկինք կը թռչրտի՝
Խնչպէս հնչող շեփորի⁽¹⁾ ձայն :

Անտա'շ⁽²⁾ երկաթ զոր կը ծածկէ
Վառարանի սեւ վերարկուն,
Առաւօտէն մինչ իրիկուն,
Մուրճերուն տակ դողա՛, հեծէ՛ :

Եւ դեռ չառած քու փայլը յղկուն⁽³⁾
Դուն դուրս կ'ելլես անշուք⁽⁴⁾, մըթին,
Վարդ բոցերէն վառող երդին,
Խուցին մէջտեղ չէկ կայծերուն :

Յետոյ կ'ըլլաս առոյգ արօր,
Ակօսներուն կու տաս նորէն
Խարտեաչ հունձքը զոր կ'ողջունեն
Թիթեռնիկներ բիւր թեւաւոր :

Կ'ըլլաս նրժոյգ թափով ուժգին
Ու վազքիդ մէջ քու փառահեղ,
Քեզի կու տան հոգի մ'ահեղ
Կարմիր ածուխն ու տաք շողին :

Զերդ լոյս ծոցէն խոր ըստուերի
Կը վերածնիս⁽⁵⁾ արեւին տակ,
Կ'ըլլաս քաջին սուրը շիտակ
Որ արիւնով կը կարմրրի :

Մուրնի ձայնին հետ չափական՝
Երգը դարբնին որ կ'աշխատի
Դեպի երկինք կը բռնչի,
Ինչպէս հնչող շեփորի ձայն:

Ա՛լ վերջ կ'առնէ բախտը նկուն⁽⁶⁾,
Եւ կը յառնես փայլուն այնքան,
Որ կ'աջակցիս, սուր կամ գութան⁽⁷⁾,
Մարդոց կեանքին շարժումներուն:
Թէ՛ՈՏՈՒ ՏԸ ՊԱՆՎԻԼ⁽⁸⁾

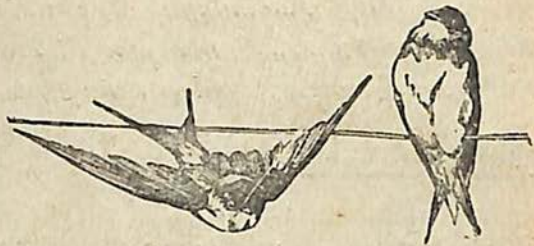
ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

- (1) Ծեփոր.— Երածեսական գործիք որ փշելու ձայն կը հանէ:
- (2) Անուաշ.— Չսառուած:
- (3) Յղկուն.— Յղկուած, սառուած:
- (4) Անշուք.— Առանց շուքի, անհեան կերպով:
- (5) Վերածնիլ.— Նորէն ծնիլ:
- (6) Նկուն.— Ընկնուած:
- (7) Գուրան.— Արօր:
- (8) Թէ՛ՈՏՈՒ տը Պանվիլ.— Ֆրանսացի նշանաւոր բանասէր ընդ որ ապրած է ժԹ դարուն:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.— Այս ոտանաւորին առաջին տունին մէջ ի՞նչ ըսուած է մուրճին ծայնին համար եւ ինչի՞ր քաղղատուած է այդ ծայնը.— Հետեւեալ երկու տուններուն մէջ ի՞նչ վիճակով կը ներկայացուի երկաթը մուրճին հարուածներուն տակ.— Չորրորդ տունին մէջ ի՞նչ ըսուած է արօրի դերին համար.— Հինգերորդ տունին մէջ ի՞նչ բանի ակնարկութիւն եղած է.— Երկաթով շինուած գործիքներէն որո՞նց վրայ խօսած է հեղինակը:

41. ՍԱԻԱՌՆԱԿԸ⁽¹⁾

Դիտեցէ՛ք սա ծիծեռնակները⁽²⁾ որոնք հեռագրական թռչի մը վրայ թառած⁽³⁾ են: Յանկարծ անոնցմէ մէկը կը թռչի թռչի շարժումներ ընելով: Երբ ազէկ մը առաջ նետուած է, կը տարածէ թիւերը և կը սաւառնի⁽⁴⁾, այսինքն կը սլանայ օդին վրայ սահելով, առանց թեւերը շարժելու: Իր պոչը ղեկի տեղ կը ծառայէ: Մերթընդ մերթ նոր թափ⁽⁵⁾ մը առնելու համար թեւերը բացիսիկով⁽⁶⁾, քանի մը հարուածներ կու տայ օդին, և յետոյ կրկին կը սաւառնի: Ծիծեռնակը կրնայ այսպէս երկար ատեն թռչիլ առանց յողնելու, որովհետեւ թռած միջոցին՝ ժամանակին գլխաւոր մասը կ'անցնի առանց թռչի շարժումներու:

Դիտենք սա ջորեակն⁽⁷⁾ ալ, որ չորս թեւեր ունի և թռչելու պատրաստ է: Կը բանայ, կամաց կամաց, մեծ ճիգեր ընելու երեւոյթ առնելով, առաջին զոյգ մը թեւերը որոնք կարծր են, պինդ, գորշագոյն և վերնաթեւ կը կոչուին:

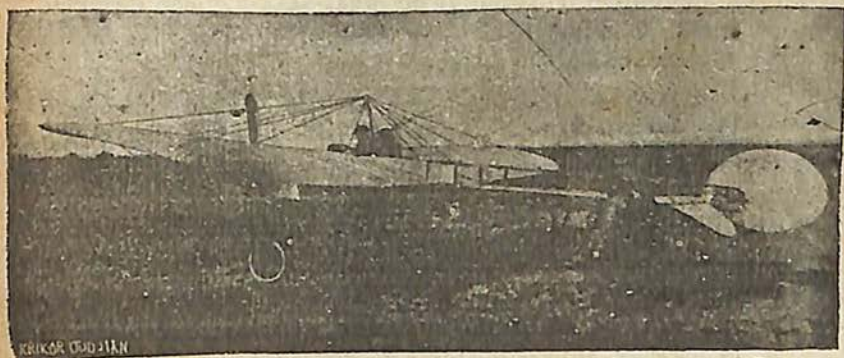
Հիմայ

վերնաթեւերը բոլորովին բացուած են: Կենդանին պահ մը կը վարանի, յետոյ, տարածելով իր թեւերուն երկրորդ զոյգը, կը շարժէ զանոնք արա-

գութեամբ և կը սլանայ միջոցին մէջ: Ջորեակը կը սահի օդին վրայէն՝ իր տարածուած վերնաթեւերուն միջոցաւ: Մինչ սուառնող ծիծեռնակը ստիպուած է թեւերը շարժել մերթ ընդ մերթ՝ թափը պահելու համար, ջորեակը պէտք չունի ընաւ շարժելու վերնաթեւերը, և իր երկրորդ նուրբ ու թափանցիկ թեւերն են որ զինքը դէպի առաջ կը մղեն միշտ:

Միայարկ սաւառնակ

Միայարկ սաւառնակը ջորեակին և ծիծեռնակին շատ նմանող գործիք մըն է: Ահա կտաւէ երկու մեծ թեւեր, նման՝ ջորեակին վերնաթեւերուն և ծիծեռնակին թռիչներուն. այս մեծ թեւերուն մէջտեղն է շարժիչ գործիք⁽⁸⁾ մը որ ջորեակին նուրբ թեւերուն գործը կը կատարէ եւ առաջ կը մղէ սաւառնակը: Գործիքին ետեւն է ղեկը: Շնորհիւ թեւերուն, շարժիչ գործիքին և ղեկին, սաւառնակը կը թռչի օդին մէջ: Սաւառնակը, ինչպէս ծիծեռնակը և ջորեակը, օդէն աւելի ծանր է թէև, բայց անգամ մը որ սկսի սաւառնիլ, օդին մէջ կը մնայ ու վար չ'իյնար:

Սաւառնակները, հետզհետէ կատարելագործուելով, վերջին մեծ պատերազմին կարեւոր դեր կատարեցին, և խաղաղութեան մէջ ալ, իբր ճամբորդութեան և փոխադրութեան ամէնէն արագ միջոց, այսօր գործնական կարեւորութիւն ստացած են:

ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

- (1) **Սաւառնակ.**— Մեքենայ մը որ թէև աւելի ծանր է օդէն սակայն կրնայ սաւառնիլ անոր մէջ, շնորհիւ հովին անաջ բերած ննուովին:
- (2) **Ծիծեռնակ.**— Լայն կտուցով, երկնդի պոչով, նուրբ ու երկար թւերով թռչուն մը:
- (3) **Թառիլ.**— Վանդակի ձողին կամ ծառերու ոստերուն վրայ թռչուններուն հանգչիր, դադար առնելը:
- (4) **Սաւառնիլ.**— Թւերը տարածելով օդին մէջ սլանալ:
- (5) **Թափ.**— Ուժգին շարժում, ինկնաբուխ մղում:
- (6) **Բացլափել.**— Բանալ եւ գոյել:
- (7) **Ջորեակ.**— Մանր գլխով, վեց բաթով, փետրածէ երկու եղջիւրով միջաս մը: Կ'ըսուի նաեւ **ոսկի եզնակ:**
- (8) **Շարժիչ գործիք.**— Գործիք մը որ շարժում առաջ կը բերէ, վառող կազի մը, շոգիի կամ էլեկտրականութեան ուժով:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.— Ի՞նչպէս կը թռչի ծիծեռնակը.— Պոչը ինչի՞ տեղ կը ծառայէ.— Ծիծեռնակը թռած միջոցին միշտ թւերը կը բանայ կը գոցէ.— Ի՞նչպէ՞ս կը թռչի ջորեակը.— Ի՞նչ են վերնաթւերը.— Ջորեակը դէպի առաջ մղողները ո՞ր թւերն են.— Միայնակ սաւառնակը ինչի՞ կը նմանի.— Սաւառնակը, ծիծեռնակը, ջորեակը օդէն աւելի ծա՞նր են թէ թեթեւ.— Սաւառնակները ի՞նչ դեր կը կատարեն այսօր:

İBB Eyüp Sultan Halk ve Çocuk Kütüphanesi

ERM0827

255.07.02.01.06.00/

